ישרון.

מכתב עתי

מוקדש

לכל עניני חכמות ישראל וכל יקר בשפתנו הקדושה

ע"י ידי

יוסף יצחק קאבאק

רב בעיר באנ׳בערג ודגליל י״א.

כרך שניני.

ה׳ תרל״א לב״ש.

Bamberg, 1871.

Druck der Schmidt'schen Officin.

לכבוד הגאון הגדול ר"מ הרב הגאון החכם הכולל
המפורסם לשם ולתהלה בכל קצוי תבל קדושים ורחוקים כמ"ת

מוהר"ר נתן הכהן אדלער נ"י

ראב"ד בכל מדינת מלכות בריטאניא

יוכל מי הספר הזה לעת מלאת לו חמש ועשרים שנה בהגות
מחברתו מלאת מוקיריו ומכבדיו ידידיו ואוהביו

יוסף יצחק קאבאק

רב בעיר בחמבורג ומגליו יע"ת.

כביכול

כמו שהוא מדרכי המקרא לייחס לאלהי ישראל תוארים ופעולות האב ים להבין מהם ענין גשמי חס ושלום הדברים כפשוטם ונעלים עיניו מהכיר כי רק מקלי הלשון המשומית ליין תוארים רוחניים כל נרכס ומהרגל והסכרת לדבר בדרך גשמי ובמליצות מוגזמות שמו את פיהם בני אדם (ובחמת אף ומקדם בני ישראל הורו בלבם והודיעו בפיהם כי האלוה הוא אחד מבלי דמיון שווי ערך ותמונה), כן הסתמכו בעלי הסגנון האב שמו כל חפצם מגמתם ומטרתם להרחות את עבר בגוד התורה והמון העיקר הממלא בה בדברים בעיני האלוה ובפרט בהעתרפותו אל בני אדם ואל בני ישראל עם סגלתו בדרכי המליצה המגוגה בעיני בני אדם, ורעיונות עמוקות נקיות ויפרות האב הוליחום בתוכם הכתובים במחלות חול הלבושו. ואם לא לבד לורדי היהודים האב לא מבני עמנו אדמים וגם יפים האב סגרו עיניהם מהבין הדברים היקרים הממלאים התלמודים ובמדרשים כתפוחי זהב במשכיות כסף, דרכו חלם דבר מר ודברו סרה על חכמי ישראל ומוריהם, אך גם בכל דור ודור קמו אנשים ביישראל המופלים לעג וקלס על מדרשי רז"ל בהסוגם הענינים כמשמעם וכלותם ולא כמובנם התוכיי והאמתי. ואף כי היו מן הצורך בימינו להשיב על דעות מוטעות כאלה כי לפקך חכמי דוריט הם הם האב הוליחו יקר ממולל ותורו הדרך הנכון להבין הדרשות והאגדות על אמתתם בכל זאת עליט לפרסם כי גם בדורות הראשונים לא בחכמה נאלו על זאת מאחר שבעלי הסגדה בעצמם הגידו ולא כחדו כי מאמריהם

לע נחמרו רק ע"ד מלילה; ועם דברים בגו, ומוע כי ברוב המקומות אחר שם ייחסו לה' פעולות ותכונות אשר אין נאותות לאלוה אמת (ד"מ שהקב"ה הוא בגלות וכיוצא בו אשר בחמת ים בו תוכן וחמד) שהתחילו במלת כביכול להעיר את הקורא שאין הכוונה כאן להגשים את הכורח אלא להרחות שבחיו ומדות לדקו. ובשאר רחיתי כי עוד לע נתחוורה הוראת המלה הזאת כראוי אמרתי לפרשה, לחוות דעתי ולהשים דברתי עליה במאמר הזה.

כשלשה התחילו להשתמש במלה הזאת בימי ר' עקיבא; עיין מכילתא (מס' דפסחא פי"ד בד"ה ויהי מקץ) „כל זמן שאברהם מתעבדין וכו' ר' עקיבא הוה אמר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לומרו כביכול" (ועיין „מדות סופרים" להרמ"ס וויס ס' ל') ושוד שם (מס' דויסי פ"ו בד"ה ויצאהו) „דרש פפוס לסוסתי ברכבי פרעה רכב פרעה על סוס זכר כביכול נגלה הקב"ה על סוס זכר וכו' אמר ר' עקיבא דיך פפוס" ומדרשים הקדומים נמלא שמשה עד"ז כמה פעמים, ע' במכילתא (שם, מס' דשירה פ"ה פ"ו ופ"י, מס' דעמלק פ"ח) ובספרי (במדבר פ' מ"ב ופ' פ"ד ופ' ל"ב, דברים פ' ס"ג ופ' שמ"ו) ובבראשית רבה [פי"ב[1] ופל"ח ר' אומר גדול השלום וכו' ומקומות אחרים] ובפסיקתא דר' כהנא אחר הוליאה ר"ש בובער (פ' שקלים דף ע"ו ע"ב ומקומות אחרים), ולפי קלת מוסחות גם במשנה נמלא פעם

[1] שם הוא ב' פעמים בין ההרשות אחר תשובה על דברי הכתוב „ולא תולדות העמים והארו בהבראם"; ומחבב הוא מאמרים בדרך מלילה העמלאים שם המורים לוך המתיקו הדרושים בדמורים גוים ד"מ:

בּוֹרְאָן נִשְׁבְּחָן,

וּמִי בְּעֵבְדָן?

בּוֹרְאָן נִיקַּבְּלָן,

וּמִי נוֹתֵן בְּהֶן הוֹפְיָ?

אחת׳ והוא (סנהדרין פ״ו מ״ה) „אמר ר׳ מאיר בזמן שהדם מצטער שניהם מה הלבן אומרת כביכול קלני מראשי מהרעי״ (ע׳ תוי״ט שם ויש להוסיף כי גם בר״ן לא גרים למלת כביכול); ונראה שמלת שניהם נכונה במקומה אבל כביכול מוסף אח״כ, כי לא גרסינן ליה בומסחלות המשנה שבבבלי וירושלמי.

ועדיין לא ניגע דעתי בעצם המלה אחת אביא כאן מה שכתבו עליה הקדמונים והאחרונים ע״פ הספרים אשר הם בעת תחת ידי.

ביומא דף ג׳ ע״ב: „ר׳ יונתן אומר בין קח לך בין ויקחו אליך אבל לעבור ומה ת״ל קח לך כביכול אמלך אני רואה יותר ממלאים״, ופי׳ רש״י כביכול[2]) אני שמעתי שם שיש לעבור יכול להתכפר בפל יחיד כייתי רואה, ואני אומר לפי שדבר קשה הוא לומר שהקב״ה קן ביסרגל אמר כביכול כלומר על כרחיו יאמר (ברש״י שבע״י גר׳ נאמר וכ״ל) כן כאלו אפשר לומר כן וכן כל כביכול שבתורה ע״כ; ובמגלה דף כ״ה ע״א על דברי ר׳ יהושע „אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול״ פירש״י נאמר בהקב״ה כבחדם (בע״י גריס כבן אדם ומצום הוא) שיכול להאמר בו כן ע״כ; ובסנהדרין דף ל״ז ע״א „אין בן דוד בא וכו׳ עד שיחזיאנו מן הגלולה שנ׳ ואפס עוד

---

[2]) וברש״י מצוין בעצות כביכול, ורציתי להעיר כאן על מעות הציון ברש״י בברכות ב׳ ע״ב ולא נתקלתי שוד בדפוסים חדשים והוא בד״ה לישרב שיעמא ולהלי יומא פירש״י לחלי לשון עבר נתפנה מן העולם השמש עכ״ל; ומי לא ידע כי אַהֲבֵי הוא אַתַּפְּעַל מן דָּכֵי rein sein ומלות לחלי יומא מכוונות נגד המלות טהר יומא; לומר שם לעיין לישרב במקום לחלי לשון עבר עליו שיכים דברי רש״י: לשון עבר (פי׳ ערב הוא כמו עבר) נתפנה מן העולם השמש (שהוא עין לישרב שיעמא) וזה הוא ברור בעיני.

ועוד כביכול" וכו' פירש"י כאלו יכולין לומר דבר זה בלפי מעלה ע"כ; ובחגיגה דף י"ג ע"ב „כביכול שתמעטו פמליא של מעלה" פירש"י לפי בלפי לפנינו בכיוצא כחקקו לומר כך כמו בשבר ודם כיכול לומר בו מיעוט ע"כ. מכל זה נראה כי לפי דעתו המתמצא במלת הזאת הם בולרכו לומר דבר שחיו דרך כבוד של הקב"ה לומר שדברו כן כעל ודם כיכול לאמור עליו כך. ור' יעקב בן ר' יוסף כתב בספרו הליכות עולם שער ג' פ"ו (ותוכן דבריו הועתק בקלור בלוי הגמרא ברכות ק"ב ע"ב) וז"ל: „כביכול בלשוש ז"ל בהרבה מקומות ר"ל שתורה שניתנה בב"ב לותיות יכולה לומר דבר (זה) שבל בו לי שפשר לאמרו ה"א ב"ב מוסיפין בתוב בתורה בעין לומרם בהרבה מקומות שלמעלה מקרא בתוב אין בפה יכול לאמרו וכן רואיי בתוספות מגלה חם בלשון משחמשין בו בהרבה שגיות בדברים שחיה דרך כבוד בלפי מעלה כמו כי חזק הוא ממנו בביכול בלפי מעלה אמרו וכן בהרבה ביולא בו" [ואני חפשתי בתוספות מגלה ולא מלאתי על זה בלום רק בע"י מגלה ס' כ"ע בד"ה תוספות בזה"ל: „כביכול בתוב במדרש בביכול בתוב בתורה ונקוד על הכ"ף ועל שבי"ת בלומר שבתוב בתורה"]. ועל זה בתב ר' אליהו הבחור בס' „תשבי" בלי להזכיר את שם בעל ס"ע ז"ל: „ולזה הפירוש אין טעם וריח מפני במה דברים שחד מיותר וכאן היה לומר בביכול במו שאמרו במדרש (שיר ש') גגילה ושמחה בך בתורה שניתנה בב"ב לותיות (ובוסחאות אלו: בב"ב לותיות שבתבה בו בתורה בי"ת שיש ב"ף שעריס הרי בך) ושאני היה רואי לומר בביכולה כי התורה נאמר בקבה לכן יאי לומר כי הב"ף ושבי"ת משמשין בחד במו שאמרנו (יחזקאל ה' ו') שופטיך בשדמות ויועציך בשתחלה בך בְּבִיכוֹל ב"ף בשבע ושבי"ת בפתח רוצה לומר שהתורה דברה בלפי מעלה במו ביכול במו במי שיוכל לקבל ממאמר הסוף" ע"כ; ודבריו קיס וקבל מהר"ל

כעלזיר בחוי"ט מגלה פ"ד מ"ח ומהדרין פ"ו מ"ח וז"ל: נקוד הכ"ף סוף והכי"ת פתח והכ"ף הוא כ"ף הדמיון עכ"ל, ובבל"ם דפוס פ"פ דמדרש דף ת"ו ע"ב כתב ע"פ דברי רש"י ביומא (ע' לעיל) ממנה לפירש"י לריך לקרות בְּבְכוֹל בחירק תחת הכ"ף והוא תחת הבי"ת וכו' והוא פירושו כאלו יכול, ועוד הביא דברי בעל ס"ע בקצור; וע' עוד בס' בית דוד לר' דוד קוליגאלדי רים פ"ד דמגלה.

ומאחר שחוקרי זמננו הביאו לי פה מקום להסתגר [כי לפי זכרוני לא הרגישו בו רק הח' גייגער (במ"ע: יידישע לייטעריפע פיר וויסענשאפטליכע בהיצאלאגיע ח"ב לד 271 als spräche man von :אשר אשר עם תרגם מלת בבכול בל"ה einem, bei dem so etwas möglich wäre וכח' דוקים (בס' שפראכע דער מענש לד 84) וכח' לעוו (בבן-חגויה, חקירות לד 91) וכח' פיעלוים (בס' דרכי של תורה לד 203) וכח' בובער (בשערותיו לפסיקתא דר' כהנא דף ק"ך ע"ח שורה כ"ד)], לף הוי אומר את חלקי ואפרש את מלת בבכול ע"פ משפט לשון חכמים; וזה כי, בבינוני פועל יורה לפעמים בלשון חז"ל על פעולה הנמית בלי נושא מיוחד (impersonale) מה שלא מצינו במקרא ולפעמים הורחבו וממנו בשם משפט כמו שמצינו הרבה פעמים במדרשים בנוסח שבעולם פי' במה שהוא נוהג בעולם או במנהג העולם ועינו in dem, was וכן in der Welt gebräuchlich ist, gewöhnlich מצינו במשנה (חולין פ"ו מ"ד) אם בא בנותן טעם פי' אם יש בו שיעור שהוא נותן טעם והכי"ת הוא כלי משני מלת שיעור החסר, וע' נדה דף מ"ט ע"ח ח"ר שוין כלי חרס שיעורו בכוזא משקה (וכ"ה שבת ל"ו ע"ח ושין שן הלוך להגיה בכוזא כמו שהוא ברש"י). ומשם במדרשים רגיל הוא לומר בדרך שלא יכול es könnte sein, man könnte annehmen, :ועינו ושם לפי"ז יהיה בבכול möglich, in der Möglichkeit

כמו בגוסג (וע' ברמב"ח ברכות ל"ב ע"ח על דברי הרמ"ם מבלתי יכולת ד' יכול ד' מיבעיא ליה) ויכוח הבי"ת לפני הבינוני כהברגל בלמן חז"ל והורחת הכ"ף היא ידועה ומוסכמת לכולי ודמיון, ולפי"ז הורחת כביכול wie in der Möglichkeit ומלבו במאמר הוא כמו als ob es möglich wäre הוא תמיהה במדרש, ולפי"ז יש לנקוד כמו שכתוב בגל"ה בְּבִיכּוֹל מאחר שלפי כתן ה"ח הידוע מובלעת ומצוה הרחמן ונסיה לתנועה קלה; ובמחזור רומי כ"י מלאתי מנוקד בְּבִיכּוֹל ונעזות הוא.

נחום ברויל.

תולדות רב

מאת

אברהם ליפוזאהן זצ"ל.

(המשך המאמר עד תמו).

כאמר היה רב מוסכם בדעתו לירד לבבל ת"ל ר' חייא לרבי בן מחותי יורד לבבל[70]) יורה ליסור ויתיר? ת"ל יורה, ידין דיני ממונות ברמות כדי שיפטר מלמלם חס יטעה? ת"ל ידין, יתיר בכורות? ת"ל לא יתיר; משום דרב חכים טובא ובקי בשומין (שהתגדל שמה שבר חגל רועה בשמה לידע היאך מוס קבוע ומיאך מוס עובר) ואפשר שיתיר מוס שאינו מיכר לרבים שהוא מוס ויאמרו כהאי גוונא שרי רב ואתי למשרי מוס עובר, ומש"ה לא נתן לו רבי רשות להתיר בכורות[71]). ורב כי הוה

---

[70]) סנהדרין דף ה' ע"ח, ושם תיתע דרב בר מתתיה ג"כ הוה; ועוד שם טעם על הקריאה חזקת על שם חכמתו דרב דכתיב ימשר לחכמה מחותי שת. — [71]) שם שם ע"ב. —

מיפטר מר' חייא ר"ל רחמנא ליזלך מינידי דקטלי ממותא, וכוי דקטיל ליה מי מיכא מידי דקטלי ממותא? נפק דק ותלייה ומוקי לה ת"ח מר ממות[72]), ומין חכם כבעל נסיון הר' חייא גופיה הוה ליה דביתהו דקא מעברא ליה[73]) ולבן ברכו בזה[74]).

מיד כשבא רב לבבל עשה רושם ע"י כעסו, ותע"ג שלא נתפייס ר' חנינא תליסר שני על קפדנות של רב וכולהך בשביל זה לשמות את מקומו (עיין לעיל הערה ס"ו וגם ס"ז), תעפ"כ רב לא היה יכול לשמול ברוחו ולכחליף את טבעו וכיוצא בזה לכשום כל ימיו ומעשי לקלל בחמתו כמו שמציעו[75]), שמואל לעומת זה יתבי לגודלה דנהר מלכא חזיתו למיא דקא דלו ועבידי אמר שמואל לקרקע גברא רבא קאתי ממערבא וחיים במעיה בשביל שמותה מן הנהר מיד שטפוהו זיל לגסותו שם חכם הוא זיל תשכחיה לרב ושאל לותו כמה שלוות ולאחר שהבין רב שרק לנסות לותו בא ר"ל מה שמך? ר"ל קרקע אמר יפה רעוא דתיפוק ליה קרקע בעיניה; לסוף עיולי שמואל לביתיה, ולפי שהיה שמואל רופא מומחה שהתדל רפואה עבור רב ותלכילו נהמה דשערי וכשא דהרשנא ותבקויה שיכרא ולא אחוי ליה בית הכסא למען יתמוגג בין כך ומכל במעיו, ליוט רב ואמר מלן דמלעלן לא לוקמיה ליה בני וכן הוה. וכן מציעו ליוט עלה רב[76]); אחד מתלמידיו דבר פעם אחת לשון שאינה נקיה ולא

---

[72]) יבמות ס"ג ע"ת. — [73]) שם. — [74]) לפי מה שכתבתי לעיל דרב היה בן חמשים שנה כשעשה מהומנמן ואין ספק כי לפחות כבר שנה בהוה הזקת שנתים בעת אשר הכעיס את ר' חנינא (כי בהחלטית מצטרפו לא יתכן לומר שסוכב נגד ר' חנינא) וי"ג שנים הלך לפיסו, לפ"ז כשירד רב לבבל כבר היה בן חמש ושבעים שנה ואז בודאי כבר היתה לו אשה, וע"כ היתה הברכה על ר' חייא שהוא לא תהא קטרנית נגד רב כמו שהיתה לנגדו אשתו כמ"ש בפניה; או אפשר על רב אתה וברכו ר' חייא שאשה ובא אחרת שלא תהא מר ממות. — [75]) שבת ק"ח ע"ת. — [76]) שם ק"כ ע"ב. —

לומתני רב בהדיה[77]; רב כהנא ורב חסי היו לפס שלוח שמואל, לימצו מיניה שלש חדא ואתחכמו דלפום תסובתו ליתמע לה תרתי, דאס לפילו בחדא טרפה תרתי מיבעי ובודאי מירתח יפה רתח ובחמת רתח עלייהו ואמר גיסטרא קאמריתו[78]; לרב הונא הסיד על שלשתן „אל תהי שוטה"[79] ושמואל אמר ליה לרב „אי קפיד אבא שקולו כמיניה"[80]. פעם אחת אתא לקמיה חד פרסי ואל למדני תורה, אל אמור אלף בי"ת, אמר מי אמר שמונה אלף ובית? גער בו רב וכולהו במיפס אבל שמואל שהריך אפו למד את הפרסי תורה[81]; וכן בהולאה היה ממהר ושמואל עכבו, שהוא בר עבידא דאתא לבי ריש גלותא דהוו מפסק כרעין בתרייתא בדקו רב בלומת סנידין ואכסריה, סבר למיכל מיניה בחומצא אל שמואל לא חייש אבא לנבילת נחש דאסור מטום סכנת נפשות? אל מאי תקנתיה? ניתביה בתמרא דאיכי בדיק נפשיה, אותביה נפל תלתי תלתי, קרי שמואל עליה דרב לא יאוה לנדיב כל אן[82]; ולכך מינו שמואל שליו אי הכי אמר אבא לא ידע במילי דשבתא ולא כלום[83], ולא ידע אבא טעמא דהא מילתא[84], אי הכי אמר אבא לא ידע בטרפות ולא כלום[85], ורב שמת אמר מרבה פעמים כי ניים ובביה רב אמרה להא שמעתא[86]; ואין ספק דשמוש שהיה עוה לעשות לא אזל רב מיניו לבית הבידן (מקום אשר התוכחו המיניס עם בני ישראל) כי ירא לנפשו שמא מתוך סוכח יעמדו עליו ויהרגוהו, אבל שמואל ואחר גדולי ישראל הלכו שמה[87].

וכן שראה קפדנותו שגד רב שילא; דכד אילעי רב לאתריה

---

[77]) פסחים ג' ע"ב. — [78]) חולין ל"ב ע"א. — [79]) שם ל"א ע"ב. — [80]) עירובין ל"ד ע"א. — [81]) קהלת רבה פ"ו. — [82]) חולין כ"ט ע"א. — [83]) שבת כ"ג ע"א. — [84]) עירובין ע"ח ע"א. — [85]) חולין מ"ה ע"ב. — [86]) מה ס' ע"א. — [87]) שבת קל"ג ע"א.

דרב שילא לא סוס חמורא[88]) למיקם עליה דרב שילא, קס רב עליו וקא מפרש מאי קריאת הגבר קרא גברא, פ"ל רב שילא ולימא מר קרא תרגול, פ"ל רב, על כן יאמרו המושלים הבוא לחרי זמר לגרדמי לא מקבלי מיניה (פירוש: לחלול שבוע נהה ועבד לאחן בני חורין לא יוכבר בעיני המפלים) כי סוס קאימנא עליה דר' חייא ומפרקינא הכי ולא אמר לי ולא מידי! פ"ל מר ניחו רב, ניחא מר כי היכי דלהוי שתיה תדיה מתורגמן שלי, פ"ל רב אמרי היכי יהא שם נכבדת אצל חיה למלאכת יום עשה אצלו לפילו מלאכה פחותה[89]); ואע"פ שהיה מתורגמן של רב שילא לא היה רב חם על כבודו של רב שילא שם תוריתא סוס קא מרתחא ביה, דהאי גברא דטבע בתגמא דסמקי אנסב רב שילא לדביתהו פ"ל רב לשמואל תא נמחיה, פ"ל שמואל נמלא ליה בריתא לשמוע דבריו שלחו לו ושתגלי, קבי שמואל עליה דרב לא יהוא לגדיק כל הן[90]).

ואחרי אשר רחם רב כי נתקיימה קללתו ולא נשארו בני שמואל בחיים היה מתחרט ומיום סמוך ושלחה טיבותא ויקריה קא עביד ליה לשמואל כדמימו[91]): רב ושמואל ורב אשי ליקלעו לבי שבוע טבח ולא עייל רב קמיה דשמואל; גס בטל רב רצונו מפני רצון שמואל כדאיתא[92]): רב יהודה נשיאה ובית דינו עמו על שמן עכו"ם וסתירוסו ולא היה רב רוצה לאכול, פ"ל שמואל אכול ואי לא כחיבנא עלך זקן ממרא חטרח עליו ואכל.

לאחר מיתת רב שילא לא רצה רב להיות רחם על שמואל

— 88) פ"ל מתורגמן שהכל הוכרם לוחם לו בלשון עברית ושוא מתרגם להיום בלשון שהם שומעים. — 89) יומא כ' ע"ב. — 90) יבמות קכ"ו ע"ח. — 91) ב"ק פ' ע"ח. — 92) סדר הדורות שם ירושלמי ע"ז פרק ין מעמידין הלכה ט' ובשבת פ"ח הלכה ז' ובבלי ע"ז דף ל"ה במשנה; ושין שם דף ל"ו, ולא רבי וב"ד שרו מפחת רק ל' יהודה נשיאה (בנו של רבן גמליאל בן ל' יהודה הנשיא) ובית דינו. —

כדי להרחות לו כבוד ויקר, ואף שמואל לא היה להיות לרחם
על רב משום דרב היה זקן ממנו. שבקיש רב לשמואל בשהדעת
שהיה מקומו והיה מקום תורה והלך לסורא דהיה מתא מחסיא,
מקום שלא היה שם תורה, אמר רב יוסף הכא כי היכי
דתיכוי תורה בהאי דוכתא; ונקבעו שם תלמידים הרבה והרבין
שם תורה ונקבע בית דין, ומאז היו בבבל שני בתי דינין גדולים
אחד מצבר בשהדעת בשתרעא דשמואל ואחד דקבע רב בסורא והוי
להו לרב ושמואל תרתי ישיבות ולפרקים הוי אזו רב ושמואל
הדדי[93]). ולשאבר היה רב יוסף סדרא בסורא היתה מלודתו
פרוסה על כל סביבותיו[94]) וחז"ל דרשו ואתי להכי למקדם מעט
זה בית רבינו שבבבל[95]), לפי שהרבה יושבי ורבו המתיישבים
שם[96]) וחזקו בכל מקום גדרים וסייגים להעמיד התורה על
תלה; ולכך מלינו כמה פעמים „רב בקעה מלא וגדר בה גדר“[97])
[רב היה רגיל ליכך לדרשים[98]), דהם רב בקומחיא[99]) רב
חיקלא לטטלפים שמע להיהיא דקאמרים לחברתה ריבעא
דיומרא כמה חלבא בעי לבשולי, אמר לון גמירו דבשר בחלב
אסור ליעבד וקאסר להו כחל[100]), רב חיקלא לשפסטיא ומלא
שהבי המקום היה בני תורה וגדר שם גדר[101])]; וכל היכי
דיתיב רב להשמיט דברי תורה לא סגי בלא טומאה דכ"ע בעו
מיניה[102]) שהוא היה רחם ורחמן לרים סדרא דסורא. רב היה
מן היחידים בדורו ומפורסם לרחם ורבי בבבל ובא"י והיה נקרא

---

93) ספר „יוחסין“ דפוס קרקא דף פ"ז [וגם בסדר הדורות ושם נסמנו המקומות בס"ס. — ק.]. — 94) תענית כ"ח ע"ב, חולין מ"ח ע"ב בדפ"י ד"ה „אמרה“. — 95) מגלה כ"ט ע"א. — 96) ב"ק פ' ע"א. — 97) עירובין ו' ע"א, ק' ע"ב, חולין ק"י ע"א. — 98) יומא י"ח ע"ב. — 99) קידושין כ"ה ע"ב. — 100) חולין ק"י ע"א. — 101) עירובין ק' ע"א. — 102) כתיבות י"ג ע"ב. —

„רבינו“[103]); גם רב חסדא אמר ודבר זה רבנו הגדול אמרו במקום ישא בעזרו[104]); כי סליק רב חייא בר יוסף אשכחינהו לר' יוחנן ור"ל דיתבו וקאי"ל מתלמיס מורי הם רב וקאי"ל מנו רב ומנו רב, אר"י ולא עוד אלא שהיה לאותו תלמיד שמים את רבי רבה ור' חייא ומתלמיס כל אותן שנים שמים אותו תלמיד ביתיב ואי אמרתי בעמידה ומעלה גבר הוא גבר בכולה, מיד פתח ר"ל ואמר ברם זכור אותו היום לטוב שאמר שמועה מפיו וכו'[105]). וכעין זה היתה ע"ל (ר' יוחנן לקיסי בר סיני) מעלין בים קדרה בצבל? ע"ל חבא תהיכא, ע"ל חבא תהיכא קאית ליה? דכיון כד הוא יתיבנא אחר י"ז שנין אחוריה דרב קאים דהוי ומפקי זיקוקין דנור מפומא דרב לפומא דהוי ומפומא דהוי לפומא דרב והוא אמא מה כן ממרין ואת חבא תהיכא קאית ליה?[106]); ולכן שם כתב ר"י מל"י שו"ת לרב בצבל היה כותב „לקדם רבינו שבבבל“[107]) ורב בעלמו אמר אנא הוה בסיעתא דבי רבי ומינאי דידי הוו מתחילין בריסא[108]); ואמרו הלכתא כוותיה דרב בתיסורי[109]) בין לקולא ובין לחומרא[110]), ורב היה נקרא ג"כ „קרחי“ דכיון חכם גדול כי על דבריו כדאי לסמוך כמו על סמקרא[111]), והיה נקרא ג"כ „תנא“ כדאיתא „רב תנא הוא ופליג“[112]) וכן מקשין רב אחרב חנן (תע"ק שהיה רב אמורא) מפני שהיה רבן של בני הגולה חון מסמואל[113]); רב חבר חבורים הרבה,

---

[103]) ברכות ל"ח ע"ב. — [104]) בכורות מ"ה ע"ח. — [105]) חולין ק"ד ע"ח. — [106]) שם קל"ח ע"ב. — [107]) שם ל"ה ע"ב. — [108]) גיטין ל"ט ע"ח, סנהדרין ל"ו ע"ח. — [109]) בכורות מ"ט ע"ב. — [110]) נדה כ"ד ע"ב. — [111]) ע"ז מ' ע"ח. — [112]) עירובין ל' ע"ב, כתובות ח' ע"ח, גיטין ל"ח ע"ב, סנהדרין פ"ג ע"ב, חולין קכ"ב ע"ב. — [113]) רש"י בעלה ע' ע"ח בד"ה „והתנן“, ועיין שם גם בתוס'. —

ולמו מודע: ספרא דבי רב[114]), ספרי דבי רב[115]), גם מלימו חסכח ר' יעקב בר חחא בספר תגדת דבי רב[116]); וגם בסדר התפלות תקן: ברכת התורה, לעסוק בדברי תורה[117]), מודים דרבנן[118]), יהי רצון קודם שמברכין החדש[119]), „המלך הקדוש" „המלך המשפט" בעמי"ת[120]), ורב ושמואל תקנו למו בסדר תפלת מוצאי שבת ליו"ט „ותודיענו"[121]).

ברכם תלמידים היו לו לרב, כדאיתא כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פייסי תרי תלפן ומחתן[122]); והוא למד את תלמידיו גם מילי דעלמא כמו שמלינו: „אמר רב גידל אמר רב מהאח משקוך מני בכיך, ומר פקודהאח לוייך מגלימא שפירא דחזי עלך, פומבדיתאי לוייך חמני חומפיך"[123]); „אמר ליה רב לרב הונוא בני אם ים לך טיבא לך שחין בשחול תעמוד ואין לומות שתמשמש ות"ח אויח לבני חוק בשחול מי יגיד לך בני שחשם דומיס לעשבי השדה שלנו מולין ושלנו מובלן"[124]). גם זה מרגלא בפומיה דרב: „לא כשטו"ח שע"ב וכו' אלא לדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ומהנין מזיו השכינה"[125]); לרב חסי אמר: „לא תדור במחתא דלא ניקי בה סוסיא ולא נבח בה כלבא ולא תדור בעיר דיים מתא חסיא ולא תגסיב תרתי מי נסבת תרתי נסיב תלת"[126]); לרב כהנא אמר: „הפוך בגבילתא ולא תיפוך בחילי, פשוט וגבילתא בשוקא ושקול חגרא ולא תיימא

---

[114]) הוא ת"כ, ברכות י"ח ע"ב. — [115]) הקדמת הרמב"ם לפדר זרעים ושאר חכמי ישראל. — [116]) ילקוט במשלי פ' נח. — [117]) ברכות י"ח ע"ב [מדברי הגמרא לא משמע, כי רב תקן התפלות הללו. — ק]. — [118]) סוטה מ' ע"ח וגם בפסוקתא רבתי פרשה ט'. — [119]) ברכות ט"ז ע"ב. — [120]) שם י"ב ע"ב. — [121]) שם ל"ג ע"ב. — [122]) כתובות ק"ו ע"ח. — [123]) חולין קכ"ז ע"ח. — [124]) עירובין ל"ד ע"ח. — [125]) ברכות י"ז ע"ח. — [126]) פסחים קי"ב ע"ח. —

כהנא חנא וגברא רבא חנא וסניא (בב"ב דף ק"י ע"ח: חילא. — ק.) בי מילתא, סלקת לאוגרא בירותך בהדך, מאה קרי במתא בזחא תותי כנפייך ניסוו"[127]; ועוד אמר רב: „חופפה חפילו כלפי שמיא מהני, מעיקרא כתיב לא תלך עמהם ולבסוף כתיב קום לך אתם"[128].

לעודי מוסרו היו: „אין מזל לישראל"[129], „כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא"[130], „כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור"[131], „כל הטומא דבר עבירה ומתביים בו מוחלין לו על כל עוונותיו"[132], „בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יונחן לשמיין על כובשי שכר שכיר ועל עושקי שכר שכיר ועל שפורקין עול מעל צוואריהן ונותנין על חבריהן ועל גסות הרוח"[133], „ת"ח לריך שיהא אחד מששה בשמיות"[134]. גם משר לנו רב

---

[127]) שם שם. — [128]) סנהדרין ק"ה ע"ח, כן נרשם בספר הזכרות משמיה דרב, ומיהו בגמרא דידן ליתא כל זה בשם רב נחמן. — [129]) שבת קנ"ו ע"ח. — [130]) ברכות י"ב ע"ב. — [131]) שבת קמ"ו ע"ב. — [132]) ברכות י"ב ע"ב. — [133]) סוכה כ"ט ע"ב. — [134]) סוטה ה' ע"ח; והכוונה, דהאדם הוא מבחר היצורים שבכל בחיי בעלי חיים אין להם רצון עצמי רק הכרה טבעי (Instinct) לבל האדם נתכבד מיתת הבורא יח' עם בחירה חפשית (ואולי זה רומז המשל „רצונו של אדם זהו כבודו"), והנה ת"ח לריך שידע ערכו ומעלתו על נוה ויצטיים בכל ובח בחכמות שרי. ומעתה (בבחינה זאת) בשם הרב הגאון הבבה"ג מו"ה עקיבא איגר זצ"ל שמו כוונת רב, דבפסוק הנמיני על מחמד הנמיני בתהלים כתוב נוה ויצטיים בכל וגו' ואומר את"ח לריך שהיה לו' נחוה מועלת כזו דהיינו לידע ערכו ומעלתו על כל היצורים. — [ואנכי אמעתי בשם הגאון החסיד ר' אליהו מווילנא זצ"ל פי' אחר והוא כי ידוע שהתולה בזכות עצמו בעל נחוה הוא וחלת היא מדה פחותה, לוקם כל זאת קודם שנעשה לו גם לבל אחר בעשה לו הגם מותר לתלות בזכות עצמו ותע"פ שהיא נחוה,

כמה דברי קבלה שנמסרו על פה מפי הנביאים: „ויומיה דאברהם חמתלאי בת כרגבו וכו'[135]), עשר שנים וחצם דאברהם חביבו"[136]).

רב היה מלא יסר ועצות לדק; הוא לא היה נהנה מסעודת הרשות[137]), אם רחה אנשים רבים הולכים אחריו לכבדו אמר אם יעלם לשמים שיחו וגו'[138]), כשהלך לב"ד היה אומר: „ברעות נפשי לקטלא נפיק ולבי ביתיה ליה הוא עביד וריקן לביתיה עייל ולוחי שתמא ביתה כיליתה"[139]), אומפיזכנה דרב אתה לקמיה לדינא א"ל לרב לאו אומפיזכני אנא, א"ל אין א"ל דינא אית לי, א"ל רב פסילנא לך לדינא[140]), רב איקלע לכאי אתרא דלא הוה ליה רווחא נפק יתיב בכרמלית אייתו ליה בי סדיא לא יתיב מאן דחזא סבר משום דבי סדיא אסור ולא היא דרב אכרוזי מכרז בי סדיא שרי ומשום כבוד רבותיו לא יתיב עליו ומנו רב כהנא ורב אסי[141]), רב הוה ליה כאי מלתא בהדי דסהדי עבחה לא אתי לקמי במעלי יומא דכפורי אמר חיכו חיזל אנא לפיוסי ליה פגע ביה רב כהנא א"ל להיכן קא חזיל מר א"ל לפיוסי לפלניא אמר חזיל אבא למקטל ופשא חזל וקם עילויה הוה יתיב וקא פלי ריפתא דלי עיניה וחזייה א"ל אבא את זיל ליית לי מילתא בהדך בהדי דקא פלי ריפתא חיפתמיט גרמא ומחייה בקוטייה וקטליה[142]). — ומלבד מדות הלולם מלינו עשר מדות טובות: א) מפני לגיעות לא זקף

ע"פ הבליתא עמה היא כי יאמר עתה נתקטנו זכיותי כי כבר הכלתי זכות עלמי כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה קטנתי מכל החסדים וגו'. ומזה הפסוק הזה הוא הסמיכו בסדרת הסמיכות לס' ברחשית וע"ז רמז רב שלמדנו ת"ח צריך שיהא שמח שבשמיות. — ק.] 135) ב"ב נ"ח ע"ח. — 136) שם שם. — 137) חולין נ"ה ע"ב. — 138) סנהדרין ז' ע"ב. — 139) שם שם. — 140) שם נ"ו ע"ב. — 141) שבת קמ"ו ע"ב. — 142) יומא פ"ו ע"ח. —

את עימו למעלה ד' אמות (ומ"מ לא הכיר את בן בנו שימי בר חייא כמ"ל); ב) לא הלך מימיו בגלוי הראש; ג) היה מקיים בשבת ויו"ט שלש סעודות; ד) תמיד כוון לבו בתפלתו; ה) גם לא הביט בעיניו לצדדין; ו) מקיף וסולק שלא להטריח את הצבור; ז) אחר שהכל כל מטטמים שבעולם היה חוכל לפני לקיים מ"ש ויגרש בחלק שני[143]), אולם כ"ז רק בת"ב כמ"ש חז"ל במדרש[144]); ח) כל מי שהקיטע לו היה הולך לפייסו[145]); ט) שהיה קולו ערב והיה יודע לתרגם; י) שהיה רגיל תמיד בגיליון ותפלין[146]); גם אמרו שלא שיחת בטלה כל ימיו[147]). וכן היה מפורסם בחכידותו ובצעותיותו לכל בני אדם; פ"א היתה דברתא בסורא ובשכונתו דרב לא היה סדבר והשבו שמשום זכותיה דרב היא ואיתחזי לה בחלמא דהא מילתא היא זוטרתא ליה לרב[148]); אולם אחד בא לפניו לדון עם עשיר אחד, והעשיר מרוב גאותו לא רצה לגייסו וקללו, מיד נלקה גזרת המלך ליקח כל אשר לו לאוצר המלך ובא אל רב שיתפלל עליו וכן עשה ונחזירו לו כל אשר לו[149]). — ועי"ז שנתרב גם בעבור הכלל היה נכבד ואהוב לכל; ומלימו כי אר שבחומות (מלך פרס) אדרבן שמו כבד את רב ושמשו, וכי שביב אדרבן אמר רב (תפדדה סחבילא[150]).

רב היה רים סדרא בסורא ארבעה ועשרים שנה[151]) ויגוע ויומת זקן ושבע ימים בשנת ד"א ושלשה[152]). כל זה נפשיט דרב הלכו תלמידיו לגוותו, וכי סדרי אמרו ניחול ויכול נשמע מינה דלא בתר דכרכי יתבי וקא מיבעיא להו וכו' לא הוה

---

[143]) מדרש חוכה, ירושלמי סוף תענית. — [144]) חוכה רבתי וכ"כ המג"א סימן תקנ"ב ס"ק י"ב. — [145]) כמו שרחיצו לעיל במעשה דשבחא (יומא פ"ו ע"ח). — [146]) ס' חסידים. — [147]) רמב"ם פ"ב מהלכות דעות. — [148]) תענית כ"ח ע"ב. — [149]) ירושלמי נדרים פ"ח ה"ח. — [150]) ע"ז י' ע"ב. — [151]) שבת קנ"ב ע"ח. — [152]) ס' צמח דוד. —

בידיהו, קס רב חדש בר מהבא מהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחריתא אמר מר נפשיה דרב וברכת אבות לא גמרינן[153]; כשאמרו לר' יוחנן דמציד רב קרע עליו י"ג מני[154], וכד אמרו ליה לשמואל מת נפשיה דרב קרע עליו תריסר מני ואמר שויל גברא דמום מסתפינא מיניה[155]; וגזרו שלא יביא חדש הדש ועבדי דקליס בניון לפני חתנים, ואחד פרץ גדר ומכו נחש[156], ומקברו של רב היו לוקחים עפר להושתא בת יומא ומתרפאין ממנו[157].

באורי כתבי קדש

(המשך).

זה סיני (תהלים ס"ח, ט'), לפ"ד הכותב היא, בוער באש, וכן בדמיהל (ג', י"ט) „למזח לאחוריו"; ואולי מזה הלשון ג"כ „מי רעב" (דברים ל"ב, כ"ד).

נחלתך הללאה (שם שם, י'), מלשון „נחלם מכתי" (ירמיה י', י"ט), שם התאר כמו „וללאה".

לכן ישוב עמו הלום ומי מלא ימצו למו (שם ע"ג, י'); „ישוב" עניו פה עכשו והתמדה כמו „ושבתי בבית ה' לארך ימים" (שם כ"ג, ו'); ואולי „הלוס" הוא כמו „הולס פעם" (משלי מ"ח, ז'), ומלת „מלח" הוא אולי מלשון „חבלי מלחים", עין דקדוק וכריתה.

ביער (שם שם כ'), לדעתי הוא כמו בְּהַעִיר הסרדף עם „מסקין" (שם שם).

---

153) ברכות מ"ב ע"ב. — 154) סדר הדורות. — 155) מ"ק כ"ד ע"ת. — 156) ס' יוחסין. — 157) סנהדרין מ"ז ע"ב.

יודע במבוא למסלה (שם ע"ד, ס'); יודע ת"י יגלוף, וכן בדחז"ל (יומא ס', ד') „כמגלף" שבחורו בגמרא (שם דף כ"ה ע"ח) „כמגדמה" דכיון כמעט ברלועה (עיין רש"י ומעד"ס ותוי"ט); ומלת „למעלה" היא לפ"ד כמו „למטול מעל", ושתי מלות „כמדיח למעלה" מתמיר מוסגר הוא.

נינם (שם שם ח'), נכריותם, ושרשו „ינם" כמו וגירם (במדבר כ"ה ל'), שבח הקמץ תחת יהי [ושרשו „ירם", ופירושו שלכלו חותם], לפי כאן כן.

חמר (שם ע"ה, ט'); להרחב"ע הוא פעל עבר, אבל לגכון כדעת רש"י שהוא שם תאר. והתימה שעשה הרחב"ע פה ממה שכתב בפ' נח על הפסוק „עלה זית טרף בפיה" (בראשית ח', י"א) ובפ' שמיני על הפסוק „זרע זרוע" (ויקרא י"א, ל"ז), כי שם אמר ג"כ שיוכל להיות שם התאר.

אמר (שם ע"ו, ט'). לשון חבה והתבה, תעלה, גלחון ופאר; וכן „אמרו לזיק כי טוב" (ישעיה ג', י') וכן „אומר שלח" (חבקוק ג', ט') וכן „כי יתן אומר התעברות נפש רע" (תליס ס"ח י"ב).

כתהמות רבה (שם ע"ח, ט"ו), הולי חסר ממתואר „עדה רבה" או „השקהם רבה".

יפלם נתיב לאפו (שם שם, י'), כ' תמורת ב', כמו „מפלמי עב" (חיוב ל"ו ט"ו) ובדחז"ל „מבוי מפולם", ופרושו כאן ירחיב נתיב (בשמירו כל מניעה מן הדרך), ויב"ע תרגם יְשַׁדֵּל.

ויפילם (שם שם, כ"ב) ויסכיכם, כמו „על פני כל אחיו נפל" (בראשית כ"ה, י"ח; ועיין שם ט"ו, י"ב).

וכנה (שם פ', ט"ו), על משקל „רבה לבחיך ולא" (משלי ט', כ"ט — רק שם נחלף הקמץ בסגול), והוא כמו „כוננה"; „ועל" (שם שם) הוא לפ"ד לעז כמו גם, גט,

שם, קח, ומוח קדר מן נַבָּאֵה, וכן „לְבַלֵּה וּלְקַלֵּס" (בסדר תפלת שחרית לשבת בד"ס „ובמקבלות"); ועיין ברחב"ע.

עוד (שם פ"ד, ה'), ס"ד בה; ועיין חבקוק ב', ג' (כי עוד חזון למועד) ומיכ ל"ד, כ"ג (כי לא על חם ימים עוד).

מסלות (שם שם ו'), מסלות ים־רות, דהיינו חמת ודק ולא כבכרה קלה מסרכת דרכיה.

מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך (שם שם י'); מגננו ממו „מגני על חלמיש" (תהלים ז', י"ח) דהיינו מסיח הלב ובטחונו בה', ומלות „רחם", „ובטן" שמה לדעתי מקור חסר בכל"ס, ויסיח פרום שבתוב, כל בטחונו הוא ברחות ולשביע אל חלמיש ואל פני מביחו. וכן „רחם ריח בני" (בראשית כ"ג, כ"ג), „ורחם כי עמך הגוי הזה" (שמות ל"ג, י"ג), „ואת החם זרם הלחם" (במדבר י"ו, ב'), „סביב ימין ורחם ואין לי מכיר" (תהלים קמ"ב, ה'), אשר כלם לפ"ד מקור ולא לווי [כמו „למען היה לה ברק" (יחזקאל כ"א, ט"ו) תחת „היות"]; וממשכיל למשיין יבין. ובת"י שם מלחתי אח"כ: „זכות אבהתנא חַנֵּי חלמיש וְאַסְתַּבַּל חגפי מבוחך."

למנוה (שם ל', י"ב) למלחות, וכן „וחסרון לא יוכל להמנות" (קהלת א', ט"ו), „מונה מספר לכוכבים" (תהלים קמ"ז, ד') „מי מנה עפר יעקב" (במדבר כ"ג, י'), אם יוכל אים למנות את עפר הארץ" (בראשית י"ג, ט"ז), ודל.

יתאמרו (שם ל"ד, ד') לשון גאוה.

ברב (שם שם, י"ט), ענין ריב ומוח מקור; ועיין בת"י פה.

אור זרע לצדיק (שם ל"ז, י"ח), חולי כמו „זכות" (ע' תמורת ח' כידוע).

ימי בצל נטוי (שם ק"ב, י"ב), לל משוקם (מסיר תנועה

יותר מן על ידי) או על המעשה עצמו על אחר ואינו על עצמו; ואולי לזה רמזו חז"ל בתמרים (ב"ר פ' ל"ו) "הלואי כלו כל כותל או כלו כל חיל ולא כלו על ידי בשר ודם".

עליהם (שם ק"ד, י"ב), אלליהם.

ולבקש מאל אבלם (שם שם, כ"ו), בחור העניין: ולבקשם את אבלם הבא להם מאת הקב"ה המשביע לכל חי.

יחכם (שם ק"ה, כ"ב); לפ"ד הפירוש הזה, הטעה אותם בחכמה, וממ"ס שמות.

ומים (שם ק"ו, ג'), דרוש הטעם; ואולי הוא קצור מהרם "ימין".

ובחמתם לא ימיתים (שם שם, ל"ח), להמית"ת תיוחס יפות הפעולה והמעדה בערך אחד כאמור "יולד הוד ובורח חשך" (ישעיה מ"ה, ז'), "או מי ישום אלם או חרש", ובאמת גם שניהם (הפעולה והמעדה) ברגון מכוון יבאו; ובזה יבין הרבה מאחרי חז"ל אשר נתקשו בשם גדולי המפרשים (ב"י ותוי"ט) כמו בבריאת נקבים וקברו של משה וכיוצא מהמעדרים אשר שתו אותם חז"ל בבריאתם, וד"ל.

אף-כבודי (שם ק"ח, ג'); ידוע מה שאמרו חז"ל (מדרש רבות וילקוט שמעוני) על הפסוק "לך חכמתי עמדה לי" (קהלת ב' ט'), ואולי הפסוק פה יוכל לכויות גדרם בכם[1].

ל ך של ילדתך (שם ק"י, ג'), לך הוא לפ"ד כמו "לכה" (לוי), וכן מלינו "לך מה תחתי" (במדבר כ"ג, י"ג); ומלת "טל" ג"כ לווי מהרם "טל".

---

[1]) שם דרכו מלת "לך" בהוא כמו "זקנה"; ולפ"ד כותם למלת *αὐτό*, ודעד כי שם גם דרכו "פסיוון" (וט"ס שם בילקוט "מסיוון"), והיא מלה רומית posterum, והכל אחד.

שיעשיתו (שם קי"ט, ע'), המעמתיה לאחריה.

לי קוו רשעים (שם שם, ל"ה), עלי נאספו הפעיס (מלבן „מקוה"), או אולי נמו קן עלי.

את לעשות (שם שם, קכ"ו), מלבן ועסותם הפעיס (מלאכי ג', כ"ה), וכן מליו „עשו דדי בתוליהן" (יחזקאל כ"ג, ג'), והפי' ממחליה היא תמורת ס'; ומזה הפרש הוא ג"כ מלת „עסיס", ובדר"ל „עיסה" וכל מעניו דריסה ודריכה ביד או ברגל.

עשו מלאכה בעים רבים (שם שם, כ"ג) לשון חסיפת ממון וקניו נכסים, כמו „ויתרלל עשה חיל" (במדבר כ"ד, י"ח), „המן לך כח לעשות חיל" (דברים ח', י"ח), „עשו המלחמה אשר למלך", (חסתר ג', ט'), „אם לא שלח ידו במלאכת רעהו" (שמות כ"ב, ז' וגם י'); ולדעתי מפסוק „לא תעשה כל מלאכה" (שמות כ', י') יש רמז לאסור מקח וממכר מן התורה.

משך הזרע (שם קכ"ו, ו'), כמו „ומשך חכמה מפניהם" (איוב כ"ח, י"ח).

התולדות (שם קל"ו, ג'); אולי הוא מהפך „ילל" על משקל „תופב", כלומר מעליבוו.

נגד (שם קל"ח, ח'), נגד כל העם, או הוא עין הרחקה כמו „ותשב לה מנגד" (בראשית כ"ח, ט"ז), או כמו „נגידים אחדבר" (משלי ח', ו').

ראשיהם (שם קל"ט, י"ז), כללותם.

נשוא (שם שם, כ'), משקל תרמי לרבים, והרבה בדר"ל כמו „שחול שחולתו", „עבוד רבון" „גזור רבון", „חמור רבון".

ראש (שם ק״מ, י׳), רוסם (ומחל״ף מוסף), וכוח לווי.

כפתים (שם קמ״ז, י״ז) הנכון כדעת חז״ל שעשו כמו „פתחן יערה״ (יעשיה ג׳, י״ז) וכוח לשון הרמי כמו „פתיה חוכמה״ ועשו כלי, ומלבוש נקרא ג״כ כלי כמו שמליו „וכלה תעדה כליה״ (יעשיה ס״ה, י׳), ולובש י״ח כליה״ (שבת ק״כ, ע״ח).

במנים (שם ק״ג, ד׳) חולי הוא כלי זמר הבאים ממדינת „מני״ [עיין בפסוק „ממי שמחוך״ (מ״ב, ט׳)] כמו „בגתית״.

הא יעשנה (שבלי ו׳, ל״ב) כמו „עשו דדי בתוליהן״ (יחזקאל כ״ג, ג׳) ובעניו הזה יבוא בפסוק על נכון.

יתר מרעדהו צדיק (שם י״ב, כ״ו) הנכון כדעת מלבים שהוא משרש „תור״, כמו „ויתורו את ארץ כנען״.

רב רב יאמר הקונה (שם כ׳, י״ד), מי שים לו קנין מה חי הוא שחשב חללו רק יתהום תהום עוד (וכאמרם חז״ל „אין אדם מת ואין תאותו בידו״), אבל כאשר יקח הדבר ממנו אז יכיר וידע את ערך הקנין אשר קנה ואשר נאבד ממנו ויהלל אותו; ואל תתמה על בנין התפעל (יתהלל) הכתוב פאן, כי בחמת מוכל נומר שיתהלל (את עצמו) עם הקניטים שהיו לו ומוטב על דאבדין ולא מתאבחן חללו.

מושכיל (שם כ״ח, י״ב), משגיח, כמו „אשרי משכיל אל דל״ (תהלים מ״ח, ב׳).

כי נעים כי תשמרם בבטנך (שם כ״ב, י״ח); לפ״ד „נעים״ לשון רבים מן „נע״, ופרוש הכתוב כך הוא, לא יתקיימו בידך אם רק בקרבך תשמרם אבל יבואו אם יהיו על שפתיך אם תוליאם בפה; ודרשת חז״ל בפסוק כי חיים הם

למולידיהם („ח״ת למולידיהם חלח למולידיהם בפה״) תתמת עם בחורי זה.

פתך (שם כ״ג, ח׳), הסיתך (משרש „פתה״ עם הכמוי) ותכלת חלנו מה שחבלת חבל תקיומה.

ראו (שם כ״ה, ז׳), הבטה לנגחי ומיון; וכן „המה יביטו וירחו בי״ (תהלים כ״ב, י״ח), „חל תרחני שלי שחרחרת״ (שה״ש ח׳ ו׳), „וחל תרח ביום תחיך (עובדיה ח׳, י״ב), ועיין נחום ג׳, ו׳.

בזיתלהלה (שם כ״ו, י״ח), עומה עמו בחנם, מלשון „ותלה חרן מלריוס״ (בראשית מ״ו, י״ג).

משאיון (שם שם, כ״ו), לפ״ד הוח מלשון „המתם הטיחני״ (בראשית ג׳, י״ג).

כמים השבים לפנים (שם כ״ו, י״ט), כמים הללו שחוץ דומין למים שחריש מחמת שמו כליסה בחבית ומרחה (כי בכלי עגול חו מרובע, בכלי לבן חו חדום יקבלו המים חבית ומרחה הכלי חשר המה בו), כן לב חדם חחד חינו דומה ללב חדם חחר; ודומה לזה בת״י.

תרומורת (שם כ״ט, ד׳), מורד, כמו „וירם יד במלך״ (מלכים ח׳, י״ח, כ״ו). ובת״י „טולח״.

המשא (שם ל׳, ח׳); חולי פרושו: מרע משה חחי ממנע ודומה (בראשית כ״ה, י״ד; דה״י ח׳, ל׳, ל׳). — ויש לזה קלת רחיה מן פסוק „דברי למואל מלך משה״ (ל״ח, ח׳).

שם בנו (שם שם, ד׳), שם עירו כמו „מבין סיחון״ (ירמיה מ״ח, מ״ה), „בן רחובן״ (יהושע ט״ו, ו׳).

לעלוקה (שם שם, ט״ו), לפ״ד הר״ת בתוס׳ ט״ז דף י״ז ע״ח הוח שם חכם; ובת״י: „לטלוקח״.

מכרה (שם ל"ח, י'), שויס ועלכה.

בחפץ (שם שם, י"ג), דבר יקר, ובדר"ל „נקיטת חפץ" ג"כ כעין לדבר קדם.

מצנים (חיוב ס', ס'), הנכתב מלמים, ודומה לזה פרס"י.

צמים (שם שם), יחיד על מפקל „לדיק" ופרושו חיים לעת. ודומה לזה ר"ק ז"ל בס' „תקות תמום" (מאת הרב החכם ר' ישראל סווהרן נ"י) ח"ח.

ירצה (שם י"ד, ו') כמו בדר"ל „תשור לסרלות מעות לאור גר חנוכה".

רענגה (שם ט"ו, ל"ב); המגיה מלעיל כי הוא עבר ולכן תכון מלת „לה", אבל בשס"ם (ח' ט"ז) היא מלרע.

ותפת (שם י"ז, ו') הנכון כדעת המומרים (רלב"ג וגס ר"ק הל"ל) שהוא כמו „תפתיה" המשור בדניאל (ג', ג') ופירושו כלן: נודע ומפורסם, כמו הסדרים הגדולים המודעים ומפורסמים.

ידי לבולא בעני (שם כ', כ"ג), לפ"ד „למלה" הוא לשון כחב וחתוך כמו „מלה גויות" (תהלים ק"י, ו'); „ומי מלה ימנו למו" (שם ט"ג, ט'), עין דקדס וכריתה.

אמרו (שם שם כ"ט), לשון כעס ומריבה, ובדר"ל „מלן תמריך דמימרת" (סוטה ל"ה, ע"ב), „ומימרו פוטלים" (ב"מ ע"ז, ע"ח), „מימרת בקתא מבקא" (חולין כ"ח, ע"ב).

משחרי (שם כ"ד, ה'), מקדימי (מלשון „שחר"); וכן בת"י ובפרוש ר' יסעיה מטראני מאחרון ור' זרחיה בן יצחק מברצילונא ז"ל (בס' „תקות תמום" הנ"ל).

בלילו (שם שם, ו') כמו „בלי לו", דהייט שאינו שלו וכן בת"י („מדלה דלמון") ורמ"ק ז"ל במקום הנ"ל.

משד (שם שם, ט') כמו „ומשד תגחומיהם" (ישעיה ס"ג, י"ח), לשון שמן ותענוג, הוא כמו משדי חמו; וכן מלאתי לחי"כ ברש"י ובפרוש ר' יעקב ורמ"ק ז"ל הנ"ל.

ההפך (שם ל', ט"ו), עיין התמדה כמו „כי יספך עליך" (ישעיה ס', ה'), ובדמ"ל „ספוך בשם".

ברב כח (שם שם, י"ח), לפ"ד הוא כלון כמו כיחו ויעו הממלא בדמ"ל; והולי מזה הלשון ג"כ „יבש כחרם כחי" (תהלים כ"ב, ט"ז).

בעי (שם שם, כ"ד); הנכון כדעת החומרים (רלב"ג, וגם רד"ק ז"ל בשם ת"ח הנ"ל) שהוא לשון תפלה ובקשה, ומלינו ג"כ בישעיה (כ"ח, י"ג) „למען תבעיון בעיו".

להן (שם שם) מלה תרגומית, ופרושה „רק".

רבים (שם ל"ג, ט'), מלשון „ורבי המלך" (ירמיה מ"ח, ל') דהיינו גדולים במעלה; ובת"י „רברבני", וגם חז"ל (מדרש תהלים פ' מקץ) דרשו כאן: „לא כל מי שעוסק בתורה מתחכם תלא רוח הוא בחוטם".

ואף הסיתך (שם ל"ו, ט"ז), לשון כעס וחמה; ובתרגלוס בפסוק „כחף תספה" (בראשית יח"י כ"ג) „סברגז".

ברי (שם ל"ז, י"ח). הנלה הזאת היא על משקל „חי", „קיץ" עם בי"ת הסמוכה; ועיין ילקוט ח"א רמז ל"ב שדרש ר"י הגלילי „מלמד שעמי מטר קטן והטורח מטריח עליהן להספיק", והדרש הזה מתאים עם בחורי לפ"ד. — וחב"ל מלאתי בבחור קד"ק (בס' ת"ח הנ"ל) שגם לדעתו הוא משרש „רוץ" ופרושו ברויח, כמו „כי תחת יופי" (ישעיה ד', ב"ד) מן „כוח".

כי אדבר (שם שם, כ'), מלשון „ידבר עמים תחתנו"

(תהלים מ"ז, ד') „ותדבר תחת כל זרע ממלכה" (דה"י ב', כ"ב, י').

כי-השה אלוה חכמה (שם ל"ט, י"ז); מלת „אלוה" נסמך אל „חכמה" כמו „אלוה יעקב" (תהלים קי"ד, ז'), „אלוה סליחות" (נחמיה ט' ט"ז), והנגינה מחברת (מונח) לעד [2]).

הרב (שם מ', ב'); שם התאר לחיים ריב ומדון על מבקל „חון".

יחפץ (שם שם, י"ז), יקשה זאבו סיסיה קשה בחתו; ודומה לזה „בחפץ בפיה" (משלי ל"ח, י"ג) כי ידיס עסקניות יתקשו כידוע, ודבר קשה לה יותר ויפעל במהרה כמו דבר רך, ולכן נמשכה מזה כורחת „יקר" שהבחנו לעיל (עמוד כ"ג) ודו"ק.

העשר (שם שם, י"ט), מלשון „עשו דדי בתוליהן" (יחזקאל כ"ג, ג') כלומר שקב"ה הדוחק והדוחך אותו יגיע חרבו לחרגו.

(המשך בחברות הבאות ה"א.)

---

[2]) כי המלה אלוה (הבה) הוגתה על שבחת הנגינה והברת החום ולא על שבחת הידיעה או שכל הקשה, ובמעט כל פסוקי תנ"ך עדיס על זה שבחור; ואולי לכך נקבלות הקבוצות הגבוהות „גסיס" מחמת גביית החום מעבר הריון ולידה שבר להן או גם מחמת גביית הפלן ותחזקן מעמדן ומצבן שבר היו להן בבית חבושם בעת בוחן אל בעליהן. ד"ל.

שני מכתבים

לר׳ יהודה המכונה מיסיר ליאון[1]

נעתקו ע״י ה׳ Perreau.

א) זה הוא טופס הכתב ממיסיר ליאון ז״ל עשהו במעשהו ובלשו בטולוזיא בעבור ספרדי אחד שהיה מתנגד לו במשפטה את הל״ד לפ״ק. (כ״י די רוסי 145).

שמעתי הקיפס הטעקס את גדול בולוזיא רחבם ומסבה למעלה למעלה במקהלות היה כבודו לכלימה בבית תפלתכם אשר שם יתנו לדקות ה׳ מאנשי דמים ומרמה לא יחלו דמיכם[2], לויב יחרפני וכל העם רואים את הקולות, ועתה שמעו זה הכהנים רועי בית והשכל עם תורת ה׳ בלבם מה יתהלל בראש הגבור, מה ידבר ומה יענדק, והוא דבר על ה׳ תועה לעשות חוקי, וחרב פיפיות בידו להפיל חללים רבים חללי הסריסה והכפילה, הוא כוהנה חרב והיא מורעה לעוד נפשים להרוס מגדלות התורה, חלקו מחמאות פיו להשלין החטים במעולות הממעות והאפיקורסות, חמת תנינים יינו ארס פותנים ולעגה, וכי יאמר כי מידי היתה זאת לשים עליו עלילות דברים כי תכלית שנאה שנאתיו, הלא דוד מסתתר עמכם ערם הרחותו את פני וחכמי[?] יחכמו שמעו ממנו קול אלה קול עמות גבורה לקרוע סגור הלבבות ומלין לגד עלהם יחלל,

---

1) המלחצים האלה שלח חלי החכם ר׳ מנ״ם (Steinschneider), והוא דבר עליהם במאמרו „מזכרת המכיר״ סימן ג׳ (ע״ב) וגם תקן קלת בהעברה בעלמא ומה שלח הדפיסו לתקן הגיע סימן השלוה (?); ומה ידידי החכם מזח״ה תקן ג״כ לחת דבריו, וגם לנכי תקנתי מה שנראה לי לתקן והשלחתי הכל בהערות בשם המרם; לשנם את״כ הגיה ה׳ Perreau רוב הטעותיו ע״פ הכ״י. — המאסף.

2) חולי ל״ל „ימיכם״, כלשון הכתוב שם ׳ תהלים (ל״ה, כ״ד). — ק.

וידעתי שאתן עליכם תרפה ואתכם ספקומו במקום רוחים
מאתן מגוריכם ולא נשמע קולו בבואו אל הקדש וכדי בזיון
וקלקל. וכזה זמירות היו לי חקיו בתוך קהל ועדה והעידו
בפניו על כי קבעת כום שתיעלה רלה להשקות הנמהים לשמוע
דברי ה' ובקש להסית ולהדיח המלקטים מלפני משאת ושם
לפניהם בסתר משפטים טועים מדרך השכל יוליכו אל ירכתי
שאול ויעידו למלך בלהות גם כרסם [?3)] היה עמהם כמתלהלה
היורה זקים חלים ומות, לכן לא נערתי בראשי בזותו וחרפתו
ביום שקהל כי בן מות [הוא?] והיו להפילו ולמשוחות אלא
לשבר שמו וזכרו, כל ירע לויד בקדש ולחתו לחרפות ולכלימות,
ואשרי הנום ישמח זאת כי מלחמות ה' הוא נלחם, ואשר ברחיב
עלי פיהו, יביט ידבר עתק בגאון מדברת גדולות כמעט החשתי
משולם החרשתי התאפקתי לבלתי השיב אליו דבר כי ידע עמי
שמי מירחי קדם, ועתה היתה זאת בימיכם כי יקום איש
בליעל ובקהל שוט כי לא לומדתי חכמה ועור יהגי מלחם כי
יאמר אלי הסכל המהולל לויד ה' ותורתו הקדושה והוא חגור
חרבה בא ממרחק ושמו מלחמה זעם לאמר בעבות בזון הסכלות
עמך יבא בקרבך שחתו בחיקך, הלא בלמים וגם רבים היום
בארץ מגוריכם מחכמי הגוים אשר רחו את היד החזקה אשר
חגני ה' בדרך תבוחות גם עדים אתם היום אם כל הימים
אשר הסתופפתי בחלרותיכם וסוג אחור לבי מדברות דברות
לבירי הוכוחים ומי אמר לא[?] כי הוא הדעת והתבונה החכי
לא הריתי את עם הארץ והסכל מימים קדמונים אם תהכי
לא ילדתיהו אם כל חכמי הגוים בכל מדינה ומדינה וכל
מלביהם 4) לא תמנו כאשר רחו את בבודי אין נבון וחכם כמוהו,

---

3) הולי צ"ל „בספס", או שהוא מלשון התלמוד „בכסא". — ק.

4) נראה צ"ל „וכן מלביהם" (ולא „מלביהם"). ש.ז.ח.ר.ה.

הסיבו אל לבבכם ושחלו לתשובה עולם בקום עליו אדם
ואמר הויב תרדוף אשיג אחלק שלל פעמים רבות גם בימי
חרפי, הלא כיה הלכים עמדי לשבור קרן לרימו להיות לעם
למחיה הלא ידי היא המחוללת תעני לבלהות הממה מעמקיים[5])
התלחות דרך לעבור גחולים ולא על זה נשבה לבי ורמו עיני
ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני ואם לא שויתי נפשי ודומית
ה' ית' אשר לא יבושו קויו הוא אשר נתן ליעף כח לעשות
חיל ולאין אונים עצמה ארבה, ואמץ את לבבי ואתן לי לשון
למודים לדעת לעות את יעף דבר, ובקנן אני בעיני וידעתי כי
לא בינת אדם לי ומה חכמי ומה חיי, האמנם כי אומר, שגיי
לכל דורש ולכל מבקש וכפי פרוסות לגרים ולתושבים ולגברים
אשר לא ידעתי, ושפלתי מאחרי אחדר לכל אים נקשה ורעב
ומעפר תשח אמריתי לכל טוען ולתשוטה לא תכבד אזני
משמוע ולא ירחתי מלבת בארחן תלאובות לקרא לשבויי שבלות
דרור ולאסירי המשומות פקח קוח ולבא ממעוטות אריות מהרי
ממרים למען עשות כיום הזה להחיות עם רב ולמי נתתי כתף
סוררת בקרב אים להשתחות לפני ומה גם עתה אם
אוכל דבר אשר יסב לבם בכלל או בפרט על גחוני אלך ועפר
אוכל לא אשיב מפני כל עד הקומי מזימות לבבם, ומדוע מסר
כלימתי תשמטו, והנכרי אשר בא מארץ רחוקה מלה אשר זוה
היא לו להת אותי לגדופים על גפי מרומי קרת ושיטים סרוחות
ואין חולה מכם על מחלתי ועתה שפטו בינו ובין רב הוא
הקנן, והלו את כל הטובה אשר עשיתי עמו ערם הרבה
לפשוע ופניה למעלה ויהי היום קרב להשתחות לי, כמו פיו
התחנן לי, ואמר כי בא לעמי מקלות הארץ ללמדהו דעת ודרך
תבונות אודיעהו, והוא לבוש עלות ובכפיו[6]) דבק מאוס,

---

[5]) ג"ל „מעמקי התלחות". — ק.

[6]) ג"פ ג"ל „ובכפיו לא דבק מאוס". — ק.

ותבוז עליו ותרחמו וחסס עליו עיני ותספיקו לא תוך ביתי
ימים רבים כריתי לו כרם גדולה כפעם בפעם ומחתיו בבית
תלמי, ואדבר אל לבו וסבבתי יקרא לתלמידים כונת
הפילוסופים[7]) למען ישימו כספם בלחמתחו ולא יבזר
ממנו את אבר יום לעבות, והעידותי בו פן ב"מ ידבר
עם התלמידים דבר אלא כדת וגדלתיו ורוממתיו ומתיו
לרחם גוים ולמדתיו בכל יום ויום בספר המופת עד דוד
הגדיל, וכאשר הרבו לו כתן סימים וידעתי את אבר יצן להדיה,
גרשתיו מבסתפה בגחלת קדושים, וז חלף רוח ומכף לחים
לחר, וברחובות יתן קולו, לבן דעו גא ורחו כי לא פשעתי ומריתי
להבדיל בין הטמא ובין הטהור, לחגם ידעתי כי לא יסקט הלים
מהסיב מעצם אל דברי אלא ויפיח בזבים, ולגבי לחת דברתי
בפעם והויתי דעה לתכם ולא לחגם לו בן לחוב מלבא עבודתי
ולחביבת "מלחכת [ולחוב ממלחכת?[8])] הקדם ללבת לחרי ההבל. הם

ב) כתב לחר ממה"ר ליחון בעבור הספרדי המכר בגלת
ממנטובה בפיורינצה.

גלות ירושלם לחבר בספרד הוח היושב במלכות ההגמון
התורים בגם בבמים מעלות הלחמות שודדי[9]) מערכה
לום חרבו על ירכו להכות בני הכפירה מכת בלתי סרם מכת
חרב וחרג ולחבדן לגם לבדם ולגם לחן לחקירים הבלמה דובר
בקרים כתות הכורסים הממדברים על ה' תועה הפילו למחוות
גלה לחבר בתו בבמים פיהם יולו למדחפות לבוש תהלך

7) הוא ספר מוסחך מלבון ערבי לחלגחלי, ויש ממנו ב' או ג' העתקות
בעות; עיין מלמרי „מבחת המכוכי" סימן נ'. — ב.ש.ש.
8) בפ"ד ל"ל „ולחבבית מלחכת הקדש". — ק.
9) בפ"ד (ילדעת ב.ז.ח."ה.) ל"ל „עודבי", והוא כמו „עוכבי"
(עיין ד"ה ח', י"ב, ל"ח). — ק.

בתוך תלחובות גוי סיכלות סדעה חכמים שלמות הקיומי
בחוגים הגבוהו כאשר מלודות שלעם היה מסוגל ממעל
לכבדי לל הרימו כאשם ולדקתם עומדת לעד. ועתה כי יגע
חטר גחום מגזע לדק מעט כ' להתפאר שרש פורח רוח
ולעשה, ורוח פתיים תאמיני הוא ולא ירחם, ולשוו כחרב חדה
להפיל חללים רבים חללי סהריסה מורד במלכו ובחלטיו ומלין
לגד עלתה ימלל להסליך תפארת סדת סשלמה ממרומים
ופי כסיל מחתה לו יביע ידבר עתק, סבוחרי המוסכלות יחרם
חפי לח בים סחבונות עשרתי ולא יעשו מלחי וחובלי בני
חדיר בחיות חבה מלחכה במים רבים לא יחזקו כן תרשם
לא יבושו[10]) גם [בם?] בין סהריסים[11]) חסר במולם חשר
סחרם, סחים לחד יחטא ועל כל סעדה סתמימה רוממות לל
בגרונם לקלף קלף ותבער כאש חמתי ופי ידבר תספכות, כלא
כל חשר לתי בבית סתבונה ובשדה סחקירה מפיהם ילו מפי
כתבם וממתי לותם עלי ללופים לרחם כי סמך כגבורים חשר
משולם חשר לומרתי בלעם לחיה יורו מספטי סשלמות ליעקב
ותורת סשכל ודידיעה לישראל, כלא יבושו כפעם בפעם קצורה
בלפי וכלילל על מזבחי ומדוע לתגבה על קבל כ' סיתפאר
כגרון על סהונף בו, ועתה חלילה לי מלתת כתף סוררת
וגמשול מעל בחשר עשוני ויכוגמוני סחיות ללי במחשכים ויסקלו
דרכי מאין נגף ולור מכשול, ומי יהום על כבוד בני ספרד חון
ממני, כלא מימים לחרים לחד מלבני קהלתו פעד פיו לבלי
חוק בבית תפלתו לעיני כל סעם נגד ספרד ולשוו כלם
לוכלת, ועל דוד כגדיל וקבר פתוח גרונו וספתי מלתו זעם
ובקבל חשוע ועלרתי לריב עמו בלשון מדברת מעם מורע מן

---

10) ל"ל „ויפרצו", כלה"כ (ישעיה ל"ג, כ"ג). — ק.

11) ל"ל „ההרסים", כלה"כ (זכריה ל', ח'). — ק.

הוא ובלתם כי עם בימת הוא מעולם וקראו בשמותם עלי
הדמות. ועתה כי קפצתי מאד וחמתי בערה בי על אשר לא
ואויב אשר מרה וספלוג בעול, ידעתי כי טוב לה' מחלב חולים
מעור פר כי קנאתי בבולגים וכלבל לא אוכל כי ירים אדם
קולו בגוים אל הקדם בכפירות והזויות[12]) מלודות נפשים
לפורחות[?13])], ולמען לא ידמה איש ולא יחשוב כי ידי עשתה
זאת מפשעתם אשר שלחתיהו ושמתי עליו עלילות דברים, אמרתי
לאוסבנו היקר מפלוני[14]) הוא דניס בשאר תבחר ותקרב
ויישידו לפניו בשבועה אנשים לדיקים כי יען להדיח לסור
מני אורח להטות עקלקלות להאמין בשוא ובשקר להרוס
מגדלות האמונה בעמקי שאול קרוביו, ומפי הדברים
הראשונים יפלו עוד עוסף עליהם עון ופשע גדול מנשוא, כי
מסר קלת התלמידים והלשונים ויבא בבית לעת ערב בכח גדול
וביד חזקה עם שוערי המלך ברמחים ובחרבות לתפוש איש
מהם ולעשות בכבל רגלו ולא נתנו ה' לטרף עמנו כי אם על
עקב בשתו. עוד כתב בבולוניה ובמקומות אחרים מזבים עד
כי אין חקר כי אשר שברתיהו להגדיל את שמי ולהלל בשערים
מעשי, גם כי דרך תבונות יודיעני והוא הסם בקרבי את רוח
קדשו ומעתיק פירושם ספר המופת[15]) אשר עשיתי ולא היה
מוגה מלפיים. ויען הייתי הולך ומגידו בעת למדי אותו מן
קודם מזמן הוא הועיל עלי אם כי עשיתי עשיות ומגילות
גדולות וילמדני לתקן המעות וידבר אתי מספרים לדיקים להשוב
מחשבות בדעת ובכל תבונה, עוד אתך ירושת הקדמת הספר
וכתב בדברים האלה, זה הוא הפי' שעשה מאיסטרי פאולו

---

[12]) ג"ל והזויות. — נ.ש.ש.

[13]) נשוו הכתוב (יחזקאל י"ג, כ'). ש.ז.ח.י.ה.

[14]) כמו „מבולוניה" (Bolognia) וכן דעת הר' Perreau. — ק.

[15]) הספרים האלה נמצאים בכ"י Paris סימן 998 בשם המחבר. — נ.ש.ש.

ומיסיר ליתן הטעיקן מלמון נלרי לל הטברי. ועתה הלים החכם
יטנה דטת, רלה גם רלה מה גבהה קוממו, מה ידבר בלוזר
עתק ומות תחבוש לבוו, הלא ידטת לם לא שמטת מקלות
הלדן זמירות היו לי חקי המוסבלות מירחי קדם נסבתי מרלם
ללמד דטת לת הטם ולקרל בגרון על גפי מרומי קרת קריחות
הלמודיות הטבטיות והלהיות בטרם הרי יהריו יולדו מרלם
מקדמי הלן שמו על רלבי לת הסר ולת הטדות ומטה הלהים
בידי ותקבטה הלומות הדטות הלודקות ותשתחויה להלומתי,
חוי לטיוים שכך רוחות כי יקום לים בליטל מחת התבוה
והמוג לטות בי סרה להבחים המורגם והמפורסם ודבריו
הרלשוים יפלו לחלל לת שמי בגויים, הוי רב לת יולרו חולק
על רבו הרם לת הרבי לדמם לומר לחב מה תוליד, ומי הוא
הקורל ביסיבות הגדולות בקרב טמיים רבים מטיים קדמוניות
כל מדע ומשכל למיהו, לו מי הוא הלוחם מלחמות נגד הטמיים
ומשריים מפרק הריים משבר הלטיים מביד חכמיים לחור בחוי
בלשבר ה' לתי ולם ממלתי לבנפי הזבוב וקורי עכבים,
לת מי מועלתי ויבינני כלשבר עטיתי וחברתי כללי הדקדוק זה
לי עשריים שם לשבר מתקו מדשם לשוכלי מלדם והתפשטו
בחיים הריחוקים ומי למדני דטת בפי' ספר מבחן מלמרות
מליצה ובחבור הנפלא בהרי טורים לחשבם לשבר מי הקדימני
ולשלם ובקצור הסגיון לשבר כלו מחמדים כי לתר דוד
בשנותו לת טעמו כי כחו ועוצם ידו עשה לי לת החיל
הזה. ומדוע לא יתהב פניו יחוורו בקרבו לחבובי הטתקות
הלא עין רוחה ולחן שומעת בפתע פתחום כי עד שקר הטד,
לחת דברתי וכפי פרוטות הסמיים זכור ה' לדוד לת כל עוניו
ישפטו בימו ובימי יגלו שוו ולרן מתקוממה לו. הם.

ספר עזרת נשים.

הקדמה לס' „עזרת נשים"

מאת

ש. ז. ה. "ה.

נמצא תחת ידי קונטרס אחד כ"י על נייר ונקלט על קלף (קניתיו מידי"נ הרב מהר"י מתן קורוניל נ"י), כולל ס' „מגחת יהודה" (הנדפס בס' „מעשה זקנים") וס' „עזרת נשים", אשר לא נדפס מעולם וגם לא נודע עד היום לדורנו רבבות.

והנה בס' „מגחת יהודה" מגלה הרבה סגנונים וסוספות וחלוקי דעים חותם לפני הקורא בפעם אחרת, ועתה כאשת הגני מעתיק פה למעה התחלת הספר וסופו[1]) כי ידי"נ נדע להקון ולהסיר חיתם דברים המונעים להספר ולמחברו.

---

[1]) מגחת יהודה (ולא נמצא בכ"י: „בעזרת הנשים") [מכתב למעכיל מבני לוי חזות נכוחה ופעמת חוזה בור מועלות שכלו בעין לבך ואמור לרעך קרח נא זה.

זה ספר

נותן לחכמי ספר ויגיד תעלומות חכמה, לתת לפתחים ערמה לנער דעת ומזמה, במתיו למשל וחידה, וקרחתיו מגחת יהודה]. קהה ספר יספר וכו' „עלי" תא הדרכים וכו' „ותוכחת מפז" חמודה וכו' („אוסף יהודה הלוי בן שבתי" לא נמצא בכ"י) שלומי מיודעי וכו' תודה חידתך ונשמעה. [ודבריך במאזני הסיר תשקלם, ובבית המלוח תביאם, כי הם] נכוחים וטובים, למען ישמרו ימים רבים. לכן למלאות תאותם, ולעשות את בקשתם, [מחני רעיוני שכחתי, ואת המשלים כוסתי], ותבא בי רוח ותעמידני על רגלי, ואשמע את מדבר אלי, ויורני ויאמר לי. [לעורר שכלי, ולשחת משלי, גזידים לדבר, ומירים לחבר, וחיולים לגבר], ואגלי אהיה עם פיך והוריתיך

כי הגם בס' „מגחת יהודה" הגדפם בס' „טעם זקנים" ממלא מחברו בשנת תתקע"ח. לחנם הגכון תתקס"ח, כי כן ממלא בכ"י שתי פעמים בחר היטב; ומלבד זה נרחה להלחם כי ס' „עזרת נשים" חסר ערוך הגהו גגד ס' „מגחת יהודה" נתחבר בשנת תתק"ע, ח"כ גכון הוא חסר שנת חבורו על ס' „מגחת יהודה" ימים בשנת תתקס"ח.

עוד יתרחה מתוך הכ"י כי כבר חבר הספר בחייתו בן עשרים שנה ובחייתו בן תרבעים עבר עוד הפעם עליו, והיתה זחת בשנת תתקס"ח, וכי כתב חת החתימה חסר בסופו בשנת תתקפ"ה. — לחנם גגד זה חסרים בכ"י חלה הסבחים והחוחרים על ר' חברהם חסר לכבודו חבר הספר הלה שמו: „חבן העזר ויש חומר, חת כל שקר חקר, היולר חת חדר היקר"; וחסר ממלת „היולר" רלה לפער החכם ר' מ"מ בס' Encyclopädie von Ersch und Gruber B. 28 S. 434

חסר תדבר, וכו' וכשמעי תבתי ולח התמהתיו, ודברים לקחתי, [ותגכי חזון הרביתי, ליסר] כל פתי, והתגבחתי כחבר זויתי, [משלים למחות ולחלפים, מתוקים מדבש וגופת גופים. ותחבר מזמרת מעניתם, וממיעב דגריתם], הספר הזה למעל וחידה הנקרח מגחת יהודה, [לתורה ולתעודה]. מדברתי יחכם פתי וכו'...

וכסוף הספר:

נשלם הספר ותרמית „כזבי" וכן חפר, ומקרה זרה עם חלה בלוחה, ותעבור המיתה, בעזרת המלך דוברי כזב, [ומלות התכמוני עזב], ומעוללי דבה, כי רעתם רבה. [כן עשרים שנה עזר לי יוצרתי, ולח הקרתים, ובשנת תרבעים השגתים. ובמלרף השכל נרפסתים, ובכור הדעת בחנתים] חזן וחקר דברותיה, „וחכמות ברותים" [גוי] ויהודה [נורר הגשים], כן שבתי הלוי [מזהיר התגשים] (לח נמלח בכ"י: „בר יצחק") ערך מחמד מעליה, ותפארת מהללים, על פי תחכמוני [התחד ותין שני], בתרבעת תלפים ותשע מחות „ושמים" ושמונה, היתה לתברהם למקנה, נודע בשמים שמו, ממזרח שמש עד מבואו, כי הוא זמן חות ומופת,

ומחריו הס' גרעץ בס' Gesch. d. Juden VI, 224 ובס' VII, 94 כי הוא ר"ח אלפאכר. ומלחם כי בכ"י נמצא בפנגס כמו שחסרו ונמצו בכ"י קרוב לסיום הספר אלה הדברים: „מחמד עיסו ועוית הן לחמנו וענק לגרגרותנו, וחסב המלך הזאת והבן הסוסס הוא אלוני אברהם" — אשר מזה נראה כי היה ר' אברהם זה עודו בחיים גם בעת כתיבת החתימה. והס הוא ר' אברהם אלפאכר הנס הי זקן המחרון עוד לאחרי עת תתקפ"ח ולא נפטר עכ"פ לפני עת תתקפ"ח; עיין מ"ש החכם גרעץ בס' הל"ח ח"ו עמוד רכ"ד הערה 3. —

עוד לעיר על מה שנמלא לנכון בכ"י: „ברחמו במדינת חלב יוסף בן יהודה" — במקום שנמלא בדפוס: „הוא רחם במדינת חלאוב וכו'"; וכבר תיקן כן מעלמו החכם ר' מ"ס מל"ל חלב [במקום הל"ל כרך ל"ח לד 49 (כל"ל גס ברשימתו

ויקח עם ויפת. תבונתו וכו' ודומיה החלם („בימי מלכותו ותח יקר" לא נמלא בכ"י) ותפארת גדולתו ילחו [מגביהי הבעל], אנשים בני בליעל ויתערבו בגויס, ימחו מספר חייס, וכו' „נפלה" בפתו, ועדות דבר „נמיס" במקחתו, ולא ילחו פניו במחה החולבת לפניו . . . חייס בנו סמתן וכו' „ותבוו" תעס בחחרית ימיו וכו' וגס הבן [חסר תבונות, העביר קול בכל המדינות] כי בח וכו' וכי [רחם עריס נוסבות, במדבר בחרז תלחובות] וכו' [וברוב סבלותו ותם קנאתו], למד דבר (בקר) לבושו ולא נמח פני תחכמוני חרח בנו, וידו הדק, כי „ברחמו" במדינת „חלב" יוסף בר' יהודה, [מזמרת סיריו ומיטב חמריו, בני] בחי מיריס [אשר המה] חמוריס, על פי חולח בלוחה, בשפה ברורה וכלשון רכה, וגס זה (בכ"י לא נמלא: „חייס") המחעתע, חשב להרע בית גזל ויבמתו, ופעל בחי מיריס למעמתו, ויבח לותו בסיריו, ויסבע כי הוא חמרו, על כן נתתיו קללה בגויס, ובמחתי חת החייס, ותס סיר עלי „יהוה", „והמס" ומוד ידבר, לא „תדחנ" תס יחרפני, כי זך ויסר חני, וכו'.

הגדולם של Oxford עמוד 1370 במקום 47) הערה 27; חמגס מ"ם סם בפיוס: „מלחמת החכמה והעומר". הוא ע"ס ול"ל „מחת יהודה"]. —

והנה יש להעיר על מחבר ס' „מחת יהודה" אשר לא היה דרכו לקנן בנחיצת התורים אך הזכיר את ר' יוסף תלמידו החשוב של הרמב"ם ז"ל בלשון כזה כבוד מהומה, והכיצד לא יתקף ורבי לא יתקף! — ומזה נראה כי ענינא היתה בלבו עליו כי חשדהו שלי אשר גם ידו תכון עם חיים בן סמחון להוריד כבודו. כי ממנו עוד לחרים היו אתו נגד ר' יהודה בן שבתי כמו שכתב זה בחרון בעלמו: „ילחמו אנשים וכו' עבר עליהם רוח קנאה וכו' אים ריב ואים מדון וכו' נתחברו אלו לרעתו" — והנה בכ"י חסר מלת „חיים" אחר „וגם זה" ונמלא רק: „וגם זה המתעתע" — ולולא דמסתפינא אמינא כי זה מוסב על ר' יוסף בן יהודה

על „תהדד" מתולמות חיים — לבי ואל תחתר בעירתו
מרחם בעיר יעיר „ומפי ה- — חיבות" יחרחר ריב להבעתו
חים ריב (וחד) יעיר ואים מדון — נתחברו אלו לרעתו
זה יחרוק שניו וחם ילטוש — עימו וזה יריב בקנאתו
יתקצף . . . ויבישו — כזב ויוסיפו בדבתו
פוקד שן תבות „פקוד" תעלת — תבוי ויממח „ברמתו"
[כי הוא יחו תמצע ולא נמצע — מתועבות תבוי ורמעתו
הסג לאר תעה לעת זקנה — ויעזוב דתו ותורתו
רהז בשרו לך כמי תעלת — רהז ושודו בטומאתו
חיטים ותרשים וחממלים — תמרו ביום בת פקודתו
כל מלאכי הם ועדת קרח — ילכו לפניו לחרי מותו
לבל לאר עיבל יובל נבל — ימח מעטו וגויתו
לחמי סדום יהיו תלעים לו — כל תעת יהי עוסף בתעלתו
עם חון ועם . . . וירבעם — לעד תהי נפשו ונשמתו
על תעת לאר תעה לגיהנם — יובל ושוע עושה תלומתו

המכר. ומתחלה יתקלף על חיים בן סמחון על חמרו כי ר' יוסף בן יהודה הרחמו שמי בתי מירים חסר כתן ממלו וכתן היו בספרו „מחת יהודה". ותח"כ כמתלהלה יורה זקים גם נגד ר' יוסף בן יהודה ויאמר עליו כי גם הוא חסב להרע לו וגזל ממנו בית אור ומתנו בחירו. — ואולי מה שמוסיף ר' יהודה בן שבתי כי חבר ספרו עמרים שנה קודם לכן הוא ג"כ למען לא יאמרו עליו כי הוא לקח מר' יוסף בן יהודה, ומכוף הוא. —

נבוא לס' „עזרת נשים" היועד בזה לאור פעם רחשונה. וכבר אמרנו כי הוא ערוך נגד ס' „מחת יהודה", ומתחיל „חטאת יהודה כתובה"; וס' זה נכתב בשנת תתק"ע, כי כן נמלא בו שתי פעמים, היינו בטופס הרחמנן „ברחם חדש אדר תתק"ע" ובשטר השני „שנת תת"ק ושבעים" ומתחבר זה הספר לכבוד השמיע ר' עובדיה חסר הוא בובתי חבי הרמ"ה ז"ל. והוא חסר בחר בו חח"כ גם ר' יהודה בן שבתי ויעיינו בטופט בס' „מלחמת החכמה והטופר" חסר חבר בשנת תתקע"ד. — מחבר ס' „עזרת נשים" היה שמו „יצחק" כמו

שמם . . . . מיודעיו השוטעים על חים . . .
ונפשו תלטע חם ויהיה לח תכבה ויהיה זאת התחתו]

וגם אמה בני המדיבים היו לו לשוביים, יען מלחו לבו והעיר זעונו, ויהי לבוזו, [להשמיד ולהכחיד ולהפיר], ולהוציא דבה על [זה] הספר. [בשנת שבעים ושמונה נכתב ולא נחתם, ובשנת שמונים ותשע תם בעון בנו סמחון נכתם, אלהי חבי אלהי] אברהם . . . . והוסיף חיד על „עניו", [והכניע לבונו והפיל שנו] . . . . . [עול על לוחרונו]. ויהיה לחרפה ולבוזה, חיים עם החנה, -ושיעו השע ולבו השמן, ואמרה החנה חמן חמן. („הני יהודה בן שבתי קמתו לנקום נקמת חבוחי" לח נמלא בכ') [ימי חורפי זכרתם בלוקתי ועל אלה אמר שלמה]. . . . .

שכתב חיסד פעמים: „ויקרא לך זרע בילחק“ „ותביאם מורת רוח לילחק“ „ויחרד ילחק חרדה“ „ומלא דברי ילחק לחרונים“ ומסיים „כל השומע ילחק לי“ — ומעת בזמן השוה היו שני משוררים בשם זה הביאם גם שיהם ר' חלחריזי בשעריו מ"ו מספרו „תחכמוני“. הרחבן חי בעיר ברצלונה והוא „השמיע ר' ילחק וכו' משורר חזק, ושירו לח כמרחה הבזק“ — ומחכם מהריט"ע לונז בספרו Literaturg. d. synagogalen Poesie עמוד תפ"ח יעצר כי הוא חולי הפייטן ר' ילחק בן יהודה גירונדי ן פשחד — ומעני בפרובינלה והוא בן השלישי לר' יהודה בן נתנחל ושמו ג"כ ר' ילחק „מחפיר בשורו כוכבי שחק“ — והוא ר' ילחק שניורי המוצח גם מר' מנחם די לונזחנו בספרו „שתי ידות“. עי' גם מ"ש מחכם מהרימ"ז (M. Sachs) ז"ל בספרו הנקרח die rel. Poesie d. Juden in Spanien עמוד רנ"ח. [דרך חגב חעיר כי הפיוט „יום פוריח יומח דקן“ הנדפס בסי"ם „תפחרת ישרחל“ עפ"י ר' למח דורחן (בספר הכ"ל של מחכם לונץ לד קל"ז ומלח „ר' שמעון דורחן“, והוא ט"ס) הוא בכ"י „לידה לדרך“ הומלח חלני מלחתי ברחם הפיוט כי הוא לר' ילחק שניורי]. — חמם חין בידי להכריע חם חחד מהני חלה חבר גם ס' „עזרת נשים“ חו הוא ממחבר חחר. רק זחת יתרחה מתוך הספר כי המחבר היה חז בעת חבורו עוד בעיר לוניש, והוא מחבר כתב: „ולח חחר הביער לעשות“ וכן „מה יעשה ילד“ וכמו כן בסוף „לי ולילדים חשר כגילי שמתיהו“ — חמנם ממה שכתב: „והוא היה בעיר ורך כבן עשר שנה“ חין להוכיח לפע"ד כי היה כן בעת חבורו זה הספר, רק יספר כי בבר כבן עשר שנה הנה חזו למעלה וקנה לשם"ק וסיתה חתו בחמתה. —

והנה ידידי הרב מחכם המו"ל ני הטתיק חת ס' „עזרת

נמיס" עד קרוב לסופו בסקידה יתירה ובדיוק רב מתוך כ"י
שלי אשר הוא בלוי וגרוע ומשחת בקצת מקומות ומשני דפיס
החסרונים לא נשאר רק פחות מחציים, ולזכי עברתי על העתקתו
עוד הפעם והערכתי אותה עם כ"י לך לא מצאתי להגיה
אחריו רק מעט מעיר, והעתקתי רק העלים החסרונים מה
שיכולתי לקרות על תוכי גויר הנשארים, וחבל על הדברים
החסרים אשר הוא חסרון לא יוכל להמנות, כי לא נודע לי
כ"י אחר בעולם מזה הספר. במקום אשר ממחק או חסר שמתי
נקודות כזה . . . . וכן בהעתיקי תחלה וסוף מס' „מגחת
יהודה" שמתי הסמויים בתוך ליוזים כאלה „. . . . " והכוספות
אשר בכ"י בתוך סוגרים מרובעים, ואשר הוספתי מסברא בתוך
סוגרים עגולים.

בדף חלק אשר ברחם הכ"י מצאתי רשום לחם שורות
בכתיבה אחרת ספרדית ומעתיק לותן ג"כ פה: „שם כה אמר
י' לב' אלד' יברגל עוד יאמרו את הדבר הזה בארץ יהודה
ובעריו בשובי את שבותם יברכך ד' נוה צדק הר הקדש. זה
נסיתן מצאתי כתוב מכתב ידי הגבי ומתרי מ"כ והוא נפטר
ברבעה שיש קודש לזה, ובזה השנה גורם בן כל הקהלות
הנפטרין ביום זה כי יום שמי עשרה בחב יגיו שנה שנה עשר
ספיות מחוק קהרעה גיעה נוסחות יהודים לבד מהכיבה אחרות
שכבר הלכו קודם" — וזה מסכים לדברי ר' יוסף הכהן
שכתב ג"כ בספר „עמק הבכא" עמוד פ"ד ו"ל: „ותגיעה מחוק
קהרעהגיעה שם עשרה תיות וכו' ביום שמתי בעטור לחודש תב".

ומה כפי מה שכתב הרב דון יצחק אברבנאל היה
יום היציאה תשעה בחב הביא דבריו גם החכם גרינץ (ח"ח
עמוד שנ"ח) וכן יספר ר' אליהו קפשאלי, עי' לקוטים שוים
מס' „דבי אליהו" עמוד ס"ח (עם כי דבריו שמה לריכים הגת

תיקון) — ונרחם לפי הכ"ל כי נמחרו על חוק סיס (או על חוק יס זה) עוד יום אחד. —

בילעלי"ץ (Bielitz) כ"ג סיון תרכ"ט לפ"ק.

עזרת הנעזים, המעמח הלהים והנעזים, נמיא ורב לנסח בני לוי, נתן הלהים את גביר עדרוס, שוכן בחסמיה, ויפחדו חכמי לבבות מעכון פתח.., מגדל תבונה עם שרים לו, בעם ומי סוף זה אשר . . .

סיתה עלי יד מעכילי, ובריחם רחם מהללי, ותעחי רוח ותעמידני על רגלי, ואשמע את מדבר אלי, בן אדם פקח עיניך, ושטה אזניך, להבין את אשר לפניך, חגור מתנך וקח מטעתי על יד ימיך, הנם לעקת בעות ישראל בתה אלי, אשר המה מלינות עלי.

חטאת יהודה כתובה, אשר בעי במי קנאה ואיבה, ממה מי מריבה, לכבות את האהבה, כי הקצה את רוחו, ולרעת הסכלות זרחה במוחו, ולא נודע כהו, אתה ידעת את הלוים ואת שיחו, דבריו היו הגמי מלותיך, ועלו ובאו בביתך, ובחדר משכבך ועל מטתך, ובתוריך ובמחרותיך, ואיה קנאתך וגבורתך, ישמ גאון שכלך בפניו, דבר דבור על אופניו, פן ילים חכם בעיניו. ובשמעי עמדתי מרעיד ונעויתי, ומסייתי ומחליתי, אף אמנם קנאתי, ואתגברתי כאשר ניתי, ויהי קול בהגבתי, ואכה רעם ויקרבו עלמות עמם אל עלמו, ואשר בעל הוא ילחם אשתו עמו, ואתן ואומר אל המלאך הדובר בי, בעוד שרעפי בקרבי, שמתי[2] ברק חרבי, בא ורחם בנקמתי, ועתה בי נדקתי, ואתן ואומר.

---

[2]) כ"ל שכ"ל „שמתי". — ש.ז.ח.י.ה.

הזכר אהבה עלה לשחק ואם נמוחה בתחתיות ונמוזק
אשר נשבח בפיות מלב ואמנם כגוז מר מדלי נחשב ושחק
הלא מאז עלי לוח לבבי בעט ברזל שנוז נכתב והחתק
שפיך חמה עלי גוים אשר לא ידיעוך ותלעג בם ותשחק
ואל תשכון באהלך פתאים גער בהם וינוסו למרחק
ואל ירע בעיניך לגרשם ויקרא לך זריע ביצחק.

ולא לחר סגער לעצות הדבר, כי רוח הסעיר עליו עבר, ומוח סיפ נער ורך כבן עבר שנה, ויט חזנו לשמלי בינה, ולת מוסלי משליט ממנו, ולמון הקדם מעמקו שפט קנה, כחמר סיתה לתו בחמנה, לו רלה ויספרה חקר וגם סכינה, ותדבק נפשו בדבינה, לף לחמנו יגע ולא מלה כדי גמולתו, לעבול לנעבו בשכר החכמים לעטרתו, ובדם עטוים סותה, ולא למד חכמה, וממשל בבשמה, עפר מן הלחדמה, חשר לא יותרה בו נשמה, ועודנו בחבו, ולא ישיב לת לבו, ולא דעת ולא תבונה בקרבו, כי רוח פתיות נשבה בו, ויתר מחלה בחשר רוח כבד פיפ וכבד לשון, גדול עונם מלחרון מן הרחמון, וכשה סגנע טמד בעיניו, ובמה יחשה פניו, ובמה יתגלה זה לל לחדניו, רגל תועה מן רועה, מה רויח ליה ידיעה, ולים חשר ביתו גרועה, לת מי יורה דעה, ולת מי יבין שמועה, ולין ידמה סולך בדרך לבו שובב, לבעל הלשון וחכם לבב, לא זה חם שים בפיפ רוח חיים, כשרי הלים שלין בו רוח חיים.

ויפת משלו ויאמר.

נזה ישנה ילד בגדי עם כ- מזני אשר נקשן בעין שכלו
עד נוראות שנוש מוניבי יתוש אשר לא נחשב צלו
אמנם בלעני בעת שתה ויגו ולא ידע ונסלח לו
לכן כיונה נמשי דגה אצטיק בתוך בטנו ובכסלו.

ונקלותי עוד ממת ושיחתי שפל בעיני, ולחשים פני לנלכת

לחרי ס', ומגם שמו רעיוני מגמתם, לדברי חכמים וחידותם, בכל מקומות מושבותם, חים ללמוד בחרוזותם, ובחתי להסתופף בגלם, ולגור בסתר לחלם, ולדבקה בם ולשמוע בקולם, ולדרוש שלומם וטובתם כל ימי לעולם, ולבוא בכללם, למען ברחיב לת גבולם. ואתן ואומר.

זמן גזר להתעלל עלילות — עלי חכמות קדושות ואצילות
ולבי על ברית דברי חכמים — וחידותם להשליך במוקלות
והמטיר על עצי יער לשון אש — בתוך ברד בלפידים וקולות
והשחית כל יקר נושל וחידות — ובינת הנבונים יסר לבלות
ולא נשאר לבד נועם משלי — וחידות אשר הנה אפילות
ביין חשק מהולות הם ואמנם — בשמן אהבה היו בלולות
וחשבתי להסתירם בקרבי — אבל לבי יבקש לי גדולות
להאיר מחשכי המשלים — והחידות אשר היו אפלות
קבע לעראי ושמן לפתילות — הכי אתן ויקר לטפלות.

רחיתי מלים וחידות, גדולות וחמודות, מתוקות מדבש ומופת לופים, למחות ולחלפים, מסך חזקים ומסך רפים, קשורים ועטופים, לחומים וקופים, ומסך לת יערכוס זכב וכספים, מסך כרזים ילמו דחופים, כי מן כרמתים לופים, ומסך כלוב ולחלפים, סמכדים וקופים, עופים ורודפים, מרי ומן ותרפים, נחלקים על כרכב עומים, וכלים מכלים שומם, ובינותי כי פרעם וכללם, לחוות מללם, ורחיתי כי דברי כתולים, יחנורו כמולים, מסך כדברים לפי כבודם, כחסר תשיג ידם, להודיע לבני כחדם, וממך כדברים לפי לוך שעה, כעובה היא לם רעה, וגם חזיתי לום מטיר במלחמתו, ובלשון כקודם חסר גדלם לתו, מושיע לן בלתו, לולי חסר רחיתיהו בדברו, כמתכבד בקלון חברו, כי ידעתי לת יצרו.

ואומר עד מתי לבן שבתי לשטוח על נמים שחמות חרמו,

ויעטר עליהן בלחומו, ולא ידע בשכבו ובקומו, עקב כיתר רוח אחרת עמו, רוח בכנפיו לדר, ויכודם עוד דר[3]), בא להזכיר להם אשר כמוהו ירקח, על לחודות הלחם הכוכבים אשר לקח, ולא הסיב אל לבו ולא הבין, כי לא (כל) הימים ולא כל העיים ולא כל התורים סוין, ובקולר דעתו מחרף ומגדף, כל יכך עוב וכתף, ועוד הורם דת והלכה, לוא ולחם לא יעשו עוד מלחמה. — ויוסף עוד לדבר אליו ויאמר.

מה ליהודה ידו הדה	אמנם אל הרוח נבא
ולהבירו עד שם ספרו	כי לא מחבמה עד פה בא
גדר דרכי עת דבר כי	שוק על ירך נוכה רבה.

כן הלא קלות דבריו, שמועה שמעתי אשר לא ידעתי, לו אומרתי לריק יגעתי, לך לשקר אמרתי, והדברים אשר לפיהם דברתי, מפי השמועה למדתי. —

הנה קול שועת נפיס שחוחות, ובנות עדיות, מתגודדות ומשחות קיות, כמשפט הבנות, וספדה להרן משפחות משפחות, יחד בתולות ובעולות נהיחות, סתומות ופתוחות, ונשמע קולן עד למרחק, ותהיין מורת רוח ליוחק, משפט בעולם ורוב הלמנה, עלי היו כלנה, להמר ידיך לא חסורות ורגליך לא להחתיום טוגשו, ולא נשף רוח פתיות בשם וייבשו, כי הקריבוש לפני ס' ויקדשו, תהי נא ידך לעזרנו, ממלא חן בעיניך להכירנו, כגבר חליך לחזר, ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור, ואל תאזה עוותנו, נקום את נקמותיו, רק יקרע שמך עליו, לחוך את הרפתנו, לטוב לנו כל הימים לחיותנו, ושם לחות גברה על חכמי הגויים, זכרנו לחיים, הלא הממם אשר בשמים כשמו, על הארץ יהיה פלאו ופקודיו וגבורו, ערפל יגבה בגוחו, ובלילתו יעשה את בגדי כלאו, הרחנו נא כבודך, הלילנו מיד חויבנו

[3]) בלשון הכתוב (ויקרא ט"ו, ג') „ר בשרו את זובו". — ק.

ונעבדך, והיה אשר כלנו ואשר דמה לנו, והפניע בפיו את עון כלנו, אשר מוחלנו ואשר חטאתנו.

ויחרד ילחק חרדה, פחד קרחתו ורעדה, ויתחזק לעלות על המזבח, ועל מחורת לפעוני גמול ידו תדה, ויחמר מי חיפה, אשר רוח הסחק תדפו, ולדבר סרה על בתולות ישראל תקחם ערפו, והחבל וילדים ישבו פה, ושוח יוח בגפו, לכן חסתי על כבוד רעיוני, וממתיהו לנגד עיני, ותקרבתי לעיני עם חמוני, את מחפחן לפני ה', ותתחלתי להסיר מעני, ויגבה לבי בדרכי ה'.

ואתן ואומר.

שמש עדי אנה תקנא בי ונזה — תסוב עלי פתחי כדל שואל
אם מיעלותי גבהו על מיעלו- — תיו אמור מה תעשה לאל
הניעם לך כי עם יקר נפשי — מניעלה תשבון לכוכבי אל.

סוף חגבי בח במחלי זה לעורר את הקהבה, ולתת במיס עזים מתיבה, דרך יפר לח יכחלו בה, ולבבר את בן הקהובה, להודיע כי הבח הכמה וטובה, כל פניים לח יחוו בה, ואחקול במחזי לדק דברי ומחלי, כיד חלחי הטובה עלי. — וחבורי זה הנקרח עזרת הנשים, עלה לביות יחחן עם קדושים, ויעלו עמו גם רכב גם פרשים, ויבואו החמים על הנשים.

ויחל מחלו ויחמר.

בגנים נצבודים כפרים עם נרדים — וכל מיני מגדים ישנים וחדשים
אשר בם תביאדה ידי לכם עזרה — בספר הנקרא עזרת הנשים.

כה חמר ה' לנביאים, חשר מדרך יפר נסיס, זחת תהיה לעדה, כי ריב לה' עם יהודה, ולהחזיק בחביה, מעשה חביה כך היה.

חיה היה בחרך עון שמו חבחלוה, דורש טוב לעמו ודובר

בגוים, והיה רחם כל החכמים והנבונים, זקן ונשוא פנים, אך לבניו, יקר מחכמה ומכבוד, ובאהבתו לו נמלא חיים יפה בכל ימיהם להלל שמך, ולו היה בן ושמו חובב בחור וטוב וחן חיים מבני יהרחל טוב ממנו, כל חון במעשה ותחבולו, ועין רחתה ותעידנו, רוח לחכמה תניחנו, לחם תקימנו ולחם תפירנו, כי בשכר החכמה מלא פדיוס, כמוני היוס.

ויקרבו ימי לשמלוס למות ויקרא לבנו חובב, ויאמר לו אם מלאתי חן בעיניך, הטה לדברי אזנך, על הכרכם אשר נתתי לפניך. בני היום אני יולדתיך, לכן בדרך חכמה סורתיך, ובמעגלי יושר הדרכתיך, לאמתיך לא עזרתיך לא תמכתיך, ולולם בעבור זאת הטעמדתיך, לא טוב היותך לבדך, ולן בניח לנדך, תהיה מלותי על לוח לבך חרוסה, ולך אל תלולי הדור וקח לך מפס לחם, כי לך מפפט הגאולה ולך היהוסה, אז יכונו לחמריך, בחברתך ולחת נעוריך, בכל אשר תלוה לא תמרס לחמריך, לן לו יהי כדבריך, אם תשכב לא תפחד, כי טובים השנים מן האחד, והחוט המשולש לא במהרה ינתק, וחבל הכפף לא ינתק.

הלא ידעת, אם לא שמעת, ואם אלם לא ראית, היפה היה, הלא הכל לאמרתי אך המון גוים ואביר הרועים, כל הן יקר ונעים, כי אמר אחבתי אתם חרפי, כי אין לי בן בעבור הזכיר שמי, וגם בנו אשר היתה בחיה הלוך אתו, התפלל לנכח אשתו ורחל ואהב הלא הפילו על זה אחנה, והשומעת עמהן אזכרנה, ואם מעט ואוסיף לך כאשר וכאשה, והלא אמרו הקדמונים, הכה אחלת ה' בניס, ועתה בני לא תניח את פני, לעם תבלע אחלת ה'. ועתה שמע בקולי אועצך, ויהי האם עמך, בקם בוקר אמוני, אשר ירחת ה', אשורה לא תמעד, ולדקתה עומדת לעד, פשפש אחריה ואם אותך תהדוף, הדק הדק תרדוף, אשתך תהיה כגפן פוריה, ענלה יפיפיה הליכות ביתה לופיה, יפה כלבנה מקוטרת מור ולבונה, בחולה יפה אדומה תניומה

תבטול, אבר לה עלה עליה טול, כי מה שמחת יומבי הלחמה, ומנוח אבה לון עמה, רק השמר לך והשמר נפשך מאד, ובה' אל תמרוד, ובאבות נעוריך אל תבגוד.

ויאמר חובב יסרתני בחוללתך, ועתה בחכמתך, ובמוסרך הטוב כבדתני, למלא אין בעיני לדוני, כי נחמתני, לא אסור ימין ומשמאל מכל אמריך, הנכי לעשה כדבריך, אף אמנם בלבי סגדלתי ומוספתי, על השמועה אשר שמעתי. ויפה מצאו ויאמר.

אחד ורעי אהבה קשה	אלי כמוך חרב נואד חדה
ברכות צלעי נערה אשה	אבן במו עיני תיער כדה
לא אדאגה אם תקטלני כי	יחידה כמוך זכרי וגם קדה
אמנם פחאים לא ידעה	אם יגושו ילכו בלא חמודה.

וירא אביו כי שכלו גבר, וכי לבבו שבר, ורוח אהבה עליו עבר, ויעב בעיניו הדבר, ויכל לנוות את נפו ברב רחמיו, ויגוע ויאסף אל עמיו.

אחר הדברים והאמת השלם זכר חובב דברי אביו ומוותו, ולדקתו ותמותתו, אשר יום אותו, ולא השיגה ידו למלאת חסרונו לפי כבודו ויבחר לו רעיה תמימה, יפה כלבנה ברה כחמה, אחת היא לאמה, כי על פי הבטלוס היתה שומה, רחוק בנות ויאשרוה, מלכות ופלגשים ויהללוה, שמה רחל ואביה שכם ואמה קשיטה, ולזוהר פניה אשר הם כהרב מרוטה, אין אדם אשר לא יחטא.

ולא אחר הגיד לעשות הדבר, כי יש התאוה עליו גבר, וילך בו ושטף ועבר, הרבה לפני אביה תחנונים ועשה דברים, כי כן יעשו הבחורים, ויאמר אביה בך ולא בכסף אני בוחר, טוב אתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר, שבה עמדי ואתיימר בבבודי, בכל אשר תשוג ידי, כי מממרת אתה עמדי, ועתה הגה לעקתך

בחם לבי, כי ממצת את כל כלי, לכן הסתופף בסתר לבלי, רק כל מהסורך עלי.

ויאמר חובב עקב לאבר שמעת בקולי, לזן כמוך תגיד לי, כי הוא יסרך בעיני, היא לאשה לאבר הוכיח ה', ויואל חובב לשבת אתו, ויתן לו את רחל בתו.

ויהי באבר שמעו קרובי סערה, כי באשה עזורה, היעד לסם חרב, כי לאורו יד שמוש והדרה, ובני בליעל לאורו מה יועיעו זה, חדל לזעים ועזוב, מתמול שלשם לא ידעתיו, עזוב ולא חשבותיו, הבא נתחכמה לו פנו, כי חרפה הוא לנו, ילא למדברות, מן הבתים ומן החצרות, ומלאתיו רעות רבות וצרות, עבקם לו מנוח באחרות, ומליכתו באחד הבורות, ואם לן מגוי נהחידתו, ועתה לכו ונהרגתו.

ויאמרו אשלש ויאמרו.

תנו את חבמה אל איש	אשר נמצא כלי זהב
ונשחית את כלי חמדה	והוד אשה אשר אהב
פנו לכם בנו קנאה	לבסות את פני להב.

ותחל ידעה את כל אבר נעשה ותשא קולה ותספד על בעלה, כי נפשה מרה לה, ותאמר לאישה לא כן תגחגו עושים, לא נהמוד עובר ונכשים, כי לא תהיה פלטה, מפני קשיטה, ואם חכיתו עד אור הבקר ומלאתו טון, ומלאתי שתי אגם ביום אחד שכול ואלמון, כלא כוד לנו עזוב בירם ואהרון, לשבת בארץ מדבר ובאתו יגל יעמון, ונעזרה היתה עובת שכל וחכמה, ויעשו גם המה בערמה, ואים כל ידעה מה, ויקומו ויושו בעפר, להמלט מרשף, שגו רבותם, אשם הוא אשם אשם, ויושו על נפשם.

ויקר מקריהם עיר אחת ושמה דעשבה, כי היא בית נתיבות נלבה, ושם מלכה בעל חנן, ושם היה אים ושמו מרד

שר הטבח והמבשיל, על פיו יחנו ועל פיו יסעו, ועל פת לחם יפקדו, כיוצא אם בקולו ישמעו, ומזה גם כזה לבבו למרע, והיום היה גבור חיל מלחמה, יקבל מי ספרת, כי לא יתפח עלי טוב כי אם רע.

וירצו אותם עבדי מרך ויאמרו זאת הממוחם, חילם שלוחם לאחזו למעחה, שלחה כסותם ושותם לא יגרע, זאת תהיה תורת המלוכה, ויבו את חובב ויגרשוהו, ועד שסבבים הרדיפוהו, מעוחם הדליבוהו, ויביאוהו לאחזיהם ביד רמה, ורחל לפני גוזזם מלמה, ויאמרו לו זאת חמדת האדם ותפארתו, לשחוף היה מרעתו, ותיטב הטערה בעיניו, ותשח חן וחסד לפניו, ויאמר בלבו לרעיתי יעדתיהו, זאת מעוחתי עדי עד פה אשב כי לאויתיהו, ותרע רחל כי היתה ברעה רבה, ותעש גם היא בעקבה, כי היתה שבה, ותקרא . . ותאמר כי אחזו, חי נפשך אחזו, תמלא שפחתך חן בעיניך, ואחריה בחזיך, תכון תחנתי קטורת לפניך, שפחים היה אשר בא עמי גבני, ומביא לבי ומארן מולדתי לקחני, כי גוזב גוזבתי מארן הטעריס, אשר היתי יושבת באחדי חדריס, ועתה אחזו חסדך הרחני, ... ועד המלך תביאני, ואשים לפניו תלוחתי, אולי ינקום נקמותי, ויטעם אותי ביום ההוא, ועל עץ המספניו יתלוחו, יאחזוהו על כתף יסבלוחו.

ויאמר מרד בלבו אם המלך ירחמה, לו מהיר ימהרנה, או לבבו יעדנה, על הכליות יסירנה, הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה, וברחותו תמוחה, יפה כלבנה, לו תהיה בוק היתן למחה.

ויאמר לה אל תירחי כי אני אדבר בך אל המלך למלחות אחותך, לתת את שלחך ולעשות את בקשתך. ותאמר רחל אל תוסף ואל תגרע על אמרך, הן לו יהי כדבריך, ויצא מרד אל המלך, ויאמר לו אדוני המלך, בידי נקרה אם בליעל, אשר מעל, הבריחים אשר לא כרעו לבעל, גוב נערה אחת, הדרכו על

כראן שחת, ואמנם לדבר כל נביא וחוזה, מצפצו מות לחיים חזק, ויאמר המלך נקרחסו, ונשמעה מה בפיו גם הוא.

ויבא לפני המלך וישתחו על חפיו כחים וכלם, ויאמר יחי המלך חדוני לעולם, ויאמר המלך למה תדבר עוד דברים, הסר מעלי המון סיריך, דבריך מגעימים שחת, כי בן מות אתה, ולך אין בסורם, כי גנבת את הנערה, לכן אשיב גמולך בראשך . . . . וכיתה עת לרם, ורוח חובב ברעתו, כי כלה היה מעם המלך להמיתו.

ויען אמנו ויאמר.

מלך במשפט יעמיד ארץ אלו בממשל על כסיל גבר
להדריש ולחקור לו דתי יאות וכבוד מלכים לחקור דבר.

חדוני המלך על לדקך וחסדך אחסה, לא אחלל ולא אנסה, אני אקבל עלי דברי הנערה כאתי, עדים כאריס אם למות אם לחיים, ומפיה אנו חיים, ויאמר המלך כן דברת, כן מצפנך אמר חרות, אקרא לנערה ואלחתיה ולקחתיה, ואחלוה את פיה.

ויקחוה ויביאוה לפניו, ותחן הן וחסד בעיניו, ותאמר כומיעה המלך, מעז לכל דל וחלך, ולאחרת ולאלך, בעלי זה מביתו יצא, לגור בחאר ימנא, וילחתי עמו לבקש מחיתו, כי כלחם חול מכלי חמדתו, לא נכאר לפני חדוני בלתי אם גויתו, ואחים חזה מרד בחזקם לקחני, ולביתו כביאני, במחשכים כומיבני, ואת בעלי שמו חדל חיים ונפש, כי בעלי הנער הגדול חזה.

ויקנוף המלך מאד וחמתו בערה בו, ויאמר לבו בקרבו, ויאמר למרד עד פה הסיחוך טוען, ואף על זאת פקחת עיון, זדון לבך הסיחך למעול מעל, הלך מת על הראשה חאר לקחת וכיה בעולת בעל, מהר הגל מעיני, אל תוסף רחות פני.

ויתן לה המלך מתנות כפי רב אכלה, ארחיות ליתת לה, וילו על חובב הגמים מתוך היכלו, ויבלחו לותו ואת אמתו ואת כל אשר לו, ויומרו עבדיו לעשות להם ככה, ואמת המלך אכלה. הם ילחו מן העיר לא ארחיקו, ואבלי יולדם לרחל ארביקו, ותשמח בלדתה בן זכר, ותע"פ שהשפחה יתר על השכר, וילכו שלשת ימים במדבר עד אשר קללה נפשם, אחן לא עבר בה איש ולא יצא אחד מהם, ורחל חובקת בנה ולא תוכל עוד אחתו, עד אשר בחה פקודתו, ויפגשהו ה' ויבקש ממיתו, וילכו בלחלו, עד בואם אל עיר מקלט, ותאמר רחל על מה אחטוו יושבים, דרכינו רעים ומעלינו לא טובים, לאחים גם רעבים, כי הגם הלוך עומינו בעיר, ואתן אותם על רחם הלעיר, בא להזכיר את עוני, ולהמית את בני, הגם לא העיר הזאת קרובה, ולא יוכל לעבר את בן השופט, או יוכל לבעבור נסותנו בא, וגם זו לטובה, ואם ימות הנער אשר בו חמדתי, ואדאם חטאתי, אשר תמלא אותי, הגם אולין את הרפתי, אחפור לו הגם שוחה ואם ימות נקברנו מיד ביגון ואנחה, ואינו לריך גביחה. וישמע לקולם ויתחילו לחפור בשלשה זרתות, ונפתחו לפיהם דלתות, והיו לאותות, ויעלהו מקום חלל, בעין נחשת קלל, ואם הלוך בלל, בזה ורכוש ובלל, ובירכתי המערה, בסף וחבב ואבן יקרה, ותאמר לו אשתו אם כן יקר תחמוד, חומם אל תעמוד, אשר השלט אל עיר מקלט אשר היא ביופי מכלל, העיר הקרובה אל החלל, ותקנה במקנת אלה הזהובים, אשר בירכתי המערה יושבים, עשרה גמלים טובים.

ויהי חובב רגליו, כאשר דברה אליו, ויבא אל העיר בטח, וקנה עשרה גמלים, במחה שקלים, ויהי הגמלים אשר קנה, אל המקום אשר בו היה, אל השאר אשר החיה את בנה, ועלה בנו חי ונרפא, ושמח כעני המתפרנס מן הקופה, שעלה כלי בחשבון, ויתנו על הגמלים, את הכסף ואת הזהב ואת

סמלים, ויעצו להם עם גדול כעם הגדולים, ויבנו לא עירם ולא יספו לעמוד, בעושר וכבוד וכבוד, ויבוזו רחל וחובב, בעמחם ובעוד לבב, ותעם כל העיר עליהם, ויאמרו אלה הם, אשר ברחו ממעשותיהם, לא תרץ לא להם, ויעלו את כליהם, כעף חעב אשר עמהם, ותויביו לתוכחים מפעלו, ובמעותו הלצו, ובעבותות חעבם ממעכו, וממחרו לא יצא, ותחרי דברו לא יקום, וכ' כעיב לחים את נדקתו ואת חמונתו, על יד כבודם בת מלך פנימה רעיתו, ותחרייתו ברך בחעבתו לותו, טוב תחרית דבר מרחשיתו.

ותחרי תשר סוד והדר לבושם, ועטרת חכמה ברחשם, לזאת יקרא תשם, על זאת כל חסיד יתפלל, לך בזאת יתעלל חמתעלל, והיחיד גומר בם את הכלל, לף תמנה בתחרת זולתם תשר על ידם נמנה שם שמים מתחלל, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל.

טרדי אהבים נקראו שירים	אך פצעי הלב והכאב
יאות קרוא אותם רשפים או	חצים בלב יורו ועול כאב
הברעים נוסבלם חפשים	אמנם אני לאהם לבד עבד
לו באשישות יתמכו דודי	או יתנו שכר שלי אובד.

ואלה דברי ילחק כתחרונים. תני טרם תכלה לדבר תל לבי, ויאב תלי כמלאך כדובר בי, ויעירני מאנתי וחבלי, ויוכני ויאמר לי, מה יקרו טריך, ונעמו תמריך, רואה תני את דבריך, מגפת לוף מתוקים, חקים ומשפטים לדיקים, ותדברים עתיקים, דברים נכוחים לקחת, ורוח תשר בחפנך תספת, במכלל תשת חיל כתחלת וגמרת, טוב תדבר תשר דברת, מאשר יקרת בשיני נכבדת, תמנם תשת חיל כמותם, לא נהייתם ולא נדרשתם, זולתי רעיתי תשר היא בגלמים כדמותם, משולבות תשם תל תחותם, לכן בתגרת זאת תעירני, וגבורתך תספרנה, ובת

מכור למכרעה, וגם בה אדע כי אינכם, לא לפחד נתתיה, כי אהבת עולם אהבתיה, ובעבותות החסד משכתיה, ואולם בעבור זאת כעמדתיה.

ועתה שא עיניך, כי בה יפה חלקך, ועיני גורלך, מכרה ולכה, ולפני חילת אהביה ויעלת חן תשמיע קול קולך, וקראת לעיה את הקריאה אשר אני דובר אליך, הלך הלוך והלוט, וקראת אליה לאמור, והולאת את מחתך והלנת לפניה, כי ידעתי כי לא ייפה בעיניה, ואתה כי תכיוך לבך בחכמה, תהי מסכרתך שלמה, אתה תהיה היה שלומי, ועל פיך ישק כל עמי, ינן אשר היתה עם לבבך לבנות בית לשמי, בשורים עפיס אשר הרחית, ובתים מלאים כל טוב אשר מלאת, הקומתם בפני הגרת, על הלפת בשר ודם ודר וסוהרת, בשר ברזל ושופרת, לסיות לאות ולממרת, לעשות לך שם תפארת. וישן ויאמר אלי.

ארואה חרוזיך חרוזים הם עלי צואר בתביניהם אשר הראית
רקמת שרד בפני ניגלתך וגם בחים שרב אשר מלאת.

ואשן ואומה בי אדוני, חי נפשך אדוני, שמע תובב לא שמעתי עדיה, ולא רציתיו עד הנה, ואבשלום אשר משחתי עלי, לא נרחה אלי, ורחל זאת אשר לא לה המלגיש זבתה, לא עשיתה ולא נרחתה, כי לבי אותם פלל, נשם רעיתך אשר היא ביופי מכלל, ומת בית תחלק בלל, ומהללי שלה שלה כי בללה חסו וחיו, גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה היו, ולבעבור סבב את פני הדבר, הגער הזה לבבו סבר, ואתה עתה ברוך ה', מחול על עוני, ואל תשב את פני, וכסה על פתיותי במדתך הטובה, ועל כל פשעים תכסה אהבה.

עין משפט הנוכלכל דבריו במשפט
חידות ומשלים נועדו לבחים מספרים בנשפט
לא נכחבו עד כי שבו ויבואו אל עין משפט.

שאו מאת ידיד מנחה שהורה. אשר דין אהבה הוציא לאורה
והודים שאלו מי הוא זה אשר בא ביד רנוה וענה קול גבורה
ועבר בין בתריהו לקיים דברה על גאולה עם תמורה
ובינינו הכי שטח ועבר ולבחן נכנסה אצבע יתרה
שמו יצחק ובחשק יכנה והוא לאהבה חומה בצורה
אשר השקיף בעין לבו במשפט בנות עמו ודין אשה מצרה
ויריץ לאסוף בצים עזובות ואשה מתגל שלשם עצורה
לכו שירי ואל ישובי קצוות תבשרו והיום יום בשורה
בספר זה הכי תשמח בתולה במתול אך לזה רני עקרה
ואנוש האדמה לא תכילכם ואף כי תשכנו אהל ובירה
פנו וסעו לאור השר ודרשו אלי שכנו ומוסו שם לעזרה
ביקן תמצא לבו רחב יד ובו שלחן וכסא עם מנורה
לכו שרתו לפניו כעבדים והוא לכם יהיה מחסה וסתרה.

רחיתי את יסרחל נפוים על הסריס, וגיחתי בדבריס, וכגס עבריס יולחים מן הרחוריס, עזבו הבתים והחלריס, ועליות מרוחים ועירות, ובני יסרחל נסעו מבלרות, כי קמו עדי שקר ויפח חמס, לתת קדם ועבח מרמס, ורבתי בגויס ערתי בחדיות סיתב למס, לסיות חלמות סללס, ולהחריב את הטולס, למען הלחיב את גבולס, כי בח לחד מן הסריסיס, לקדוח לס חמסיס, לכן הגס חגבי בח, והודעתי לכס את הדרך ילכו בס, ואת עמי חורס דעס, ויעזבו חיס מדרכו הרעס, ואומר לכס טובו להחליכס, ועיוכס לל תחס על כליכס, טובו ובוחו חגילי החכמה, למען רחות המלחמה, רלו גח כי חורו טיני, בספר מלחמות ס'.

ויסח משלו ויחמר.

לגוה רגשו או נגשו גוים ומלכים נועדו
אם על חמדת הנשים דת שונים בה' בגדו
לו הבינו הגוה הפנו נסר יחדיו לא עמדו.

ויהי להשובת הטעם ימי למת המלכים, מהשבות הרוחים והנשיכים, הלבו השכים, להמדהי מלך הסדים, קרא לכל עמי הטעם חדים, לתים בני בטן ועתודים, ומלוח ספרים ביד הרוים על כל תמי מלכותו להיותם עתידים, וכתוב בספר והתום והטעד עדים, והשם הוא שם עליות דברים, ויומ פרח ויק לין ויגמול הקריס, שלח בים לייים, ויבואו לשוהתו בגבריס, לחלי לחדום ויהמעתלים מוחב והגריס, היתרי והכותי, והמשדעי והסוכתי, והחרודי והלמרי והחמתי, והחוי והערקי והסיני, והחתי והפריזי והבוטעי, השבדים וקופים, למחות ולחלפים, לחוק עלום ולחוק לחלם מזה והמה, ומלך לחבשך ומלך חרמה, ויבא להחוק והקרוב, בכובבי השמים לרוב, עד לחבר תשחת בתוך מפני הערוב, ויתקבלו מכל עיר ופלך, סריסי המלך, וכל בהמים לחבר נחמו ונחפרו, על לחדות השבר לחבר חפרו, ולחבר מנערתו יתמהו, כי לא ידעו מה הוא, כל לחלם חברו לא עמק השודים, ומיו לחחדים, ויועלו יחדיו מספט לדק להטות, ובאו ומו כלם בנחלי הבתות, להשפיל גאותן, ולקחת חמדתן, עזבו חמדת מעות, וחבקו המפתות, ועלו לב יחדיו על מים בחגות, ודתיהם שומות, ומם לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עלתו כי קבלם כעמיר גורנה, ומעות הטעים תקוהם.

ולחלם דברי הברית, זכר הטעם מחתן להכרית, לבלתי שום לחשא שם ומחית, ויחמרו לא סוף דבר ולחרית, כי לם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית, כתובת לחשא בזיבורית, תחת המלא, רוש ותלוא, ותחת המחתים, מכחידים רבותים, כי בן יסד על רחס רחמתים; בין המשפתים, שוא כי בהלמות, חין לבן ממות, ובמקום עיבור נכסים ומגדות, בסרות כסות לבנות, משפט זה על כל לחרה והלך, ויחתום בטבעת המלך, לו קבלו פחדור כל פנים, והתחילו היהודים מתעניס.

ויבא הפליט מן המערכה, ויגם לא עיר המלוכה, בגדיו

קרוצים ומדמה על רחבו, ויגם הוא נפשו, ויבח הוא מלבי לדק מלך שלם ברב פחדו, וכוח יוסב בעליית המקרים אחר לו לבדו, ויאמר לו מסר המלט על נפשך, ונפש נסיך ונפש פלגסיך, תאכל לחם מתוקה ושמנה, ולא הסיבות על לבך לא דעת ולא תבונה, כי מרב תהיה בהחרונה, על מעשית הקשה הרעות מעשית, ועל חילך הכבד נסמכת, מה הבטחון הזה אשר בטחת, הלוא שמעת, אשר אמרו חכמים הקדמונים במכתה, תכף לסמיכה שחיטה, ואיך תסמוך על שני חפיפי עזים, להלחם בהרים, תחשב . . . . להריות עזים, קליות ואגוזים, ועתה לך הסתר והתכסה, אל המקום אשר נסתרת שם בזוס המעשה.

ויהי כשמוע מלכי לדק שמע הממון הרב הבא עליו, ויועץ את חכמיו וגדוליו, והיו לו שני יועצים בקיאים בחכמות, אשר נקבו בשמות, תחכמוני ובעל מזימות, ויאמר המלך הבו לכם לבב דבר ועצה הלוט, אם למלחמה אם לשלום.

ויאמר בעל מזימות אחדוני המלך בדברי לפניך, אל יקשה בעיניך, לא נכחד מאחדוני ולא נעלים ממנו, ואיש עלתו יודיענו, לא נוכל לעלות אל הטעם כי חזק הוא ממנו, ואין בנו כח לעמוד לפני הממון הגדול אשר עליו בא, היכה ידוף אחד אלף ושנים יסיגו רבבה, למה תהיה עובר ומתעבר על ריב לא לך, והקלף נתון לך, מי שמך נזכר וחדל חיטים, ושומר הטעים, נעה לך על ימיך הוא על שמלך, פן תתן לטעים חילך, הכבד ושד בניקך, למען תחכם בהחריקך.

ויבח מלכו ויאמר.

נשר אשר נשבר כנפו איך ידי	עולה לעופף על פני שמים
ואיך ברגל יעבר נהר במי	שהו אשר טבע במי אפסים
ראשו בטרם יון הכי נטבע ואיך	לבו ידי נושא אלי כפים
איך טוב לכמוהו לבד כי ירבה	רעו ולא ישתחוה אפים.

ויסי כשמוע תחכמוני דבריו ומעשיו, ויחר בעיניו, ויאמר בלחש ובחמה, מה יעלת ללוח חכמה, עויך על כסא כסלות סביבון, הליושבן למלך מגוך, יעלת בשת לנפשך, והלכבת הגוים לרחמך, וסכב את עמיך, ויאמר למלך לא טובה הערמה אשר יען בעל מזמות, הלא פיהו מלא ומרמות, ומי מכיר בדבריו וניבו, שמא מיות מדקה בו, כי יעלתי בחשך יחשך עליך, גדודיך וחיליך, ושמשו לקולך, ופניך סולכים בקרב, בחיל כבד וכמון רב, אל תירא מפניהם, כי מרפים הם, סר נלם מעליהם, רעם תבוא עליהם, חזק ומתחזק בעד עמנו, פן יסובו עליו, וכבריתו את עמנו, תקנא על חמדת העמים, למען יירחך האנשים, כי כן יעשו הבחוריים, אל בעות הבחדש ילדו להם שמה הגבורים, וייטב הדבר בעיני המלך והשרים.

ויען משלו ויאמר.

מלך לקדמונים תדוש	ביום ולזקנים שאל
מי זה קטנות בז ומי	שם אהבת נשים לאל
מדהר הגור חרבך עלי	ירך ואם תגאל גאל.

וישמע המלך עלתו, ויימר לעשות חותו, וישלח למלך דבור ומלך בית אל ומלך לבנה, אשר היו לו בעלי חמוגה, כאשר היו אתו בחמוגה, ואמר למיזג לאחוזה, ויבוזו ממקומם, ומחניהם עמם, עם כבד ככוכבי השמים, ויקרא עם המקום השוא מחנים, ויתלקטו אליו למחסה, כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושה, ויהיו לעם רבים להביא מדי העבודה למלחמה, ויערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה.

ושם נקרא איש בליעל מבני האוריים, ולו שם בגבורים, ויהי איש הבינים, בחיל בעל הקרבים, על אדבע פעותיו, ממנו היו קרעותיו, מנגח ימח ולפוגה, מדהם ותימנה, פיו שתוש ועבורו פתוח, ויתגבה אל הרוח, לפיד אחד בין שני הזעבות,

ויקרא שמם רחובות, כרשם כגבור מתהלל, ויש יש ויקלל, ויקרא ויאמר תגכי תרפתי את מערכות ישראל, כי לור הסבית לכם גוחל, ואם לא תאמינו לי, כרו לכם היום וירד לי.

ושם אתגו נער עברי, וישמע את דברי סחורי, וישתומם על המראה, ויעט כמעיל קלאה, וירץ בחמת שפוכה, אל המערכה, וירא סחורי את הנער ויבזו, ולא קם ולא זע ממנו, ויאמר לו היך לא ירחת, ולפרוח לא נחבחת, ואיך לא סמר בשרך מפחדי, ואתם כאין נגדי, ועתה שא נא כלך, ואוב לך לאוכליך, ועוד לך על ימיך אז על שמאלך, כי גר כי עליך, שם רוח אלהים רעה מבעתך, ולמה תמות בלא עתך, למה תהיה על ריב לא לך עובר ומתעבר, ולמשים תלוה ותתחבר, מה לך פה ומי לך פה כי חלבת לך פה קבר, כאם כ' מעלעלך טלטלה גבר, כשבר גבל יוריש תשבר, קבורת חמור תקבר, ואם תדרוש לעשרך מוקש, ממלוו סאתות אשר יאת לבקש, יעלו מחדריך, מחברתך ואשת נעוריך, דברי־ריבות בשעריך, לבן לחוק ולמשפט במתיך, ולכל לויבי כמוך יעדתיך, כשדה נתפו לך ובמערה אשר בו לך נתתיך, כמכיל יסביס לכרגב ערם תכרגו, קדם אחלוך ואיגו, ואשר ילך אתם ביושר ותמים, ובוכם ומת אין לו דמיס, היא תעט אשל מרורות, ובשעל לוכל פירות, אי נפשי בשוד בי נשמתי, לא השכון בקרב ביתי, ואל אחאם ברעתי, לא תבא שמם ירחת שמיר ושית, לרעת ממארת היא בניה, אחבן בהן, ושלוש עליהן, כמוהו כמוהן, בחשך יכוסה שמו, וכאש רשות עמו, ואתם אל תוסף על אמריך, למה תדבר עוד את דבריך, לרעת השחין תבא מדברותיך, נגע זה על שפתיך.

ויהי הוא ערם כלה לדבר דברי שולם, ומלחיהן רעש אשר בתהלה, ולא אחר הנער להשיבו, דבר אשר עם לבבו, ויאמר אגכי אשיבך מלין כרגע, כי נרפא הנגע. מה יתהלל הנבור ברעש, ואת מי יורה דעה, אם לוגך להבבד בדבריך, אל

תביע מחריך, אבר לע תגלה עיותך, פן תרחם ברעתך, לק
חמם ידעתי כי בקולה ותיבה, ... תגעק על רוב הטובה,
לעבות את המחבה, לכן גזרתי עליך חמרי, כתבו את המים
מזה עריני, . . . לחכול פתך לבדך, כל ימי חלדך, ואין בניה
לגדך, כל עמלך (לבטך?), או תבואה לפיך, ממות סגדולות
אבר רלו עיניך, ולחך תוכל . . . . את המחבה . . . אבר
בלו בקרבה, תליסר . . . . סל קבה קבה . . . . לב מסכילי
בחכבת הבמות יגדיל, ולחפיס בת יכיל, ולמם זה לחרף . . . .
חרפת אדם ובזוי עם, בחר חפרוס ערים כרוב מדיבי עם, אין
את אם גדוד יגודנו ובוא יגוד עקב, ואין סוכה בלע נקב.
ואתה ורעיך בקבתם תומתם, כי לע דברתם אלי נכוחה, בחים
אבר לע ידע . . . ולע אכל בטובה, כי מאז סלכתם לרעות
הפרות. הרקות וסרעות, ואיך יבהלו יוצר הממחורות, רובבי
אחוות לחורות.

בי נסבעתי לולי פני הנדיבים נוסח, לע הייתי קלוך כוסה,
בכל אבר תעבה, אבל לע אחפוך בפעם אחת קלפי, ולע אעבה
חרון אפי, ולם בחלה לע יכבד עליך אכפי, גם אני לע
אחבוך פי.

ויהי עד כה ושד כה ומעבר הבין סדבה, להביא דבה
. . . . הסתר אבר בחת הפחתים אחנה, ומה אים מבני
יבראל בה, ויאמר לכם שמעו לע המורים, הבוכנים בקברים,
ולינו בגורים, למה זה לכלחם אתם חפיס, ומה בני אנים
עורים גיס, אבר לע בשמו ואבר לע רלו, למה תתרלו.

הבה אים אלהים קדום הוא, ובפתיו יבמרו דעת ותורה
יבקבו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא, מגיד מראשית החכמה
אחרית, הרון . . . לוחות הבריה, מעין הבכל אבר נבקעו
תהומיו, ומולה מים אבר לע יכזבו מימיו, כי מן המקדם המה

יוצאים, לרווח (טיפוס?) ומתאים, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, שמע לדקה זרח, והביט כפרס על שמיעת אח סירח, ממנו יהד וממנו פגם, מפיו דעת ותבונה, עלו אל ביתו, לדרוש ה' מאתו, מה תיבון ומה תנסו, לכו אל הספר ובגל חסדו תחסו, הספר יאמר לכם תעמו. ויאמרו לו אחרי כודיע אלהים לותך את כל זאת, טוב הדבר אשר דברת . . . . ועתה על רוב שבלך, לכה אתנו ונישובנו לך.

ויוצל כאום ללכת . . . ויילו שלשתם ויבאו אל . . . לוכל מוצד, כגיב לאות ולעד, ... עולם ועד, ויבואו עד לפני שער השמים, ויפתחוו לו אפיס ויאמרו שמע אדוני, טרם את ריבנו, וכדן את דיננו, ושבו לפיו הבכור כבכורתו ולעשיר כעשירתו, לשמוע את חכמתו, ועטש . . . . . והביאו את רחיותיהם, והויח השוחק על הגיזק . . . . . כמרחף הבזק, גדול עוז מגשח, חם כוח טופסו.

. . . . עדים היינו עתידים, לחיות לנשים עבדים, ולזבוח לשדים, הסגירנו ה' ביד נשים, ולנבדנו . . . . כי נבחר לנים חדשים, ומולכנו לגלות ערותנו, ולהשפיל גאותנו, כי יגעו להבל, ביד דלילה ומחבל, לא תעלינה על לב ולא תזכרינה. רק ביאור תשחילם . . . . . כי היו לנו שחים רעות, לשחין פורח הבעבועות . . . . . את בעלה חבור עלבים, וחטא והחטיא את הרבים . . . . . ביד מוניו, ויקרו את עיניו, וכלתו ואת עליו ואת אבניו, ומה שעל ידיו נגמר רע ומר, מאז עד עתה . . . נשמר, עמד טעמו בו וריחו לא נמר. ובשעדות זו . . . . . על אודות הנשים כתבנו וחתמנו בכתובת קעקע, ברחם חדש אדר שנת תתק"ע. שמשון בן מנוח. לחתם בן עמרי.

ויהי כשמוע שמלך את דברי הנגרת, הפר טון הנשים מוסרת, ויאמר נבהלתי מרחות ועשויתי משמוע, לא ראיתי כשנה

בכל ארץ מגרים לרוע. ומם אתם נער עברי שמע מדברי . . .
עמוקה, ומצות מעלוקה, ולא תסיח זאת לו לפוקה . . . .
ולוקה, כי חזקה אין מעדים חותמים . . . . לדקה, ומה לך
למקר במקום חזקה . . . . המלך, אין מביאין ראיה מן
המוטים . . . . ופלמתים, ומחורי אומר למה תלך ומוח . . . .
ויען מעברי ויאמר לדוני המלך, תפל נא תחנתי . . . . חזקך,
וחדשך למען המלא הן בעיניך, ומדבר . . . . ברחני, אחעם לא
אני חלקי אחום דעי לא אני . . . . דבר כי חפלתי לדקך,
ויסרתיך למפעל ונקם לא תקקך, ואם תגבר על מחורי . . . .
תסריך וטוב לך, לאור יגע מפעליך ודיוך . . . . (ותוסע לך)
ימיך, אז מוליח מעברי מער מקוים ועד . . . . אחר היו
בו מזכרים אנו עדים מחתומים . . . . בחמת ובחמים, מיום
כמה ימים, ומוקרבנו . . . . לגמד על המעים זכות ולמעים
בין אחם מעבלת . . . . המרמת, לא נכחיד ולא נכסה . . . .
מוליחתו לאורה, היא מיחה עדוכה ומעורה, על (מגחולה ועל)
מתמורה, כי למוטיב למעני, הוא מחסה אחר (מוכיח למדוני),
מלא את תביא מיד בעלה מלולה, ומלטה את . . . . תביגיל
ועל כלנה בת תביחיל כמוה . . . . ומעורה היא . . . . ועדות
זו עליהן לא נכחידה . . . . לך כמה וכמה, ומה שנמר
על . . . . ברחם חדם אחד על לפת בפה ופם . . . .
וסרו מלפרדעים, מית תת"ק ומבעים, (דוד בן) יפי, מרדכי בן
יאיר . . . . ובכל זאת מחורי . . . . מהוט המעולם לא
במערה יחק . . . . לבו אחר הגה מן המסלה, מחזיקו
חלולה . . . . אם אחלו בתחלה, ויאמר אליהם הגה שמעתם
. . . . אמעה מה יוסר ה' לכם. ויקח ספר . . . . ופל
דבר אחד מכל דברו . . . . לשמוע מלותו ולהקשיב, כי כתב
אחר (נכתב ומחתם) בעבעת המלך אין להשיב . . . . עמדו
לפניו במוסב דין, יושבי על מדין, מעברי . . . ומחורי, ומוחילו

לדברי, ומלכו לחורי ומבזיתו . . . . חדשות גם ישנות, כמספר סבנות, ויקחו . . . . בכם חם לומר בכם, ורחם לי מן הדין, ולבי יחזק כי (לא כדברי זה) ולא כדברי זה, לף למנם רחיתי עוך, כי סעופות טובות (מאד ורעות) רעות מאד, הלד הסוה שבאן שדרכן לסזיק ומטירתן . . . . ותסה מסבלת ובובם, תנוימה נקבה, יקרה היא מפניום וכל חפליס לא יסוו בה . . . . כי הגלוס אל סחסה עליו לספיק . . . . לתהלה, לא ימים עמוד סעון . . . . יתרע, לא יוכל לקבל מי שפרע . . . . יגרע, ותבזיתו במספר על כל נעלם . . . . הדין ומתו, בין חים לתסתו בין חב לבתו . . . . ועל מי מוחות יסלגו ולעיר סקדם יובילו . . . . גבולנו, ועוד יחמרו גאולינו שמע . . . . תליגו. עד כאן עזרנו ה'.

כי הקרס . . . . שנה בשנה, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה . . . . ספר, הנותן לחכמי שכר, בחזוני לדק שבעתים . . . . כעמדתיו, וכמרס תגרסו קדשתיו, נבזה לעסוס . . . . תשר שלחתיו, לי ולילדים תשר כגילי שמחיהו . . . . מרחוק לא ימלט פיהו שחוק, לכן לא כל . . . . כל השומע יצחק לי.

מזברת יוסף

הודעות מתוך כ"י

מאת

יוסף יצחק קאבאק

ב) בק"ק רעקענדארף (Reckendorf) מלאתי מחזור חשכנז כתב יד בחותיות מרובעות יפות על קלף חסר בתחלתו ובסופו וגם באמלע; ומנני מחכיר פה מה שראיתי להתודע ולהגלות מכ"י הזה. — ספר (כאשר הוא לפני) מתחיל בסוף

סליחות לשחרית יו"כ[1]). וגם בתחלת תפלת מוסף המוסיף „מי יתן דמת מביעים" במקום „ומלמד דעת מביעים" (וכן הוא במחזור ובמעיל) גם „ומשמן לחם להחיות רדומים" (ג"כ במחזור ובמעיל). — אחר רוב הפיוטים ליו"כ וסכות ומלחים חוזר פסוקים מעניני הפיוט עם „בכתוב" (לפני פסוק הראשון) ועם „ונאמר" (לפני אחר הפסוקים הבאים עם), וכן מלאתי בכ"י מחזור חשבח (לשבתות מלויים לפסח ולשבעות) על קלף אחר לידידי החכם ש.ז.ה.ו.ה. נ"י. — לפני הפיוט „אחר חיומך" ממלא עם פיוט ע"פ ח"ב המתחיל „אתה ברחמיך הרבים רחם עלינו" ומסיים „תעתר לנו ביום הזה ותתרצה לקול שועתנו". ובמקום „אלוף תלויות עיניו" (אחר קדושת מוסף) ממלא „אל מלפני ברחמיו" וכו'. — לפני הפיוט „אחרי עין רואה כל אלה" (אחר סדר העבודה) ממלא (ע"פ ח"ב) „בסיות אהרן בית קדשי הקדשים" ומסיים הוא: „תפארתנו בעד מכלל יופי" ואחריו (ג"כ ע"פ ח"ב) „לא תרמון על מספנו" ולבסוף „ולא תפארת שלוח בכל לב". — בסליחות לפזמון הוא „רועה ישראל" ואח"כ (אחר „חטאנו צורנו") „אלה אזכרה" (עברים הרוגי מלכות). — בסדר קדושת מוחם יש פיוט (ע"פ ח"ב

[1]) ויש להעיר כי בסליחה „אוהב אדוני ואליך אתודה" (אחר „חטאנו לפניך יו"כ בכ"י חזה — והוא ע"פ ח"ב בפול —) ממלא (בשורה ל') „כן רומיס כחולמים תלוס" במקום „כן רשיך תהלך לשלוס", ומלת „רומיס" על גליון הספר הוא כן כותב אחר; ולע"ד רמז בזה הפייטן על הגזרות אשר היו לבית ישראל בשנת ד' תצ"ף (1020), עיין בס' Literaturg. d. synag. Poesie להחכם צונץ עמוד רל"ח (ומש"כ שם עמוד רל"ו בסליחה חזאת הוא ע"פ ח"ב מצוטט הוא ע"ס). — קודם „ומחבתך" יש פיוט ע"פ ח"ב מצוטט (והמלה האחרונה של כל שורה ושורה היא הראשונה של שורה שאחריה, ואחר כל זאת „ואתה חי לנצח" המתחיל „אתה מבין סרעפי לב ושעשועות לוטם" ומסיים „תוחלתנו אתה לנצח כך מצינו". —

לאחר מלת „כבודו", „ממקומו", „לאחד") סמתחיל „כבודו מעוגיו יעקב מאמעותם" ומסיים „תדעו כי לא כייתי וכוב ולא עתיד לכיות", ובסליחות בפעמון כוא „כ' בעטב" ואח"כ (לאחר „חטאתו") „יז קבתי", וקודם „ומהבתך" [לאחר סדר על חטא[2]] נמלא פיוט קבן סמתחיל „הבט ממרומך ורחם עולמך" ומסיים „בלדקת לא תם"; ואחר התפלה „לבינו מלבנו". — בסדר קדושת נעילה נמלאו ג' תרוזים (מסוף מן פיוט „בעבי חרמון"), תחלתם „מלאכים מרופפים" וסופם „תבמיעם בנית בעומקך"; גם יש בם סליחה סמתחלת „לבן מעמסם", וכוא ע"פ ג' ל"ג עד תות ל' ועד בכלל ואחר בורא רחמנא „ברם נעילת בעד" ואחר הבמים „ברם יבא בעם", ואחר הסליחות „כי פנה יום" ואחר חלילה עד תום הסליחה; ד' פזמונים לנעילה: ה) „לך ה' הלדקה תלבושתא", ו) „זכור ברית לברהם" [כלו מבוא מהדפס, וכוא ע"פ ל"ג מתחיל „לבמתנו" ומסיים „בעבן" והתום עם לח"כ „בחזה חזק"], ז) „לגלה מסלדיך", ח) „ירחל ומעט". — בקדושות ליום ו' על סכות „לרחן בלקין בפות" וליום שני „לוימתי בחול כפור", ובמוסף יום ו' על סכות נמלא פיוט לקדושה ע"פ ל"ל מתחיל „וחיות לרבע" ומסיים „לסלע". — בתפלת שחרית על שמיני עלרת[3]) יש לחם פיוטים: „לחות לבר לך כספה", „מותם בטבע", „לקל לוחצים", „בטיבם לטובים", „לחרי מבבעים", „לגורי מקדש",

---

[2]) בסדר „על חטא" ובסדר „לבינו מלבנו" יש מוסלחות בוגות לבל לין כלן המקום להלדיך.

[3]) וקודם ק"ב לוקן קבן לח לוא: „בבודו יגלה על עמיתים [בל' „עמותים", ולולי לוא בימו פעול מלבן „עמית" כמו בלוא בפיוט (ליו"כ) „לפה בבת תמותה"], לבר בבל יום עליו מומיתים, בלותות ובמופתים, בלותות ולופעים לבר בם עמוסים" (בל' „עמותים").

„לחות גו קטנים", „לגם עמיתם". — בס"ת רק „אמרי טעם עלי כסא" (ולע' תופן חולת). — תח"כ נמצא יוצר תופן וזולת לפצת ברחמים ולפצת ר"ח[4]) ולפצת נחמו וגם לעמולן[5]) ועוד תוסף סליחות וכ' דפיס מספר קטלת. — ויש לי דבריס בזו לפל פגי מוכרח לקלר ותרחיב הי"ס תלבור במקום לחר[6]), ובעת פגי מזכיר פס רק דבר לחד. בעילם נמצא „ותתם קדום יפצ תהלות ישרלל" ולע יותר, ובמוסף ובמוחב ליו"כ ובכל פסיוטים לפכות מלות „לל נע" רחוקות פגם מן מלת „ישרלל" ובלות בפוף פפורס ולרוב בלותיות גדולות ומשוות מן לחר פלותיות לחר בפורס פזלת; ומוס רלוס למבין, כי נכוס פפערתי לחר כתבתי במ"ע „ישרון" פלי כרך פפס מהלקס פשפכמית עמוד ר"ב, כי פסיוס „לל נע" הוא רק סימן פבלוס לפלות תמרו לחר פפסוק „ותתם קדום יפצ תהלות ישרלל" לת פסיוע „לל נע לעולם תערך".

---

[4]) הזולת „תמוקך" על הגליון הוא מכותב מהוכר.

[5]) ופס גס „ילטיכס פכמו פס פס שולמו" ושל יוצר לחר לחתן מלת ר' תמתי בן בפטיס („לחון מגיד מרלכויתי").

[6]) בספרי על כל מנהגי בני תפכה ותפילותיפס.

מכתב ר' דוד ראש הגולה עם חתימות החכמים הסרים אל משמעתו,
ומכתבי ר' שמואל בר' דניאל הכהן ראש הישיבה,
יוצאים לאור פעם ראשונה ע"י

ש' ז' ח' ה'.

[ברזיימת די רוסי נד 107 כתוב לאמר כי בקובץ 166 סי' 6 נמצא הסכמת ר' דוד הנשיא על מורה הגבוכים נגד ר' שלמה בן שמואל מעיר עכו. ובנד 109 יאמר כי נכתבה בשנת ה"ח וכ"ט והיא 1399 למספרם. עוד מובא שם כי סי' 7 הוא מכתב ר' שמואל הכהן בן דניאל לר' דוד בר' אברהם וחכמי עכו על דבר מורה הנבוכים.

החכם ר' זלמן כובב טוב כ"י העתיק לענינו הלא המכתבים בסיומו בפארמא ונתנם ליד רל"ם חן טוב, וזה הלאחרון עשה מהם עוד העתק אשר הוא בעת בידי. גם החכם ר' מש"ם כ"י שלח לי בטובו העתקתו מכ"י מינכען החסר קצת בתחלתו, ולכן לא נודע עד היום כי נמצאו גם במינכען המכתבים המזכרים עד אשר מצא אותם ר' מש"ם. ויען כי המכתבים הסם לא רצו עוד אור להפוס, והם יפיעו אור על המחלוקת והריב אשר עוררו אז מחדש נגד ספרי הרמב"ם ז"ל, אמרתי להפיצם בזה ברבים. והנה שמתי עיקר את כ"י פארמא (נגד פעם אחת) ובסוגריים מרובעים הבאתי הבדושים מכי"מ (כ"י מינכען) והעירותי לפעמים על נוסח הגכון לפע"ד; אחנם את אשר חשבתי לטעות בודאי, השמטתי. והנה החכם גרצן

כ"י (קורות היהודים ח"ז 476) אם גם כי לא היה לפניו רק רשימת די רוסי הקצרה (וגם קצת שלא בדיוק) בכל זאת הכיר לנכון כי זה ר' שלמה בר שמוע הוא ר' שלמה הנזכר באגרת ר' שלל (חמדה גנוזה דף י"ח ע"ב) אשר עורר אז ריב ומדנים נגד ספרי הרמב"ם ז"ל, וכי גם סי' 7 נכתב בזמן סכוך; גם רואה היטב כי טעה די רוסי בהאמרו כי נכתב בשנת ה"א ל"ט. ואנכי הגדת החכם גרעץ כי ל"ל מ"ט הוא ללא צורך, כי ואנכי הכוונה למנין שטרות, כאשר עיני הקורא לנוכח יגיעו בסוף מכתבי הסכמות והחרמות הנדפסים בזה. וכבר רואה זאת גם החכם גרעץ בהיותו בפירמא; עיין מחברתו ע"ד הכ"י אשר בהיטלית ל"ד 10.

והנה בברס חמד ח"ג ל"ד קס"ט נדפס מכתב חרם של יצי בן חזקיה נשיא הגולה אשר בדמשק, ושם (ל"ד קע"ח) נאמר פרט הנהג ה מ"ו ליצירה. ואנכי נגד הגבלת זמן זה נאמר שתירה בסוף ס' מכחת קנאות אשר כתב שם (רס"ט פלקירא): „בשנת ה"א וחמשים קמו שנים מקצת מהצרפתים לעורר על מורה הנבוכים ועודנו הדברים על הנשיא ורחש הגולה אשר בדמשק וכו' וגידף הוא ובית דינו וכל קהלות ארץ הגבי ורבני עכו כל אחים שידבר תועה על הרמב"ם ז"ל ועל ספריו ונשלחו הכתבים לברצלונה[1]) ומשם הגיעו הלילו" — ומפני זה אשר חסר גרעץ כי פרט הנהג מ"ו הוא ט"ם, ורצה להסתייע ג"כ ממה שכתב המעתיק כי העתיק מכתיבה קדומה ומשם הרבה במעט בלתי יכולה להקרא — ואנכי כבר העיר הרל"ם חן טוב (מאמר בקורת ל"ד כ"ג בהערה אשר ברחמ חמדה גנוזה) כי גם כ"י הקספרד מתחים ומוסכם עם העתק הנ"ל בכל פרטיו — ובאמת החזיק החכם נוכן במחברתו הנ"ל בנוסח אשר בברס חמד וכתב כי חרם נשיא דמשק היה בשנת מ"ו — ואנכי נגד זה יעידו דברי רס"ט כי חרם הנשיא היה בשנת נ' הן גם אחרי כן — ולעולת

---

[1]) החכם גרעץ ל"ד 196 יעיר לנכון כי הכוונה שנשלחו להרמב"ם ז"ל כי כן הוא בחמת במנחת קנאות כ"י חללי.

מן המבוכה נלע"ד כי בפרט פסגה ס"מ[2]) גם חות ס' תעלה במספר הלחדים, ויעלה פרט פסגה נ"ח, וכבר מנחמו דוגמתו גם' רחומה לאחר חבר ר' נחמן בשנת ס"ה, וגם

---

2) ונ"ל כי עפו כן ניתוך כאחר ים לתיבת פרט הפגה תיזה מוכן בפני עלמו. ופה רמזו בתיבת ס"מ"ו, כי תז המו כהמות ים וכהמון מים כבירים יהמון נגד ספרי הרמב"ם ז"ל — וכן גם' רחומה רמז ג"כ לכוונה מיוחדת בפרט הנ"ל יום בא לה'. — והנה ס' רחומה לאחר הוא יקר המציאות מאזו קנת תכמים אחר לא רחוהו להקדיש זמנו ניותר ואמרו כי מחבלו היה ר' נחמן גחון — והרחמן היה החכם פוגן אחר הגביל זמנו לנכון, ואחריו החכם רמב"ם ברשימתו הגדולה של תקספרד עמוד 2020 — ומפס החכם חנ"ג נטה לצד אחר והלה לאחר זמנו מאד בחמרו במ"ע אלו (החדש) ס"ה לד 176 כי ס' רחומה הוא מעשה ידי ר' יצחק עונקינירא מפרש הספר, אבר הוא לדעתו גם מחברו, רק תלה עלמו בחילן גדול ר' נחמן גחון — אך לדעתי אין זה נכון, כי בחמת ר"י עונקינירא לא ייחס את ס' רחומה לר' נחמן גחון, רק כתב בהקדמתו: „מברה הרב מוהר"ר נחמן במדינת תרך היקרה בשת הנ"ה יום בא ליצירה" — ועל מפס הקדמת המחבר נמלא: „הקדמת הרב המחבר מוהר"ר נחמן ז"ל" — ועל שער הספר כתוב לאחר: „מברו הרב הגדול מוהר"ר נחמן ז"ל בארץ שנער במדינת תרך בשת הנ"ה יום בא" — ראינו מזה כי נתן לו תוארים אבר יאותו רק לחכם מחוכר ולא לנחמן, וגם הראה בפירוש על זמנו — זאת ועוד אמרת, כי הנה כתב בהחלת פירושו חזקת היל: „דברי המחבר הם דברי הרב רמב"ם וכו' ואפבר גם לזה קרא שם תנור זה רמז מ"ה כלומר רחו מבה המימוני" — ולכן אין להסתפק על אמתת ייחוסו כי נתחבר מרחם יסיבה שמו ר' נחמן בשנת ה"ת וס' ליצירה — ואין תימה למה לא הניחו הפוסקים? כי אפס הם לא הניחו ג"כ את שאר הלכות נאחוזים אבר נמלא מהם הרבה לראשונים, כמו הלכות שחיטה נאחרון אבר הניח החכם נייחנוייער במ"ע „המגיד" שנת ה' תרל"ח לד 13. ואללי נמלא נתוך סדר תפלה מנהג תשכנז נכתב על קלף (לולי בשנת ק') כמו כן ס' שחיטה נאחרון מתחיל: וזכות כאחר ר' לוי" ואחרי כן ס' טרפות נאחרונים מתחיל „לחקק על שפה הלכות בטריפה" ונראתי האחרונים נמלא חתימת: אני יעקב נרבינו אשר הלוי חזק ואמץ אמן סלה" — גם המרדכי קבר ס' שחיטה ואיסור והיתר נאחרונים, מתחיל „מענה לשון מאל תשלה" ותתום נראתי ונסופו: מרדכי בר הילל ונאמנע מ"ב ותשר"ק. והוא נמלא נדפוס (וגם אללי בכ"י), וכל אלה לא הזכירו הפוסקים. אף כי שלא היה להם להזכיר את ס' רחומה אשר אין בו כל ייחוס, ונתחבר על פי הרמב"ם ז"ל. ומלבד זה לא היה מלוי אללם, כי כאחר יספר ר' יצחק עונקינירא, מסר הספר ליד רון וסף הנשיא זקן ונשוא פנים, נהיותם נארץ לוניסם. ודי בזה לע"ע. —

פֿס תּלטרף סס"ח סרחשונס גס למ"ק וסכוונס לפנית ס'
כחשר סוכיח סח' לונן בספרו נור נעשיכטע לד 221 —

ולפענ"ד סיס זס תסלוכות וקורות סמחלוקת בזס סחופן:
בפנית מ"ח בא ר' שלמס לעבו לעורר סריב, וזס ערך נגדו
בפנית סנ"ל בחודש חייר ר' דוד רחס סגולס חשר בחתור
(מחסול) מכתב סחרס חשר יבא בזס להלן, וחחריו סרחס
ישיבס ר' שמוחל בן דניחל בחודש תשרי שנת מ"ט. וכנרחס
כתב נגדו בזמן סהוח גס נשיח דמשק, חשר חמר חחרי כן
במכתב סחרס בפנית נ"ח: "כי שמענו שים מערער וכו' וזס
שזרנו וסכמנו (שם: "וסחרמנו") וכו'" — ר"ל בבר זס
בפנית מ"ח שם מ"ט כתב נגדו שזרתו וגס חרס, ונרחס כי
גס חכמי נרפת חתמו זס להלדיק חת סרמב"ם ז"ל. ועל כן
שב ר' שלמס לחירופין, וקבץ חתימות וסכמות סרבס רבנים
וגס סשב חת לבב קנתס חחורנית, כי עלס בידו לשובב לבו
גס קנת רבנים חשר עמדו מתחלס ליתן סרמב"ם ז"ל, וחחרי
כן שב עוד ספעם לעבו בפנית נ', וסוח שיכיר רש"ט בס"ם
מנחת קנאות. ונח"כ ערך נגדו מכתב סחרס בפנית נ"ח
כנשיח חשר בדמשק, וכל זס מפורש יוצח ומשם שכתב שם
בחרס סנ"ל: "ועתס לח די לו שלח נמנע ושלח נפחד
מחרמנו וכו' לבל יוסיף וכו' פשע ושתדל ללכת חל
חייס סרחוקים והלך וחזר וסביח עמו כתבים חשר
חתימת רבנים בתוכס לפי דבריו" — וחכמי נפת כתבו:
"וחזר ועבר לעבר סיס וכו' והעריך חכמי חיי סיס
לחזור בדבריהס ולשנות מס שחתמו ברחשונס כפי מס
שמעו מרוב סבליו סלמינו חליו" — וסנס נשיח דמשק
וחכמי נפת ידעו בבר מחכמי חיי סיס שחזרו מדבריהס, לח
כן ר' שמוחל רחס ישיבס סכותב (במכתבו להלן) "ומרי
הסכמנו על מס שעשו חכמי עבו ועבר סיס", כי זס בפנית
מ"ט הסכימו וכתבו חכמי עבר סיס נגד ר' שלמס פטיט, לח
כן בזמן מחוחר, ומזס רחיס כי חרס נשיח דמשק וחכמי נפת
סיס לח"כ, וח"כ שנת המ"ו סיס נ"ח.]

(ש.ו.ח."ה.)

מן דוד רחם גליות כל ישראל, בן דניאל רחם גליות כל ישראל, בן דוד רחם גליות כל ישראל, בן זכאי רחם גליות כל ישראל, בן יוסף רבה דכל רחם גליות כל ישראל, בן זכאי רחם גליות כל ישראל, בן עזריהו רחם גליות כל ישראל, בן שלמה רחם גליות כל ישראל, בן יחזיהו רחם גליות זק"ל.

לפני הדרת נחינו תחזינו הקהלות הקדושים, הדבקים בדתי הל קדושה מעולם ודורשים, ואל מצות ה' חפצים, נדיקים ופרושים. המה הדרים בכל מקומות מושבותיהם ברחשם הזקנים היקרים, ורחשי הקהלות הנדירים, וחזניהם ומלמדיהם הנבחרים, ומבחוריהם הברורים, ויתר הגבורים הנשארים. ימציאם הל חן וחכל טוב, לפני הנמים יהי רעוב. וברכת שדי תחופף עליהם, ותנוח שלום בהרימותיהם, ויברכם כאשר דבר להם. —

נודע להדרתם, תגדל גדולתם, ותגבה מעלתם נגח, כי אין בעולם מעלה יתירה מן העמוד, שמשה היה החלקים לא נשתבח הלא בה שנאמר והיית משה עמו תחה, ואמרו חכמים כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו, ומגביה עצמו הקב"ה משפילו, וכל המגביה עצמו בשרש שרש רודפתו, והיה המשפיל את עצמו ומבורח מן השרש יהא חובב שלום ורודף שלום כאהרן קדוש ה', ויהא שונא למחלוקת ולחבק לצון הרע, ואל יהרהר אחר מעתן של חכמים. בא ולמד שמשה היה החלקים במחלקותו של קרח עמד והלך אצל דתן ואבירם כדי שיתן שלום בתוך העדה. והקב"ה חובב שלום שנאמר עשה שלום במרומיו, וזו היא דרכי חובבי שלום שונאין למחלוקת וכל המגביה עצמו לכל מי שהוא גדול ממנו בעיניו ויהוב השרש וירדוף המחלוקת ואחר הגאוה יעשה תורתו קרדום לחפור בו ואל ילמוד תורה לשמה אלא כדי שיאמרו בני אדם

רב פלוני אמר כך וכך בענין, ולא יעשה בר פלוגתיה הלא גדול בעולם הוא מי שיצא שמו בכל הארצות ובכל המקומות כדי שיצא לו שם בפני עמי הארץ. ואם לא יהיה גדול יכול הוא לערער, יערער על ספר גדול שמת הוא על ספריו וחבוריו, שיאמרו לולי לא היה פלוני גברא רבה לא היה מלעיג ומערער על ספריו וחבוריו של פלוני ומזיק חבוריו שטעה בפסוק ואם היתה יודעים מי הוא חכם והיה מכירים דברי חכמים כדי שיבחנו בין האמת לשקר, ומעשיו וחבורו לא תשא לשם שמים, הלא דעתו קונאת שמו. —

ועוד מודיע להדרתכם כי בזמן כתיבת התורה, משה רבינו עליו השלום מלמד להתרן תורה שבכתב וכותבין הותה, ולמדו תורה שבע"פ ולא היו כותבין הותה, וכך היה מלמד לבני אהרן וליהושע ולזקנים, והיו יודעין פירוש תורה שבכתב שהוא תורה שבע"פ בלבותם ולמדו נביאים מזקנים והגשי כנסת הגדולה למדו מהנביאים דור אחר דור, קורין תורה שבכתב מן הכתב ותורה שבע"פ מן הפה כל ימי מלכות ישראל עד שהתעטו הדורות וגדלו הצרות ועמד רבינו הקדוש בן ר"ג[1] הגשיא וכתב המשנה והיו קורין הותה ומפרשין הותה לפי מה שהיו שומעין מפי מלמדיהן עד שבא רבינא ורב חסי ורחו דורם כמו הדורות הראשונים, עמדו וכתבו הגמרא והיו קורין הותה פירוש המשנה, שהיתה דעתם פנויה מצרכי הגופות ומשעול, וכל מי שתהא דעתו פנויה מצרכי הגופות ומשעול לא יהיה עליו דבר קשה ולא חרוך. ובעת שנתחזקו הצרות ונתמעטו ישראל והיה הגמרא חרוך יש בו מעשיות ומדרשות מתערבות עם הלכות ואין כל דעת יכולה להוציא ממנו הדין לאהרנו, עמד רבינו יצחק אלפסי ז"ל וחבר הלכות רבתי בלשון תלמוד מסכתות במסכתות, ולא היו כל יודעין לשון

---

[1]) ע"ל רפ"ג. (ב.ו.ח.י.ה.)

התלמוד ולה דרך ההלכה וחין כל ישראל בקיחין בו. ובעת שרחה הרב המובהק הפטיס החזק זיו העולם ופלחו, ממזרח שמש עד מבואו, מוריכו ורביכו מסר בן רביכו מיימון הדיין[2] בן ר' יוסף הדיין בן ר' עובדיה הדיין בן ר' שלמה הדיין[3] בן ר' עובדיה הדיין ז"ל, זמן ישראל בחלו הדורות קלר, וחייסם מצומצמים והעול הרבה, עמד וחבר ספרים במצנה תורה הנקרא חבור . . .[4] בלשון הקדש שיהא הכל בקיחין בו ושיהו ישראל כולם בכל מקומות מושבותיהם עומדים על הדינין וההלכות ושיהו יודעים לדון לפילו מלמדי תינוקות ובעת שלמד לכל ישראל הדינין וההלכות[5] הפשוקות, ולה יצטרך הקורא בו למקום לחר שיקבץ בו דיני ממונות ודיני נפשות ודיני קנסות [כ"י מינכען מוסיף: ודיני נשים] ודיני טומלה וטהרה (ודיני חיסור והיתר) [בכי"מ לינו] והיה כולל כל ההלכות שבתלמוד בדרך קלרה, ולין בית דין צריך עם זה החבור שיחתכו הדין מחבורים לחרים בין טוען לנטען. ובעת שהשלים נרבי זמן ונרבי ב"ד שהם נרבי הגופות בעולם הזה נשחר על רביכו לחדוכו ותוקקיכו שיודיעכו מה יהיה בחריתכו לחר הסיפתכו והלין תחיינה [בכי"מ: תהיה תחית] הנפשות הקדושות [כי"מ מוסיף: הנקיות] והטהורות ושיודיעכו לינו היה הדרך הטובה שהדרכים שבני חדם עומדים עליה בחכמה יונית שבני [כי"מ: שכל] ישראל קורין מכתביהם, ושיודיעכו לינו זו דרך נוטה מדעת בני חדם בעולם הבח שנתחלקו זה הדעות ושהם שקרינו ישראל חכמת יונית [בכי"מ:

---

[2]) נריך להוסיף: „נרבי יוסף החכם נר יצחק הדיין" כמו שהוא נסוף פירוש המצניות להרמב"ם ז"ל. (ב.י.ת.י.ה.)

[3]) כ"ל „הרב" עיי"ש נסוף פי' המצניות. (ב.י.ת.י.ה.)

[4]) הי"ד? (ח"ט)

[5]) כה מתחיל העתק רמש"ם מכ"י מינכען. (ב.י.ת.י.ה.)

יונים] ועמדו על חיוב ודעתו ועל דעת חליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ועל דעת אליהוא בן ברכאל הבוזי ועל דברי קהלת יהיה עליו ז"ל מצוה שיודיענו זה שכך כתוב בתורת משה וידעת היום והשבות אל לבבך כי י' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וידעת הוא ציווי עלינו לידע ואתה המצהו כפי כחנו כמו שאמר דוד לבנו ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו — היום הוא ידיעת הזמן שהוא תחלת הגלגל ולאחר שנדע הזמן נדע הנברואים בתוכו ומשפטו ותכונו לנו בסולם נעלה כפי עד שנגיע לידיעת האחתו — בשמים ממעל הוא דבר שיש לאחר השמים והוא הנפשות והדעות והמלאכים שהכל בדבורו נבראו — והארץ הם הגופות שהם הנברואים במראית העין — וחפץ [בבי"מ מוסיף: תמ"כ] שלא יניחנו לעיני העמים הלא [בבי"פ: הלו בלתי] חכמים לקיים הפסוק כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, אם לא נדע חכמת העמים שנשיב להם שהלתם לא נהיה בעיניהם עם חכם ונבון הלא עם הכל ולכן חבר ספר מורה הנבוכים שהוא הלהלה שיודיענו בו פירוש הפסוקים שהם נוטים לדברי בעלי קומה וגשמות והם חסרי דעת שאינם מבירים ויודעים שהפסוקים יונחים מידי פשוטן.

ועוד אמר הנביא חוד חידה ומשל משל ואמר משלי שלמה בן דוד וכתוב גם הלא משלי שלמה חשר העתיקו אנשי חזקיה ואמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם ולולי שדבר להם כמו שאנחנו מדברים זה עם זה לא היינו מבינים ומשיגים דבריו, לא כמו שבעלי קומה אומרים ומשיגים [בבי"מ: ומפרשים] הפסוקים כפשוטן בר מיון ומכון שיעלה דרך זה על לבנו או על לבבכם או תסמוך עליו דעתנו או דעתכם, וממורה הנבוכים נדע ליזהו הדרך הנכונה והטובה

שלך גם מכל הדרכים ונמצא מרגוע לנפשינו באחריתנו. —
ולא כתבנו זה כתבינו אליכם ברוכים תהיו לאלקיכם אלא
שמענו שעמד בעבו חיש אחד ושמו שלמה בר' שמואל
וערער ואלעיג על דברי הגאון המובהק מורנו ורבנו משה
בר' מימון תמ"ך בספר מורה הנבוכים בשביל שהיו מבין
דבריו [בכי"מ: שהיו יודע דבר מדבריו]. ולא טעם טעמם
ולא נכנס לפרדסם ועדיין הוא בחוץ מגיהתם ולא אכל מדבשם
ולא שתה מייכם, ומנהגו של עולם כך הוא שכל מי שהיו יודע
דבר או ניץ דעתו להגיע לעומקו יהיה שוקד לו ומבקש רעתו.
ושמענו שיאמר [בכי"מ: שהמר] שלמה דנן שרצוי לגנות ספר
מורה הנבוכים שהוא נוטה לספרי מינים.

ויראה לנו שלא יאמר אלו הדברים שלמה דנן אלא שהוא
רודף [בכי"מ: חוסך] שררה ומבקש מעלה גדולה בעדת קרח
שבקשו כהונה גם' ובקשתם גם כהונה ולא נפל בידם [בכי"מ:
בהם] אלא קללה שנאמר ותפתח הארץ את פיה ותבלע
אותם ותכס על עדת אבירם כך שלמה בר' שמואל שבעבו
[בכי"מ: בעבו] הרוב יהיה לאלקי ישראל ובחרם י' לבהות
יהיה לא יהבה הש שלוח לו כי אז יעמן לפ יי' וקניתו
בחים הטוב והנעלם בו כל החלק הכתובה בספר התורה ומחה
י' את שמו מתחת השמים, לא יחזור או יאמר דבר לעג
או ערעור על דבר מדברי הרב המובהק הפטיש החזק הר
הגבוה מורנו ורבנו משה בר' מימון ז"ל או יאמר לבן אדם
[בכי"מ מוסיף: בעולם] שספר מורה הנבוכים רחוי לגנות
ובבן יהיה כל בן אדם שיקרב בהרבע אמות דיליה בר ממאן
דלא ידע וממאן דמוכח ליה. ובחרם ובנידוי יהיה כל איש
ואשה מישראל שידבר תועה או דבר גנאי על דבר מדברי
הרב הגאון רבינו משה בר' מימון ז"ל או יגזור גזירה או
יחרים או יסכים על מורה הנבוכים או על ספר משנה
ספריו וחבוריו לגנות או לבטל הקריאה בהם או בחלק משם

בין ביחיד בין ברבים, ובחרם ובנדוי ובקללה ובשמתא יהיה
כל מי שיוציא מתחת ידו [בב"מ: לבו] או יחזיק או יסתיר
תחת כל יכלתו בין בגלוי בין בסתר בין בהערמה כתב או
מסכמה או חרם או נדוי מוכיח על גניבת דבר מכל חבוריו
וספריו או מניעת סקריאתם בפס. ובזה בחרם ונדוי יהיה
כל מי שיקרית בזדון או ירחיק או יסתיר תחת ידו בתב כולל
או פורט בין בפירוש בין ברמיזת דבר מן הדברים שמנענו
הנה בקבל קהלות ישראל או בין תגזים יחידים, ובחרם
יהיה מפי בית דין של מעלה ומפי ב"ד של מטה ומפי
סייעתינו והשומעים לל משמעתנו יהיה כל מי שילמוד או
יקביל לפני חומות העולם כדי לגנוב דבר מן הדברים והחבורים
שדברם וחברם רבנו ומורנו משה בר מימון תמ"ך או
לבטל הקריאתם בפס. וכל תלו החרמות והנדוים עשינום בתוך
קהל ועדה על דעתי ועל דעת רחמי גליות כל ישראל ודעת
קהלי. שלין לחם הפרט הלה ממני, וכל שיעבור על זאת
המסכמתי שמסכמתי עליהם או על סנדוי שינה מפי הנה רוח
גלותה דנן או על דבר מכל הדברים הללו שכתבתי או יאמר
שהתרתי כולם או מקצתם או יבטל דבר מכל דברי המסכמת
הזאת יהיה להלה ולשבועה מובדל ומוקצה מדעת י' ולכל
[בב"מ: בכל] החרמין והנוטין ליסוי פתו פת כותי ויינו יין
נסך ושברו בשר חזיר ספריו ספרי קוסמין, וכל העוזר מבני
ישראל למי שיעבור על זאת המסכמת יהיה כמו העובר מעודם
ומחרם הוא ובניו וממונו ואל ירחם בחמות ניון, וכל
המקיים המסכמת הזאת שמסכמתי עליהם אני דוד רחם
גליות ישראל ברוך דוקמנו דניאל רחם גליות כל ישראל
ז"ל בן סגדר הוקם על מזבח הלקי יעקב ונעים זמירות
ישראל לקיים בו מקרא שכתוב ברך י' חילו ופועל ידיו תרצה,
וחם ושלום שיהיה בישראל מי שיעבור המסכמת ויקבל הגידוי
עליו או יכנים לביתו הלו הקלות והחרמות, וחס יהיה בר

ישראל שיעבור עליו רוח שטות ויכנס תחת הנדוין והחרמות
אין לבן אדם רשות ממני בעולם שיתירו חוץ ממרע הגדול
בחכמתו ומכובד לנגד יי׳ ונחלתו יקר רבינו דוד ירום הודו
מעלה מעלה ירחיב הלוק גורלו ועל לוויבו ישליך נעלו
ושמור מלכך רגלו בן כבוד הדרת [מן „יקר״ עד סנה חסר
בכי״מ] יקר מסרת פנת יקרת רבינו הטהור החסיד רחם
החכמים הברים בן מורנו ורבנו משה בר מימון ז״ל שהני
רחם גלותה דבן נתתי לו רשות להתיר לכל מי שיעבור על
זאת ההסכמה, וזה הרשות נתתיהו לכבודו בהנהי שהעובר
לה יתירו עד שיעמוד בין עשרה חכמים על כבוד קברו של
רבינו משה ז״ל ויניח מנחתו מונחרו [בכי״מ: בנוחרו] ויתודה
בחטאו ויאמר חטאתי עויתי לחלקי ישראל ולכבוד מורנו
משה בר מימון ז״ל ויאמרו העשרה שהם מישראל מחול לך,
ולאחר יניח [בכי״מ: ונח] כתבם ועדותם בקיום לבית דינו
של רבינו דוד רחם כלם בריה דהחסיד הטהור הברים יגדל
יקרו, ואחר כך יעמוד על רגליו העובר לפניו בבית דינו
ויתיר נדויו ואח״כ ידברו הנשי מקומו עמו. ואם לא יעשה
העובר שאמרנו לה יתיר נדויו. ואם העובר יעמוד בזדונו
ולא יכנוע בעלמו בנדויו מנשא המנודים יכתוב בנדויו כתבים
על כל מקומות ישראל וינשגו בו מנשא מנודים. —

ועתה ברוכים תהיו הזהרו לנפשכון ואל תעלו שותה
לבתיכון כי קללת נשיא היא קללת כל ישראל, והקב״ה יכלה
קונים מכרמו ויברך את כל [בכי״מ: כלל] עמו ישראל בברכות
כפולות ומעולות ויפרוש עליהם עננו הברכות והשלומות מעתה
ועד עולם סלה.

כתבתי בכתב ידי חט דוד רחם גליות כל ישראל הן
בחיר שנת חלפה וחמש [מאות] ותשעים ותשע שנין [בכי״מ:
ותקנ״ו, וג״ל: ותקנ״ט] שנין למניינא דרגילנא בים בחשנה

עברח [בכי"מ: עברחם] מדינתח דחתור דעל דגלת נסרח מותבח רשותים דעבד יי' דוד ריש גלותח דבן ושלוס. —

ואלף סם שמות סחכמים סנכבדים וסתמימים סשרים חל משמעת חדוניגו רחם סגולם שחתמו על סספמתו זאת, לחיתר סכהן ב"ר שמואל סזרית נ"ע. עמאל [בכי"מ: עבד חלעזיז] בר שמעיה נ"ע. משם ב"ר יוסף נ"ע. יוסף בר סעדיחל נ"ע [בכי"מ: סעדחל רי"ת]. עובדיסו ב"ר בניסון נ"ע. משם סכהן בר לחי סמדח [כי"מ: חמדח] ז"ל. לחברסם בר דוד נ"ע. עלי בר' שלמם נ"ע. לחיתר סכהן בר יפת נ"ע. לחברסם בר עמינדב נ"ע. דוד הלוי בר' סעדיס סחזן רי"ת. —

נוסח הכתב ששלח ארונגו נזרנו וכתרנו ומאור עינינו ר' שמואל
הכהן ראש הישיבה בן רבינו דניאל ראש הישיבה,
שלחו לחכמי עכו ולרבנו דוד בן הרב ר' אברהם נ"ע.

ויסי יי' משגיב לדך. שמואל סכהן רחם סיסיבם בן דניחל סכהן רחם סיסיבם מודיע לסדרת סרב רבינו דוד חרגז סתורם תיק סספרים נדן סגמרח ירוס וגשח וגבס מחד, כי נמס לבו בשמעו מס שחירע ורפו ידיו, חבל נתקיים בפסוק סמלח וידבר העם בחלסים ובמשם. ומס שכתב על ידי סמוביל לח סיס בחשר בלבבו לחת מני חלף חלח מכל ומכוס חין להוסיף עליו ומפני זס יקוב סדין חת סקר. וחשר שמענו על סחגרות [בכי"מ: חל חודות חגרות] וסעתקותיסם סעתיקו סם [בכי"מ: "וסעתקות סעתקותם" וכן נרחס נכון] סכתובות לגבוח ספר מורס סנכוכים כבר סשכימו עם חכמי בבל שחס לח יחזירום כל מי שיס בידם לשלשת סימים מיום שיגיע כתבנו חליסם שיסיו בכל סמדוי וסחרם סכתובים בחותו סכתב שלנו סשלוח על ידי סמוביל. וחנחנו ושני בניגו תנגחל

ולחרן הכהנים משרתיו והתלמידים ובני ישיבתם עבדיו שולחים בשלומו מתברכים בשמו מקטרים קטורת רוקחים לזר בחורו גם שולחים בשלום הטרים החכמים בניו יהיו ברכה ומוריש ביזרעאל הלכה, ובשלום החכמים הגדולים חכמי עכו הטרים לל משמעתו ושלום מושבו המעולם יפרח וירבה לעדי עד ולנצח נצחים.

תשרי שנת תת"ר למנין שטרות, ברית שלום.

וזה נוסח הכתב האחר.

המתפלל בעד הדרתו המהוללה, שמואל הכהן ראש הישיבה של גולה [כי"מ מוסיף: בן דניאל ראש הישיבה של גולה] זק"ל.

הגיעה הכתב המעולה, אשר בכתם תופיר לח יסולה, מני ים חכמות עמוקות דולה, ובו מרפא לכל לב [כי"מ מוסיף: לחום] וחולה, ויסי דברי לי לששון, וגיל ועלסון, ולמלה בו מרפא ומרגוע, והביתי לשמוע, ולזמר לל לבי, והוא חלל בקרבי, יי הוא זם והיה הוא אשר מלאו לבו, לדבר בחים אשר רוח אלהים בו, זרח כשמש על החרן, ונדר בעדם כל פרן, כבקרת רועה עדרו התלמוד בקר, חזן וחקר, סיני והריש עוקר, המשביר בר הפקר, טבוח טבח וסכן, והכל עליו סומכין, לאורו הלכו חשכים, כי סורה דרך ל' לנבוכים, הריש ומכשול מדרך עמו, וסביב בכל הגוים סיח שמו, גלה בחבורו הגדול כל נעלם, וילח טבעו בכל העולם, לפניו לח היה כן חבור במוהו, ולח קם ביזרעאל כמשה אשר נאמן הוא, ברב הגדול, המעוז והמגדול, עמוד התורה, סגסדרת רבת ויקירת, כבוד גדולת קדושת מלכנו ומוריכו, רבינו ומרנו, לדונגו משה, תהל נפשיה, גנוזה בגנזי חיי עלמא, בשמי מרומא, ויפלם ל' פעלו, בעולם שכולו טוב ולרוך [כי"מ: "טוב ולרוך כלו"], וגכון מפני לחרת], לרוחת שלום נתן לנו, ובמרבלת שמנת סרביגנו, הסקנו יין הרקח, ונתן

למו לקח, הסגיח מן החלוטות הנץ מן החרכים, ומלח בני התלמוד כמתי עולם במחשבים, עמד בסודם, וכער חלמו בעדם, ותסי על שכמו המשרה, ויחבר משנה תורה, על כן יאמר משל הקדמוני, לכל מחבר ותחכמוני, רבות בנות עשו חיל ואת עליית על כלנה, ברוך המקום שלא נשבית למו גוחלן, לשבור מלתעות עול מגלל, הוא בשוד סדרת יקרת מעלה, תהלת נהלת, סעיף הקדושים, אשר שוררו הנשים, משיב מעלות הוריו לחיותם, רחמון לניון המו הנם, קרן חור פני שכלו בכלכל ודרדע, וחדוגמו דוד לח ידע, מן הממים יעזרוהו, והתברכו בו כל גויים יאשרוהו, ואשר סיפר והודיע, כי ים לדיק מרסיע, אשר שלח יד בספר המורה וחלל, ושם יקר זולל, הסביל עשה, ועומו גדול מנשוא, הלח הספר הזה על הצדיות החמת בנו, ועל תנהי עשוי, שלא יהגה בו חלח יום ומוסר, כדי שתתמלח כרסו לחם ושבר, כי הקורח בו צריך להתלבן מטיט הסרגשות והרפש, ולהקדים עליו תורת ד' תמימה משיבת נפש, ושם הוח נשוב, וחינו לשוב, ושתה יין מנחו, ולח לכל ברחשונה פתו, הלח יחלש וירזה, והמסתיר פני המדע ממנו נשזה, ועליו נחמר חולת חדם תסלף דרכו ועל ד' יזעף לבו. — ואשר נוה לגעור בשלמה בר שמואל וכל המתחברים חליו והנספחים עליו גלוי וידוע לפניו [בכי"מ: לפניכם] כי חסור לחדם שידין חת חבירו עד שיגיע למקומו ואשר עשו והלעיגו [כי"מ מוסיף: לעג והפליגו] לח כל כמיניהו וחיידין להתוודות ולפרסם סחטח וגריכין מחילה כדין כל המספר לחר מטתן של תלמידי חכמים ועל לחת כמה וכמה זה הגהון והמספר לחר מטתו עפרה לפומיה, ושם כשיגיע זה סכתב חליהם יחזרו למוטב וישובו חל ד' ויתוודו עונם לחיי, ולח תזכרנה רחשונות ולח תעלינה על לב, ונחמר ומודה ועוזב ירוחם. ושם יעמדו במרדם ולח שבו חל ד' בכל נפשם ובכל מחודם, וחחזיקו בתרמית ומחמו

לסוף מחזיקן להן בסלוח דלא מצע דמא וחמריקן ליה מאי
שמתא שם מיתה, וסרי שסכמנו על מה שעשו תכיפי עבו
ועבר היס וסרי שם מנודים מב"ד סגדול בשמס ובכנוייסס
וכל עוזריסס וסומכיסס תרוריס יהיו לחלמי ישרחל ומקוללים
ומוחרמים מפי סגבורס בחרס ב"ד העליון ובחרס ב"ד
סתחתון, תרוריס יהיו בעיר ותרוריס בשדס בבוחס ובגיחתס,
בשבתס ובסלוכס, בשכבס ובקומס, חור יחשך בחסליסס, חיר
גכון לגלעס, ברעתס ידחו ומספר חייס ימחו, ומחרץ יסחו,
וספלח ד' חת מכותס וחת מכות זרעס ושרס יהבד מני חרץ
ולח שם לסס על פני חון, סוס על סוס תבח עליסס ושטן
יעמוד על ימינס ילבשו קללס כמדס ותבח כמים בקרבס וכשמן
בעלמותס, תסי לסס כבגד יעטס ולמזח תמיד יחגרוס. זחת
פעולת מספרי לחר מטתו של סרב סנזכר, והסובריס רע
על חבוריו, לף יהבס ד' סלוח לסס כי חז יעשן לף ד'
וקנחתו בסס ורבנס בסס כל סחלס סכתובס בספר סתורס
ומחס ד' חת שמס מתחת סשמיס וסבדילס ד' לרעס מכל
שבטי ישרחל ככל סחלות סכתובות בספר סתורס סזס שס
ועוזריסס וסומכיסס. וכל סמרחיק חותס וסבודל משס יסיס
ברכס. וחייבים כל קהלות ישרחל לחר ממזרח שמס עד
מבואו לגדות לחר יעשו כמעשס ללו סנזופים ושיחרימו חותס
בקול שופר עס ספרי תורס ושיתרחקו משס ולח יגעו בכל
לחר לסס ולח יקחו ולח יתנו עמשס ושיחשבו חותס כזרים
וכערלים, וכבר גזרנו עליסס מן בית דין סגדול שיוכס יין
נסך ופתס פת כותי וספריסס ספרי קוסמין, ומת שלסס
סוקלים לת מטתו, וכל סעס ישמעו ויירחו ולח יזידון עוד.
ולס דמו בנפשס שכוונתס סיתס לשס שמיס לין זס כי לס
רוע לב מפני שחיללו לת שס וחשדו בכשרים וקרלו לת
המלמינים מינים וממיחדים מורדים. והיודע ועד כי בשניע
לת שמועס עדיכו, שלנו דמעות עיניכו, והודיעו נסף עליכו

למשחית ולח עשרנו כח. וכקרוח הספר במקהלות חנשי כולי עלמח וכל התלמידים והחכמים ובני הישיבה חיום חשיבה גדולה נפלה עליהם, ושמו יד על פה, וכל אחד מהם בתוך מכמר יתעלפה, ידע כי המדובר בו בכבדות, ולבו בו עשר ידות, איך יתלחשו עליו הלו חוליים [כי"מ: חמלים] ויחפשו עוות הבלים [כי"מ: עולים] חלילה חלילה מאשר עליו העידו והלאימו. והגידו ומלבם בדו אבל כל הפוסל פסול ובמומו פוסל. — יהי רצון מלפני בוראינו שיקרב לבו קץ הגאולה, ויזיב שופטינו כבראשונה ויועציגו כבתחלה, ויחבוש שבר פצוחי וגולה, ויבוא ירושלים תהלה, בגח סלה.

תשרי שנת חת"ר לחורבן שטרות,
ברית עולם שלום בריח שלום.

מזכרת המזכיר*)

מאת

משה שטיינשניידער.

ב. פרק מספר „לוית חן" לר' לוי בן חבריס בן חיים נעתק מכ"י מינכען 58, והעתק מסוף הפרק הקודם לו. — הספר הזה ומחברו נודעו בימינו הלה, ובמ"ע „המזכיר" שנת 1869 עמוד כ"ד וגם עמוד כ"ט הרחיבתי שם מספר הזה נוסחא שנית ומצאת ע"ם כפי הרשום בכ"י וואטיקאן, ובדבר לריך עיון. כ"י מינכען משובש מאד והשתדלתי לתקן חלק דבריס, וכבר ידעתי שהנחתי לאחריס מקום להתגדר. ומתוך דברי המחבר בסוף הפרק הזה נראה שחבר מאמר מיוחד בתשובות הנוצריס, ומי יודע אם לא נמצא עוד בכ"י בלי הזכרת שם מחברו? וגם בסוף הפרק הקודם לו המחבר הפילוסוף מתיר גזל ולקיחת רבית מהנכרים „מפסידי הממונם ומבטלי הסדר ומשחיתי הטוב", וחין חנו ערבים לדבריו חלה דבר בעת מלחמת גדולה וקנאת הדת בוערת ומבערת; וחם נערוך נגדו מאמרים נמלאים בספרי הנוצרים והיטמעאלים על עובדי ע"ז וחפילו על היהודים, נביר הסבם חשר הביאם לותו לדברים כאלה ולא נפחד לפרסום דבריס, חבל חובת המבקר החמתי להגדיק את

*) עיין ישרון כרך ה' עמוד קמ"ו.

Geschichte der Auf= סגדיק ולספוט מספט חמת. ועיין בס' klärung u. s. w. von W. E. Hartpoln Becky, deutsch von Jolowicz, Leipzig, 1868, Kap. 4 die Geschichte der Verfolgung.

ג. שני מכתבים למיסיר ליחון סוח ר' יהודה בן יחיאל, בעל המחבר ס' „נופת צופים" וכו', נשלחו לי בשנת תרכ"ח לפ"ק מאת החכם Abbé Perreau העומד על בית הספר הגדר בעיר Parma מתוך כ"י De Rossi 145 סימן י"ג[1]), ואע"פ שלא הבנתי כל רמזיו ומליצותיו, לפי שלא נודעו המעשים והמקרים המלוונים, מ"מ נלמוד מהם ענינים מועילים קצת להכרת הספרים, בחשך תרחק. הנה בכ"י פלוים 994 נמצא מחמר קצר בהגיון ועוד ספרים אחרים ובתוכם שנדרים שנתן מחשטרו פלולו, וקי' שמע טבע נעתק בשנת רמ"ג, ולפי הרשימה נעתק מלשון לטין ונרחה שנכתב מהכותב על פי (dictirt von) המחבר (ר"ל המעתיק ללשון עברי) עצמו; וגם ס' כוונת הפילוסופים לפי הנעתקת לנבלג (עיין במפתח המחברים) עם פי' הגרבוני, וכבל נעתק מאת פנחס בן יהודה יצר לב בן הברדס עובדיה מקמרינו [ר"ל מקמדינו? Camerino עיין למטה] ונשלם בח' אדר שנת רמ"ח. והנה קיצור הגיון הרחב הספר, המתחיל: הסגיון הוא מלאכת המלאכות וחכמת החכמות. נקרא בדברי הספור בסוף הקובץ: קיצור הגיון למחשטרו פלולו. אבל לפי דעת הערשימה הקיצור הינו העתקה ובתוכו נזכר מ' פלולו וגם רדולפו סטרודו (עיין למטה)

[1]) בתוך הקובץ הנזכר נמצאו לפי הרשימה די-רוסי נסי' Theses 9 academicae, ומס' פערדאו בתב לי שלא נמצא כ"א רשימה על ג' עמודים קטנים, מתחלת: אלו הסגנות מיסיר ליחון יפ"ו. בתורה. עין הדעת טוב ורע היה בעבעו להרבות בתחות גופניות. — בהגיון, המין הרחשון מהתמונה הרחשונה היה הקשה היותר מעולה. — בדקדוק. בנין פועל הכבד לחיבו בנין בפני עלמו וכו'.

והמחבר מזכיר בירורו שחבר על הסגיון להרסטו· ולפי שם שמעיה בתגרת הב' קרוב להחמין שהקיטור הזה הוא מעשה ר' יהודה ליחון, חשר קרא ושנה ספרים נכתבים בלשון לטיין, וחבר ג"כ ביחור על הסגיון הנקרא תבניית חותם (בכ"י מינכען 27)· וכבר נכתב קלתו ע"י ר' חנרשם פריגול בשנת רל"ב בכ"י ר"ח מיכאל 620 — וגם כ"י די רוסי 145 עצמו נכתב קלתו הוא כלו ע"י הפריגול, ומשלהו שם חגדותיו של ר' יהודה בשנות רכ"ח ורל"ד, והקוף שהחבם פערדאו יוצ להעתיקם עוד, גם נמצא בכ"י ד"ר 145 סי' 3 קי' מגוח הגיון, ולפי רשומת ד"ר הוא לפריגול, ומי יודע חם חיטו לר' יהודה? והביחור הנזכר נמצא ג"כ בפלחרענץ (Biscioni p. 360) חיטו ס' מכלל יופי חשר רחיתי בשנת תרכ"ז בית מ"ם ליפשין (וכמדומה לי נקנה מאוצר ספרי האוניווערזיטעט בקאָנבריטש) נתחבר בחדשי טבת ושבט רי"ד, וכתב בפתיחתו: ונאשר הטבתי לראות בחבורים המועתקים הללו בזאת המלחמם חשר בהו לידי רחיתי וגם קנרם יד מקנתם מהושיע; וגם ס' מכלל יופי נמצא בעור פלחרענץ מועתק בחדם בסליו שנת רי"ו (Biscioni p. 538, ולחנגיום יחסהו הל ר' חבדהם ליהוניס, וע"כ יחסהו ומלף ח"ג ע' 28 הל ר"ח מעבר הרים), וחחריו יבח שם תחלת פי' על בחינת עולם וברחשו חנרת מחברו הל תלמיד שמואל חי (?)[1]; והקוף שיעיין יחידי שהחם Lasinio בסיומו בפלחרענץ בכ"י זה להסיר כל ספק כי מחבר הפי' הזה הוא ר' יהודה בן יחיאל (בחבר הוכחתי במזפיר שנת ב' ע' 20), ולח רלב"ק בחבר כתבו המרשימים בכ"י פחרים 185 סי' 4 — וחחריו בח בכ"י פחרים פי' משלי לרלב"ג

[1]) „Cuidam discipulo Emmanuelis Chai quondam Azrielis de Camerino" בדברים האלה לח רמזתי לכוונם היטב

וכתוב שם בלשון מחיר במקום מחיסטרו, ולא במקום מיסיר, כי מיסיר הוא Messer בלעזון איטאליה וכוונתו Monsignore ומחיסטרו כוונתו magister ר"ל רופא; וכנ"ל בפי' על ד"ע הציה המחבר פירושו על ס' שמע, המזכיר שם), ומי יתן ויעיין איש משכיל יודע ספר בכ"י פאריס 994 להוציא משפט יפר על מחבר הספרים הנרשמים בסי' 9, 8, 5, 1. ודע שלא מצאתי זכרון מחבס פאולו מווינציה עד היום, זולתי בהגרת ר' יהודה וגם מזה תוחזק המשערת שר' יהודה חבר ג"כ הספר הנמצא בכ"י פאריס, הוא שיש לחוש המשך בימים. לבל מה שכתב ליליענטהאל ברשימתו שכ"י מונכען 307 כולל הסגיון של פאולו מווינציה, שקר ענה, לבל הוא הקצור הידוע של פיטרו הנקרא פיטרום היספאנום, כאשר יבואר ברשימתי הי"ס. ולא לחנם היו דברי ליליענטהאל חשודים לי (רשימת בחדל' ע' 2143). וכנ"ל פאולו זה מווינציה שהיה מחברת Eremitae St. Augustini נולד בהודיני (Udine) ומת בשנת 1428 למספרם לפי פאבריציום (Bibl. Latina V, 220), המזכיר בין ספריו ספר super consequentiis Radulphi Strodi, הוא שטרודו הנזכר למעלה, ונראה שטרודו נזכר בספר פאולו על הסגיון. ופאולו חבר שני ספרים בסגיון, האחד גדול נדפס בווינציה fol. 1490 והאחד קטן נדפס שם 1614 בתמונת 8 (כן מצאתי ברשימת הגדולה של הספרים הנדפסים, הנמצאים בבאדלעיאנא ת"ג ע' 66). האחד פאבריציום מזכיר עוד ס' פאולו נגד היהודים (contra Judaeos), ואני הפונה עם לא ערבב פאולו זה עם פאולו אחר, כי לא יהודי אחד שמיר דתו ושמו וקרא עצמו פאולוס וכתב נגד היהודים (עיין רשימתי ע' 2087 ולהלה) לבל מפאולו זה לא הזכירו בעלי הרשימות ספר כזה, ואין כאן המקום להאריך. גם לא מצאתי שהיה פאולו מווינציה משומד, ולא יעלה ג"כ על לב כי הוא פול האר נגדו בתב ר' יעקב

מוניסיה בן הליס הגרת לו ויכוח אשר מנחתיו בכ"י מינכען ונדפס בישורון ח"ו.

למעם סוחיל וזכרתי את ההגרת הזאת לוסיף גם לני חיה דבריס הנוגעים לחקירה על דבר ההגרת ומחברו, ולם גם היום עוד לא נפניתי להשלים העין, כאשר לא נגעתי בעניני הראשונה מפני טרדות שונות. המשורר נקרא בהיותו יהודי שמואל והח"כ פר (ר"ל fra שהוא מקונר מן frate, אח בל' היטהליה ועיין רשיתי ע' 1956) לו פטרי בכ"י שוח"ם (patre, אב, הם לא נתחלף פרטי בפטרי), כאשר ידוע שהכומריס נקראו הח לו הנ, ונקרא הח הדורש (praedicante, עיין מ"ש ברשיתי כ"י פארים 1384 ע' 58, ומשם נראה כי גם הדאמיניקאני גם החויגוסטיני נקראו כן) והיה לחיו שני של ר' יעקב, ר"ל שהיו שניהם בני החיים לו לחיות (עיין רשיתי ע' 1798) וכתב (ע"ב): לל קרובנו שנתרחק ממנו, וכ"כ ע' 20: לחיינו בשרנו, וע' 21: כתב גם קרובינ חכמים... גם לני בהיותו שם..., ובסוף כתוב, שהיה פול תלמיד ר' יעקב, מכל זה נראה שהיו לשרחיק זמן ומקום שניהם; ומאחר שלא נודע מתוך ההגרת ענין פרטי על המשורר הין לנו לפנות כ"ח לל ההגרת עצמה ולל שם מחברה. והנם בחמת לה מנחתי שם בדעתי שקנרה ענין מאוחר מזמן הרמב"ן. ממלבי הן הנזכרים ע' 24, 25 נראה שתאודורום הוא ט' לאסקאריס, הע"פ שלא ידעתי לכוון המעשה הם נאמר שמלך השני הוא חותנו Alexis l'Ange, כי בחמת תאודורום שחשיך עיני חומנו! הנל בעש הוא בלי ספק יוהנן דוקאס הנקרא Vataces, חתן תאודריום, ואחריו מלך בן בנו תאודור Lascaris (1255—59), אשר חלק בחולי הנופל והיה מלך הנזר. ומזה נראה שלא היה המחבר בקי בקורות העתים, והין למשוך עליו גם בספוריו במה שנוגע ליסודיס. ומה שכתב מקורות מיורקה, כבר העיר הח' המו"ל את מקורו,

ומס' קלויזענבורג גרסים שהיה משפחה בשנת 1229; חומש תיומס לי שכתב (ע' 24): ויעמו עבדי יהודינו המלך, בלילו שכותב חי תחת המלך הסוף! גם לא ידע מי הוא יהודינו רחם קנולם הדבה שמואל מביה דוד (ע' 29). בסוף ההגדת (ע' 31) שכותב קורת עצמו שהיה ראשר גלה ממקומו, לכל לא ידענו שם המקום ראשר גלה ממנו או גלה חלמו הוא שעיר ווגיניהם, ומחרון גרסים יותר מאחר שנכתב ברחשו: זם הכתב חשר שלח ר' יעקב הרופא מביניציאה; ומס גם נחמד שמלת מביניציאה שיהא דבוקה לל מלת שלם חלה לל מלת יעקב (הרופא), מ"מ לפי המנהג יכונה שכותב ממקום דירתו ולא ממקום מולדתו; ועב"ז פשעתות שה' שזה"ק (ע' 208) ומה' המו"ל זריס שם תלוי, שם גם נאמר שר"י ב"ת זה הוא המעתיק ספרי לצון לאטיין. החומש קובני כ"י די רוסי 1089, 1171, חשר בשם נמלאו ההגדת ומשתקת מאה שערים (עיין רשימת ב"י ליחמן ע' 370) שם נכתבים בשנה ה"ד למספרם לפי דעת ד"ר, חומש בבר נודע שהחבם הזה הוא ממחשובי קדמות ספריהם ואין לסמוך עליו כלל; כ"י פחריס 1304 נכתב בחדש חלול קל"ט — ואני מצאתי בדשיות קצרות של שה' ב"ג, מה שלה נמלא בדשיות הנדפסת, שנכתב בעיר לצי (היא Lecci) ע"י ר' יעקב בן חברים בשם בעבור ר' מנחם מאכרידים (כ"כ ג"ב) ואני חומר שצ"ל מאכרידה, כי מצאתי בס"י סנקה משמ"ס Asher et Comp. משה' מ"ס שעבלום פי' שלחלות לר' יוחנן מאכרידה (סות ח"י בן רחובן הנזכר משה' לוקן בספרו ליטעראטורגעשיכטע ע' 377[3]), חומש לת

[3]) כ"י הנ"ל נכתב ע"י ר' מנחם בן דוד בשנת „ר"י ק בני" לחרי מות המחבר, המזכיר לת מורו ורבו ר' אליעזר הגדול הלוי נזכר ז"ל, ועל ר' יצחק לרפתי הנזכר ממנו בתוב בנלעון: הוא היקוע שהרגיז תורה בגלילות זגורת.

לדעת היכן מקום הוא, ובדוק היודע ומודיע. ומי יתן וכל עמי הוא מהישטרו לנדריהם בעל הגרת הגעתקה ע"י ר' יעקב בן חליס, אשר מלחתים בפיסא"ד בלונדון, התחלת: שם תחפון בחיים ותחריך ימים לרחות טוב, והיית מדומן כגן רטוב, וסופם: שלחנים הלקם שם שלמים וכערבים ונעימים תמיד עומדים בפרך, לשם לבדם נתנם תרן. ומעגן שהגרת לא יכולתי להעתיק לי מהומה, כי שעה אחת היתה לי לעבוד על קצת כ"י בעברי עיר לונדון זם כמו ח"י שנים, ועוד היום לא העיר השם את רוח היום מיושבי העיר הגדולה, — אשר מלודתם פרוסה כמעט על כל העולם, וחבמיה דורשים וחוקרים על מה לפנים בכל קמי תרן — להודיע תוכן הספרים כ"י הנמלאים בביתה"ס שם, ובתוכם גדולי הערך, זולת מעט מזעיר מה שהפיץ הח' ר"ל הוקעם בא"ע שוניס. וחפשר שמתוך זמן מכדריהם יתברר לנו זמן המעתיק. ומ"מ הנערים רחוקה היא תלי (ישרון ח"ו 208) שיהיה פול שלמו המשומד בעל ויכוח הרמב"ן בספרד מחברת הדאמיניקאנו (עיין רשימתי ע' 2088), ושלחיו שני יהיה ר' יעקב בונוניהה, והיה כותב מוניהה לספרד. ושם חיה בונוניהה בשנת 1280 מ"ל (לא מעתיק בכתב) בקי במלאכת סרפוחם ובשאר חכמות לפי מה שמלאנו בהעתקה הלטינית שכתב הנוצרי ע"י מלוכת הערבי (רשימתי ע' 1213), על מה נסמוך לומר שהוא ר' יעקב בן חליס בעל הויכוח, אשר ממנו לא נתברר לנו ידיעתו בלשון ערבית ואשר הערתיק ספרים מלשון לטיין — ואני לא מלאתי בין המעתיקים כולם אשר הספתי זה כמו כ"ם שנם כי הם שהעתיק מלשון ערבי ומלשון לטיני [4]) — גם יקשה קצת לומר שהמלין הנ"ל יהיה בעל ספר בשתרי הנשים המוזה מבעל ס' היושר שכתב כמעט אחר 1280

[4]) ר' יהודה נתן בן שלמה בשנת קי"ב עד קי"ע.

(דוגולו, כרך 38 ע' 330). ואני נוטה מאד לומר שר' יעקב בן חליף היה מאוחר בזמן ולא חוכל להסכים בפרטי דבריס, כי הצטרך לדבר על קורות הסעתקות בכלל ולזה מכוונת המאמר הנוכחי. ולמען יבין הקורא היך יצאו לזה מחבריס מסערים הל הסערים בלי יסוד חזק, ולמען יזהרו לחבריס הבאים לחבריס וסומכים על הרהזונים, הגיע לפנין עוד מה שמצאתי על דבר ספר דפוסם לאחר הנעתק מלמון ערבי, ובמאמרי על ר"ם דוגולו בכוונה נמנעתי מבחינת הדברים כי גם שם נמשכתי מענין הל ענין ונתרחקתי מחדמת החקירם הראשית, ולא רציתי להתרחק עוד הלאה.

הנה בעל קורות הרוניווערזיטעט במונטפעלליער הזכיר רופא אחד שמו יעקב a Rotundo ואין שום טעם ורמז להיותו יהודי, — הנה שמעתי שם מספחם: ענגל — והנה ר"ל בעל קורות הרופאים בל' נרפא ע' 77 נדם לו כמה ענינים בחשר הרחיתי במאמרי על ר"ם דוגולו, ושם אמר שר' יעקב א ראטונדא הוא ר' יעקב הקטן (!) מעתיק ס' הגטידוטהריו, ושמעתי מר' יעקב הקטן מאמר על הסרקס (!purgation) לחבן רשד נעתק מלמון ערבי בעבור הרמב"ן, כמו שמעתי בהקדמת הכ"י פתרים 367. ועל נר סיכה כזה כתב בעל קורות היהודים, אשר התפאר שירד בכל ענין על המעיין המקורי (גרעץ ח"ז ע' 124): יאקאב א ראטונדו וואר עבעכפאללם אין דיעזער צייט אין גערהטטער (!) היבערזעטצער מעדיצינישער שריפטען אין מאנטפעלליער. הנה הוא הרחיק שם יעקב הקטן, בלי ספק מפני ששם הקטן היתה כנוי עכוש — ואני לו שם „כלל הוסר" בספר טעם זקנים דפוס פד"מ — ומי שים לו שום ידיעה בקורות הספרים ידע שמעתיק ספר מלמון לטיין במונטפעלליער היתה מעתיק ספר מלמון ערבי בעד הרמב"ן. ואני כבר תמהתי על זה בהשמטתי ע' 1949 ובהשמות כ"י ליידען ע' 330. ועתה נבוא ונקרא

ברשימה החדשה של כ"י פארים נ' 1173 סימן 5: מחמר השלטול (הוא חולי diarrhoe) נעתק מלשון ערבי sous les auspices (בצווי?) סרמב"ן, ובסימני הסגירה הוסיף המרשים (ע"י ר' יעקב הקטן?). כ"י כולל רק הקדמה חרוזית של המעתיק ותשובה (consultation) על תרעומת השלטול, וסיף בלי ספק התשובה הנמצא בכ"י לוידען בלי הקדמת המעתיק; מכך רואים שגם המעתיק לא נזכר כלל בהקדמה עצמה, אלא אם כן כתוב שם, לא היה מוסיפו המרשים בסימני הסגירה ועם סימן השאלה; ומי יודע אם לא נתיחסה המעתקה הזאת ברחם המחמר או ברשימת כ"י עצמו או בגליון של ר"י הקטן ע"י הכרמולי, כי כן מצאנו בכ"י 273 סי' 3: קבלה על מלאכת השיר, שכתב המרשים: נתייחס אל ר' חבשלום בן משה מזרחי, ולא יודיע לנו ממי נתייחס? אבל בעל ס' מלאכת השיר (פד"מ תרכ"ה) ע' IV כתב וז"ל "ס' ר"ח כרמולי כתב בגליון של כ"י בפארים כי הספר נקרא תמרי שפר שחבר בעל מקנה אברהם [נ"ל אברם] ומחבר הוא ר' חבשלום ב"ר משה מזרחי והשם יודע." עכ"ל. ויתכן שהשערת הזאת נכונה היא, כי מצאנו אחר החרוז (אשר יתוקן לפי התיקוני' שתקן הח' נעלדעקע בז"ע של חברת חכמה מזרח כרך 20 ע' 196): תקרא ספר, מגיד סתר, תמרי שפר, אל דת עבריס; ואין חגלי ס' מקנה אברם לעיין בדף F, 2 שהוא דף 70 לבקר הספק, ועל הסומיה לחור תלונתנו אלא ימא ידי חובתו בזה, כי אם לא מצא ניון המקום בסערת כרמולי, אלא היה מונח חותו אצל וואלפיוס ח"ח ע' 108; אבל הח' וואלפיוס קורא את המחבר רק ר' חבשלום מזרחי, ולא ידע אם השמיט שם אביו ר' משה, או אם הוסיפו הכרמולי, ומנין הוסיפו. ואחרי כתבי זה מצאתי בהוספה לס' ליטערחטורגעש' של ידידי הח' מוכן ע' 44 שקרא שם זקנו של ר' חבשלום בן משה: „ר'

שמואל Piazzi", ובס' מלחמת סעיר ע' 24 נקרא פיאזי;
ומה שנוגע לעת התחבר בשנת קכ"ח אשר מזכיר נוסף ע"פ
רשימת פחרים ונראה שמסופק הוא, סגי לפניהו בע' 21
סמקום סמצוין ברשימה: אבל מ"ך בשבט שנת תקכ"ח הגי
תופס סיתד וכו' — ואחר שגררתי בסברת מעניו לעניו הגי
מעתיק לך

ד' סקדמת סמעתיק לס' הנטידוטאריו כאשר
נעתק לי ע"י ידידי הח' Lasinio מתוך כ"י פלארענץ.

פתיחת העתקת האנטידוטאריו.

נאם יעקב סקטן ר' ב' מ"ז"ל זס ספר נקרא בלשונם
הנטיוטריוס (sic) פי' הכללי אשר נקבצו עליו חכמי מוכפזלירי
ומונו עליהם ניקולא וקבצו ספר כל מרקחות למען ימצא
סרופא מרקחות מסוקנים אצל הבַּשָּׂם תדיר לכל חולי ולכל
טבע ויקח מסם לכל גרסו וכפי אשר תציג יד סחולה ולא
יצטרך לעשות סולאס מרובה לתקן מרקחות בעבורו כי ימצא
מרקחות מתוקנות סטובה חליו יקצם ממנה מעט או סרבה
כפי דעתו וגרסו הצג ידו ואם יש לאל ידו ימצא בזה הספר
מרקחות טובות וחשובות מכל חמים מכל קרים מכל מחזקים
מכל מצלצלים מכל עוגרים וגם תמצא בתוכו שיהופי ומשיחות
ומשחים ואבקים ותחבושות וכל לחת מכל יש לה פעולות
ידועות וכוחות בפני עצמן וסגולתה ופעולתה מפורסת בכל
ומכל יש למצוא כל סמרקחות אז רובם תדיר אצל הבשם
או אם לא ימצא אחת מהן ביון שכל שגורים בפי כל יודעים
לתקן בעת הצורך רק שיקרא לבשם שום כי בזה כל בשם
תמצא זה הספר בהתיצתו ובלשונו. ודעתי בזה לחבר שיהים
לאדם ספרי סטיהוריקס כמעט שיספיק לו זה בפרטיקה
ויוכל לפעול בו בטוב ולפי ערכיתי בו תועלת לחיים וסיוצ
גדול לרפואת כלבתי להעתיקו ולהוציאו מלשונם ללשוננו

וטרחתי בו על פי האלפא ביתא שלנו ולא כוונתי לסעתוק מלה במלה רוב המשמעות תפל שמות הסמים ומשקלם לא ישכח. ולפי שכל העולם צריכין מחכמת הרפואות צריך לכל חכם משכיל לדרוש מלמוד קלת הרפואות כי היכן יודע מתי יזדמן לו לנהוג לדרך הקוקס שלנו ימצא שם רופא או מתי יהלם לו יבריא ויצטרך מחכמתו כי היא החשובה והנעלמים שבכל החכמות לאחר התורה וחכמת מפורסם.

ואחר ריוח שורה אחת כתוב:

יתברך ס' ויתעלה שמסר מחכמתו לבשר ודם שהין שום חומס ולשון שלא תרגיל קלת מהרפואות כפי שעור חכמתם והשגתם והיא סגולת המלכים. והמ' חכמי הטבע שלנו נמסרים חכמת רפואות לעולם הלא כדי לקיים בם חכמי התלמוד ולומדיה, (!) לכן לחמרתי טוב שתחזור בלמוד תורה ובקיום מצוות וגם מחכמת רפואות אל תגע ודיך כי כיון שהתורה מתשת כח לומדיה כדאמ' מלך חולים רבנן נוחים מעט והולכים מעט ויסכים מעט וצריכים לחזקם בין במרקחות בין בשאר דברים לאחזורם לברירות כי כל זמן שהין קנוף ברירה לא יכול לעמוד בעבודת בוראו ית' והיכן מבין ומבחין ומרגיש בעיו שהם ירים ברירי. ומאחר שהרפואות מחזירין הברירות ומחזקו (sic) ומגלגל הרעות [ג"ל הרעות] ומטיב הסרגשות והתנועות ומחזיק קנוף ומעכל המזון ומטהר הסטומכא והרחם והמוח והחברים כולם ממותרי הליחות ומתעוררות רעות ומסיר הרוח הרע ממקומי הרוח וצנורי הריאה וכל מעברי הגוף ותהיר העינים ומטיב הזכרון ומשמח ומעורר הלבבות ומבטל מחשבות רעות והרהורים יאחר הם תועלת טובים ומייפה ומצהיל הפנים וכמה פעולות יאחר הם תועלת גדולה בתכלית בחיים ואחרי המות. כי כשהקנוף חזק יוכל לפכות חובו ולקיים התורה והמלות בזריזות ולעבוד בוראו

נמצא שיש בה תועלת גמורה בעולם הזה ולעולם הבא. הבורא יזכרנו בטובה למען שמו. (לפי הנערתי כל זה הוספה מאוחרת, ע"פ היגו מעתיק חצר כתב ההקדמה הנ"ל).

ואחר שבחתי לבאן לעתיק עוד פתיחת הרופא ניקולא כפי שהעתיקה ה' לחזיגיהו עם הטעויים אשר מצאתי בג' או בחד מן ג' כ"י הופענהיים, נעטטער 30 ומיכבן 245, ולא חרשים כי גם הטעויים היותר נבזיים זלא יחזק על טעיות מפורסמות. בכ"י פלארענץ כתוב אחר מה שהעתקתי למעלה: וזהו לשון ניקולא, ובכ"י הראחרים: אמר החכם.

אחלו ממנו חברי ומיודעי לטרוח (ליתח) ולכתוב להם (על) ספר מבואר בחר היטב מלחכת (ה) ריקוח המרקחות (ומדות המרקח) ושקל כל דבר שיבא בסם ותועלתם בכל חלקי הגוף ובמחלתם (וכל מחלותם), ושמעתי לקולם וכוונתי (במקום ג' מלות הללו רק: וחבוה) להשלים חפצם כפי (בכל) כחי (בע"ה). ואומר כי העניין הוא (הזה) מחויב בג' (מחויב ג') דברים (ענייניס). הא' לקחת משקל (לבוא השקל, או בשקל) שוה ומכוון לכל דבר למינהו, הב' שיבא (להיות) כל דבר שיבא בסם נשלם (חדש ושלם) בכל כחו (ענין בע"ה). הג' שכל שורש ועשב וזרע (חשר כל זרע ושורש ועשב) בעת נכון ילקטוהו בכלי (ובכלי) נחש (ונקי יחספוהו) ובמקום נחש (נבדל) שמור מעשן ומכל דבר רע (יסמכוהו) ובמעשה סריקות יתכן להקדים מעלת הדבש ודי שפקו (בו) אחר כן שחיקת הסמים ודקות השחק ושיבול המשקים עד כלות הסים. הדבש (והדבש) יתקן (יתכן) להיות נקי לבל יתערב (יתערבו) בו (בג"ש רק: מבלי) מים מלשמרו (ולשמרו) מן הסיבול (חשר) יותר מדאי ומעלתו ותועלתו הוא בג' ענייניס הראשון להעמיד ולהחזיק (החבק) הסמים כי (בו) על כל דבר לח הוא משים

ומעמיד ושומר (הוא מתמיד ושומר — הוא מעמד ונשמר — מתקיים ומעמיד) הנני שיהיה (שהוא) מטוהר, השליחי יאחר במתיקותו ויתיק (ימזוג—מוזג) מרירות הסמים (ו) דקות הסמים (החבק) הוא מעלתם (מעלתו) שבדקותם (יאחר בדקותו) יעלה המרקחת ויתעצם במתכונתו. — וחז"ל נמנו בג' כ"י בזה הלשון: ויתכן להביא תחלה שמות כל המרקחות בסדר יאחר וכתוב. לבל בכ"י פלארענץ כתוב:

ויתכן להביא המשקלים יאחר יהיו רגילין בהן. ונאמר כי הדרכמון הוא משקל ס' גרגרי חטה. וחציו הם ל' גרגרי חטה. הסקרופולו הוא כ' גרגרים (ובגליון: פי' גרגרי חטה) והוא שליש הדרמא [dramma בל' ליטלקי במקום דרכמון] והוא ג' אסטרלינו. האסיון משקלו ל' גירות והוא ג' דרמא וחצי וכן הדינרי, ו' אסי עולים לג' אונק'. ק"ח דרמ' הם ג' ליט'. האונק' היא תק"ל או ת"ר גירות חצי ליט' היא ג' אלפים ור"מ גרגרים. סין משקלו ב' ליט' וחצי. ואחרי סודיענו המשקלים נשוב אל סדר מספר המרקחות.

כ"ח אהורי הוא משקל ע' גרות וחצי חטה. תורמום הוא חצי אהורי. חובלום הוא ג' דניק וחצי הוא משקל ח' גרות. טוסיג הוא ב' גרות וחצי. סיליקוא הוא ד' גרות. קירהט הוא אחד מן י"ד בדרמא. כרמאת הוא ו' קירהטי. הדרמא הוא ג' סקרופולי. האונק היא ח' דרמ' והיא ו' דינ'. סין הוא שני ליטרי' וחצי. קונטול הוא ג' ליט' וחצי, ס"ה ג' ליט', הזוז והדינר דבר אחד הוא. הדינר ג' גרגרים. —

הנוסחא השניה היא עם ניקולאום כלל, והנוסחא הרביעית נסוף הוא משונה מן הנוסחא הבאה בשאר כ"י ובהעתקה הערבית נסוף הספר כאשר נמנא המאמר על המשקלים נסוף הספר הלטיני.

תקונים והערות.

א) בדבר עסר מדות טובות שהיו לו לרד (עיין לעיל עמוד י"ד) רחמ מ"ע „סמגיד" שנת 1871 עמוד ל"ג וגם קי"ז. — בעמוד מ"ז שורה ח' מלמטה אחר „ומצחנו עז" חסר לפ"ד שורה אחת בל"ו. — עמוד כ"ו שורה ג' מלמטה ל"ל „הקרנים" (ולא „הקרבים"). — במכתב ר' דוד רחמ הגולה תקנתי מעצמי ג' דברים (כי לא היה פנאי לעשות את ידידי החכם ב.ז.ח. ס"ט על זה) ואלה הם: בעמוד ע"ז שורה י"ב „מרפה" (תחת „מרפה") ובעמוד ע"ט שורה ט"ז „שמם (תחת „שמו") ובעמוד פ' שורה ד' מלמטה ויחבוש" (תחת „ויחבוש"). — בהשערת החכם ר' מ"ש חדות מלכי היונים הנזכרים בהגרת ר' יעקב מווינציחה (לעיל עמוד פ"ה) רחמ מה שכתב הח' לעווין במ"ע של גרעץ שנת 1870 עמוד קי"ז עד עמוד קכ"ב. — בעמוד ל' שורה ט"ז ל"ל לפ"ד „במרקחות מתוקנות הטובה הלזו" הן „מרקחת מתוקנת הטובה הלזו", ושם שורה י"ז ל"ל לפ"ד „תשיג ידו" (ולא „הסג"), ושם שורה י"ט ל"ל לפ"ד „שירופים". — בעמוד ל"ח שורה ג' לפ"ד טעות המעתיק (או הכותב) הוא „גריסין מחכמת הרפואות" (ול"ל לחכמת), ואולי היה כתוב בלשון לטין opus est עם היחס שממנו ומזה נשתרבב הטעות להמעתיק. — בעמוד ל"ב שורה ג' ל"ל לפ"ד „יזכנו" (ולא „יזכרנו"), ושם שורה ח' ול' מלמטה תקנתי מעצמי: הדבש (והדבש).

ב) אל יפלא בעיניך, קורא נעים, כי הוצאתי בעת (אחד ימים ושנים) רק מחברת קטנה בכמותה; כי לא לבד מחמת עבודתי הרבה העמוסה עלי במשמרתי משמרת הקודש (וידוע כי הוי עורבא מרבנן דלא מרחמי ליה כלל בני מתא, משום

דמוכח למו במילי דשמיא), לך גם מחמת טרדות סוכות ומועדים רבים מצות ומחוק לא יכלתי להוסיף לחוך חלקי ישרון בעתם. — ובדרומי היה לחכות עוד חיכה זמן (עד שעת סכסר) ולהביא חל"ב מהמרים רבים הגדולים בכמותם כמו בחיכותם; חוכם פתחום קם היה בליעל זד יהיר לץ ומלעיג הדיוט קופץ ברחם (את שמו לא חגלה כי הוא עצמו בפה את שמו למען לא תגלה קלונו וכבלותו בקהל — וסר"י —) בעוד שטן אסר אחד הרחיים (כי סם מקומו) וחרץ ככלב לשונו וחרף וגדף בדברי שטות וסבלים והביא סיוותיו במ"ע אחד [ומובטחני כי לא היה מכיר המו"ל את היום הזה ואת שיחו מס דרכו ומעשהו, בודאי לא קבל את פטפוטי דבריו (ע"פ שלח לו המלוכן נדבות למען יתומים ואלמנות —כי כל מגמתו רק להתפאר ולעשות לו שם טוב)]. והעביר קול להמר, ישרון חדל לגיות לאור כי נחסף על עמיו. וכמ רציתי להתחפק ולהחרים, כי אין כבודי להתגרות בנבל כולך רכיל ומספר לה"ר, ואין סגר הזה שום חפילו להקשות את שניו; אבל למען לא יאמינו מציריו ויודעיי כי החלטתי את תגובתי והלכתי להרגיע את עמיי, אמרתי לפרסם ע"פ בעת חלק אחד מן ישרון; ואם קטן הוא בכמותו גדול הוא בחיכותו.

וכמ המתלוכן הנ"ל הוא חויל מסרים וכסיל בוטח עיט נבוע, וכחזיר פוסח את טלפיו להרחות כחלו הוא בסר ובתולו מרמס ורפש; ויהי בנסעו למרחוק הוא חוכל נבלות וטרפות ומחלל שבת וכבודו לביתו יתלבש בטלית החסידות. ולא ידע החנחק או החבבה על החום הזה אשר יעטדק במסתרים (בין חנשי סודו המעטים) על הנ"ל, בחמרו כי חיצטומכא שלו היה מחזקת לעכול מחכלים טוגים (ולכן חוכל נבלות וטרפות!) וכי הרבו לו היתים בדרך וחין לו עוגג ומעשוע (ולכן הוא משתעשע בעסקיו עם הקונים ביום השבת!).

ולהרחות לעין כל את עוותנותו מרגלה בפומיה דהאי גברא „יפתח בדורו כשמואל בדורו" (ועל עצמו הוא חומר כן), אבל מי נאמר אם יפתח הוא בור! ובאמת בור ריק כזה (כפירוש חז"ל על הפסוק „בקברי אשר כריתי לי" — ברחשית נ', ה') לעצמו (והרי סבור כהרי קשור), והשור הזה הוא גלגול נפרדע כי בנפרדע יריע לף יצריח (כי רגונו להיות חזן) ערב רב יעלה מגרונו, קול המולם לא סדרים; והאי גברא הוא רע לנפרדע, כי כמוס הוא יודע שיר המיוס (בין המשול).

ואברך את ה' אשר יעצני לבלתי הפחד מקנאת המרעים, ויבושו ויכלמו כל הנאריס בחותם של הקב"ה.

בהמבורג ג' חייר (י"ז למב"י) ה' תרל"ח לב"ע.

המאסף.

תוכן הענינים.

	עמוד
בביכול. מאת נחום ברילל	א
תולדות רב. מאת אברהם לעווינאהן ז"ל	ו
באורי כתבי קדש. מאת המאסף	טז
שני מכתבים לר' יהודה המכונה מיסיר ליאון (כ"י עם הערות)	כו
ספר עורת נשים (כ"י) עם הקדמה מאת ש.ו.ח.ה . .	לג
מזכרת יוסף (סי' ג'). מאת המאסף	סא
מכתב ר' דוד ראש הגולה וכו' עם הקדמה והערות מאת ש.ו.ח.ה	סה
מזכרת המזכיר (סי' ב' ג' ד'). מאת משה שטיינשניידער	פא
תקונים והערות. מאת המאסף	צד